

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine
Etkileri ve İşsizliğin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz**

Doktora Tezi

Hazırlayan
Ahmet Tayfur AKCAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Meliha ENER

ÇANAKKALE - 2016

TAAHHÜTNAME

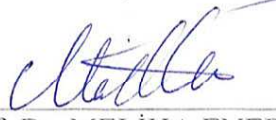
Doktora Tezi olarak sunduğum “1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizliğin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21/06/2016

Ahmet Tayfur AKCAN

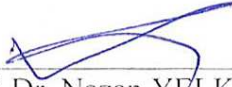
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ahmet Tayfur AKCAN'a ait 1980 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizliğin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı, **DOKTORA TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

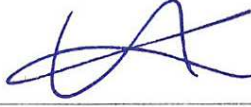

Üye Prof. Dr. MELİHA ENER

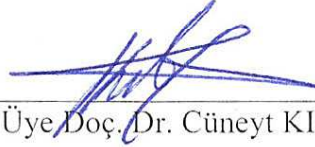
(Danışman)

Üye Prof. Dr. Nazan YELKİKALAN

Üye Prof. Dr. Abdulkadir KÖKOCAK

Üye Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ

Üye Yrd. Doç. Dr. Coşkun ÇILBANT

Tez No : 10114617

Tez Savunma Tarihi : 21/06/2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

21.07.2016

ÖZET

1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizliğin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz

Uluslararası makroekonomik sıkıntılarının ve makroekonomi politika hedeflerinin başında işsizlik gelmektedir. Özellikle 1980 sonrası küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte işsizlik ülkeler arasında ithal edilebilir boyut kazanmıştır. Bu sebeple uluslararası düzenlemelerde ve politikalarda işsizlik faktörü her zaman için önemle vurgulanmıştır.

Türkiye ekonomisi hakkında 1980 yılında alınan kararlar ile ekonomi ithal ikameci sanayileşme stratejisinin terk edilmesi ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin tercih edilmesiyle birlikte, tarım istihdamının iş gücü piyasasında hakim olmasıyla birlikte, işsizlik dış şoklara karşı daha kırılgan hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı 1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde uygulanan işsizlik politikalarının incelenmesi, işsizliğin yapısında meydana gelen değişikliklerin tespit edilmesi ve işsizliğin belirleyicilerinin analiz edilmesidir. Bu kapsamda 1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizliğin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz başlıklı doktora tezimin ilk bölümünde işsizliğe teorik yaklaşımlar incelenmiş, işsizliğin kavramları, işsizlik teorileri ve işsizlik konusunda iktisat ekollerinin yaklaşımları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise 1980 sonrası dönemde ekonomide uygulanan işsizlik politikaları analiz edilmiştir. Bu kapsamda ise ilk önce yaşanan ekonomik krizler ve sonrasında uygulanan işsizliği azaltma politikaları incelenmiş, ardından beş yıllık kalkınma planları kapsamında işsizlik konusunda değinilen noktalara yer verilmiştir. Sonra Avrupa Birliği ve Türkiye’de uygulanan işsizliği azaltma politikaları irdelenmiş ve Türkiye’de yürütülen işsizliği azaltma politikalarında İŞKUR’un yeri ve öneminden bahsedilmiş ve son olarak da Türkiye işgücü piyasası çeşitli yönleriyle grafiksel olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise 2000Q1-2015Q3 dönemi için makroekonomik değişkenlere ait verilerin toparlanması ile çeşitli testler yardımıyla işsizliğin belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Analiz sonucuna göre işsizlikle faiz oranı ve enflasyon oranı arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur. Kredi hacmi, ithalat ve ihracat oranları işsizliğin Granger

nedeni, işsizliğin ise Gayri Safi Yurt İçi Hasılan Granger nedeni olduğu bulunmuştur. Ayrıca varyans ayrıştırması sonucuna göre işsizlikteki değişimleri açıklama gücü en fazla olan iki değişken reel döviz kuru ve para arzı olduğu tespit edilmiştir. Bulunan bu sonuçlarla birlikte, işsizliğin diğer makroekonomik değişkenlerdeki şoklara verdiği tepki ise sonuç bölümünde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Zaman Serileri, Ekonomik Krizler

ABSTRACT

The Effects of Policies Implemented After 1980 on Employment in Turkey and an Empirical Analysis for Unemployment Identifiers

One of the main challenge that macro-economic policies and macro-economic pressures are targeting is unemployment. As the globalisation accelerated in the aftermath of 1980s, unemployment becomes a widespread issue among countries and began to be imported between the countries. Hence, the importance of unemployment has taken careful consideration in international politics and regulations.

By taking economic liberalisation decision about Turkey's economy in 1980, import substituting industrialization policies were abandoned and instead export led economic growth policies were replaced. These policies made unemployment vulnerable against external shocks. Because, employment level were large in agricultural industry.

The aim of this study is to analyse the period of changes of unemployment policies of Turkey, the detection of changes in the structure of unemployment and to analyze the determinants of unemployment in the post 1980s. Thus, this is related with the subject that is written in my dissertation which was titled "An Empirical Analysis of the Practised Policies on Unemployment and the Determinants of Unemployment in Turkey in the Post 1980s". In the dissertation, the first part examines the terms related to theoretical approaches to unemployment and economic ideas. In the second part, the practices that are applied to tackle unemployment in the post 1980 is investigated. Within this scope, first, the economic crises were analysed and then the policies that implemented to reduce unemployment was explored to see the effect of Five-year Development Planning strategies on unemployment. The later part devoted to review the policies implemented by both the European Union and Turkey to reduce unemployment level and to see the importance of ISKUR, which is public employment service company of Turkey, how it tackles the issue of unemployment. And, further in this part, we showed some analytical graphs relating to Turkish workforce. In the final part of the study, macro-economic variables between 2000Q1-2015Q3 were collected to test the determinant of unemployment.

According to the results of the analysis between the unemployment rate and the inflation rate was found two-way causality. Credit volume, import and export rates were found as Granger cause of unemployment. Unemployment was found as Granger cause of Gross Domestic Product. In addition, according to the results of variance decomposition it was determined that the real exchange rate and money supply are the most explanatory power of changes in unemployment. With these results found unemployment in response to shocks in other macroeconomic variables has reviewed the results section.

Key words: Unemployment, Time Series, Economic Crises

ÖNSÖZ

Dünya genelinde makroekonomik performans kriterleri arasında en önemli faktörlerin başında işsizlik oranı gelmektedir. Ekonomik krizler sonrasında uygulamaya konulan politikaların da temel amaçlarında birisi işsizlik oranlarının azaltılması olmaktadır. Dolayısıyla işsizlik oranlarının artmasına sebep olan faktörlerin belirlenmesi, işsizlik oranlarının azaltılmasını amaçlayan politikalarının uygulanmasında önemli yere sahiptir.

Öncelikle işsizlik teorisinin incelendiği ardından da Türkiye ekonomisinde 1980 kararları sonrası başlayan süreçte işsizliğin gelişimi üzerinde duran 1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Politikaların İşsizlik Üzerine Etkileri ve İşsizliğin Belirleyicileri Üzerine Ampirik Analiz başlıklı tezimin son bölümünde işsizliğe sebep olan veya işsizliği doğrudan ya da dolaylı yoldan etkileyen makroekonomik kriterler ile işsizlik arasındaki bağlantı üzerinde durulmuş ve çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

Bu kapsamda tezin hazırlanmasından sonuçlandırılmasına kadar geçen süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Meliha ENER hocama, ve tez jürimde yer alan ve maddi ve manevi desteklerini hissettiren Prof. Dr. Nazan YELKİKALAN, Prof. Dr. Abdulkadir KÖKOCAK, Prof. Dr. Hüseyin AKTAŞ, Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ, Yrd. Doç. Dr. Coşkun ÇILBANT hocalarıma teşekkürümü saygıyla arz ederim.

Beni akademik kariyere yönlendiren ve kıymetli görüşleriyle yaşantımda derin etki oluşturan Dr. Emin ACAR’a saygılarımı sunarım.

Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü ve Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Yücel ACAR hocama ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Şerif KORKMAZ hocama ayrıca şükranlarımı sunarım.

Son olarak haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim kıymetli Annem’e, muhterem Babam’a ve değerli Eşim’e sonsuz saygı, hürmet ve sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TABLOLAR LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

İŞSİZLİK ve İŞSİZLİĞE YAKLAŞIMLAR

1.1. İşsizliğin Tanımı ve Kavramları	5
1.2. İşsizlik Türleri	9
1.2.1. İradi İşsizlik.....	9
1.2.2. Gayri İradi İşsizlik.....	9
1.2.3. Friksiyonel İşsizlik.....	10
1.2.4. Yapısal İşsizlik.....	11
1.2.5. Konjktürel İşsizlik.....	13
1.2.6. Reel Ücret İşsizliği.....	15
1.2.7. Gizli İşsizlik.....	17
1.2.8. Teknolojik İşsizlik.....	17
1.2.9. Mevsimsel İşsizlik.....	18
1.2.10. Doğal İşsizlik.....	18

1.2.11. NAIRU.....	19
1.2.12. Çevrimsel İşsizlik.....	20
1.3. İşsizliğin Maliyeti.....	20
1.3.1. İşsizliğin Sosyal Maliyeti.....	21
1.3.2. İşsizliğin Ekonomik Maliyeti.....	22
1.4. İktisat Ekollerine Göre İşsizlik.....	25
1.4.1. Merkantilizm Ekolü.....	25
1.4.2. Fیزیokrasi Ekolü.....	26
1.4.3. Klasik Ekol.....	27
1.4.4. Neo Klasik Ekol.....	29
1.4.5. Keynesyen Ekol.....	29
1.4.6. Post Keynesyen Ekol.....	32
1.4.7. Yeni Klasik İktisat Ekolü.....	33
1.4.8. Yeni Keynesyen Ekol.....	34
1.4.9. Küreselleşme Karşıtı Stiglitz Ekolü.....	35
1.4.10. Monetarist Ekol.....	35
1.5. Beveridge Endeksi.....	39
1.6. Okun Kanunu.....	41

BÖLÜM II

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI ve İŞSİZLİĞİN GELİŞİMİ

2.1. 1980 Sonrası Ekonomi Politikaları ve İşsizlik.....	45
2.1.1. 24 Ocak 1980 Kararları ve Sonrasında İşsizlik.....	45
2.1.2. 4 Şubat 1988 Kararları ve İşsizliğin Kararlar İçerisindeki Yeri.....	52

2.1.3. 5 Nisan 1994 Kararları ve Sonrasında İşsizlik.....	55
2.1.4. 1998 Krizi Yakın İzleme Programı ve 1999 Krizi Enflasyonu Düşürme Programı Kapsamında İşsizlik.....	59
2.1.5. 15 Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	63
2.1.6. 2008 Mortgage Krizi ve İşsizlik.....	68
2.2. Kalkınma Planlarında İşsizlik.....	75
2.3. Avrupa Birliği İstihdam Politikası ve Türkiye İşsizliği Azaltma Politikaları ..	81
2.4. İşsizliği Azaltma Politikalarında İŞKUR'un Yeri ve Önemi.....	85
2.5. Türkiye İşgücü Piyasası Analizi.....	91
2.5.1. Genç İşsizliği Bakımından Türkiye'de İşgücü Piyasası.....	94
2.5.2. İç Göç Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası.....	97
2.5.3. İşgücüne Katılım Oranı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası.....	102
2.5.4. İş Arama Zamanı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası.....	108
2.5.5. İşgücüne Katılmayanlar Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası.....	110
2.5.6. Çalışanların Niteliği Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası	111
2.5.7. İstihdam Oranı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası.....	113
2.5.8. İşsizlik Oraları Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası.....	114
2.5.9. Kent ve Kır Dağılımı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasasının	116

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN BELİRLEYİCİLERİ: ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

3.1. Literatür Taraması.....	118
3.2. Veri ve Model.....	124
3.3. Ekonometrik Yöntem.....	125
3.3.1. Mevsimsellikten Arındırma.....	126

3.3.2. Birim Kök Testleri.....	126
3.3.2.1. Augmented Dickey Fuller Testi.....	127
3.3.2.2. Phillips Perron Testi.....	127
3.3.2.3. Zivot Andrews Testi.....	128
3.3.3. ARDL Sınır Testi ile Eş Bütünleşme Analizi.....	128
3.3.4. Granger Nedensellik testi.....	129
3.3.5. Etki- Tepki Analizi.....	129
3.3.6. Varyans Ayrıştırması	130
3.4. Ampirik Bulgular ve Yorumlama.....	131
Sonuç ve Değerlendirme.....	142
Kaynakça.....	148

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi
AİİG	Avrupa İstihdam Görev Gücü
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GOP	Güneydoğu Onarım Projesi
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İPEP	İşgücü Piyasası Enformasyon Projesi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
NAIRU	Non Accelerating Inflation Rate Of Unemployment
NIRU	Non Inflanotary Rate Of Unemployment
ÖSDP	Özelleştirme Sosyal Destek Projesi
PP	Phillips Perron Birim Kök Testi
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
YİP	Yakın İzleme Programı
YSGA	Yardım Ve Sosyal Güvenlik Ağı Projesi
ZA	Zivot Andrews Birim Kök Testi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Emek ve Sermaye Tasarrufu Sağlayan Yenilik Tipleri.....	11
Şekil 1.2: Reel ücretler ve İşsizlik İlişkisi.....	16
Şekil 1.3: Klasiklere Göre Emek Piyasası Dengesi.....	28
Şekil 1.4: Keynesyen Ekolde İşsizliğin Oluşumu.....	31
Şekil 1.5: Keynesyen Ekolde İşsizliğin Oluşumu.....	31
Şekil 1.6: Monetaristlere Göre Phillips Eğrisi.....	38
Şekil 1.7: Beveridge Eğrisi.....	39

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Cumhuriyetin Başlangıcından İtibaren Türkiye İşsizlik Oranları.....	91
Tablo 2.2: Ülkelerin Genç İşsizlik Yaş Sınırları.....	96
Tablo 2.3: En Az Göç Alan ve Veren İller.....	100
Tablo 2.4: En Fazla Göç Alan ve Veren İller.....	101
Tablo 2.5: Net Göç Hızı Bakımından En Yüksek ve En Düşük Hıza Sahip İller.....	102
Tablo 3.1: Makroekonomik Değişkenlerin Notasyonları.....	125
Tablo 3.2: Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi Değerleri.....	131
Tablo 3.3: Phillips Perron Birim Kök Testi Değerleri.....	133
Tablo 3.4: Zivot Andrews Birim Kök Testi Değerleri.....	135
Tablo 3.5: ARDL Sınır Testi Aralıkları.....	136
Tablo 3.6: Uygun Gecikme Uzunluğu	137
Tablo 3.7: İşsizliğe Neden Olan Değişkenler	137
Tablo 3.8: İşsizliğin Neden Olduğu Değişkenler.....	137
Tablo 3.9: İşsizlik Ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Nedensellik Yönleri	138
Tablo 3.10: Varyans Ayrıştırması Sonuçları.....	140

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Türkiye’de İşsizlerin Yaş Dağılımı	97
Grafik 2.2: İstihdamın Sektörel Dağılımı	98
Grafik 2.3: Türkiye’nin İşgücüne Katılım Oranının Yaşlara Göre Dağılımı.....	105
Grafik 2.4: Cinsiyetlere Göre İşgücüne Katılım Oranları.....	106
Grafik 2.5: Türkiye’de İşgücü Piyasasının İş Arama Zamanı.....	108
Grafik 2.6: Cinsiyetlere Göre İş Arama Süreleri.....	109
Grafik 2.7: İşgücüne Katılmama Nedenleri.....	110
Grafik 2.8: Çalışanların Ücret Niteliği.....	111
Grafik 2.9: Çalışanların Eğitim Durumu Niteliği.....	112
Grafik 2.10: İstihdamın Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	113
Grafik 2.11: Cinsiyetlere Göre İşsizlik Oranları Grafiği.....	115
Grafik 2.12: Türkiye İşgücü Piyasasında İşsizlerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	115
Grafik 2.13: İşsizliğin Bölgesel Dağılımı.....	116
Grafik 3.1: Etki-Tepki Analizi Grafikleri.....	138
Grafik 3.2: Varyans Ayrıştırması Grafikleri.....	142

GİRİŞ

Kıt kaynakların etkin kullanımı sorunu iktisat ilminin doğmasına sebep olmuştur. Adam Smith tarafından 1776 yılında “Milletlerin Zenginliği” isimli kitabın yayınlanmasıyla iktisat, bilim olarak incelenmeye başlamıştır. Bu kitabın yayınlanmasıyla birlikte iş bölümü ve uzmanlaşmanın popülaritesi artmıştır. İş bölümü ve uzmanlaşma sayesinde daha az emek faktörü ile daha fazla üretim mümkün kılınmıştır. Doğal olarak, aynı üretim düzeyi daha az emek kullanılarak mümkün hale gelmiştir. Zamanla bu durum işsizliğin doğmasına neden olmuştur.

1900’lü yılların başında, Henry Ford’un Fordist üretim sürecini geliştirmesiyle birlikte uzmanlaşma ve iş bölümü kavramları yeni bir boyut kazanmıştır. Mevcut üretim çıktıları çok daha az emek faktörüyle gerçekleştirmeye başlamıştır. Söz konusu zamanda talep arzdan fazla olması sebebiyle iktisadi açıdan sorun oluşmasa da, yaygınlaşan uzmanlaşma ile verimliliğin artması zamanla arzı talebin üzerine çıkarmıştır. Bu değişikliklerle birlikte işsizlik kavramı ekonomi literatürüne girmiştir.

Zamanla makroekonomik değerlendirme kriterleri arasına giren işsizlik kavramı, dünya üzerinde savaşların yaygınlaştığı dönemlerde azalış trendine girse de önemini kaybetmemiştir. İçinde bulunulan zaman diliminin özelliğine göre işsizlik teorisi ve tanımlamaları farklılaşmıştır.

Özellikle 1970’li yıllarda dünya geneline yayılan petrol krizi ile işsizlik dünya çapında yaygın ve başa çıkılamayan ekonomik sıkıntılar arasına girmiştir. Phillips Eğrisi ile enflasyon ve işsizlik arasında negatif yönlü ilişkinin teorik olarak genel kabul görmesi, petrol krizi ile değişmiş ve işsizlik ve enflasyonun birlikte arttığı sürece girilmiştir.

Özellikle 1970’li yılların sonunda küreselleşme faaliyetlerinin hız kazanması ile emek faktörünün hareketliliği artmış, işsizlik ülkeler ve bölgelerarası hareketlilik kazanmıştır. Kısa zamanda ekonomi politikalarının temel amaçları arasına giren işsizlik, dünya genelinde kontrol altına alınması zorlaşan boyut kazanmıştır.

Türkiye ekonomisi için de petrol krizi ile birlikte ekonomik sıkıntılar içerisinde ağırlığı artan işsizlik, 1980 yılında alınan ve ekonomide yapısal değişiklik ön gören kararlar ile tarım istihdamından sanayi istihdamına kaymalar hız kazanmış ve adaptasyondan kaynaklı işsizlik oranları artış trendine girmiştir. Tarım istihdamının genellikle kalifikasyon gerektirmeyen emeğe ihtiyaç duyması, sanayi sektörünün ise tarım sektörünün tersine kalifiye elemanlara ihtiyaç duyması işsizliğin yapısal soruna

dönüşmesine neden olmuştur. Bu duruma emeğin artan hareketliliği de eklenince, uygulanan ekonomi politikalarının işsizlik üzerine etkileri azalmıştır.

1980 kararları ile birlikte finansal serbestleşme sürecinin başlaması ve dış ticaretin serbest hale gelmesi, hazırlıksız olan ve Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin rekabete dayanamaması işçilerin işten çıkarılmasıyla sonuçlanmış ve küreselleşmeyle paralel olarak işsizlik oranları artmıştır. İşsizlik oranlarının artması sadece rekabet ile değil, dışarıya açılan ekonominin kırılgan yapıya girmesi ile dış şoklara karşı hassas olması nedeniyle de artış trendini sürdürmüştür.

1980 kararları sonrası dış kaynaklı sıkıntılar ve ülke içerisinde ekonomik istikrarın sağlanamaması enflasyon oranının da yükselmesine sebep olmuştur. Artan enflasyon, yatırımları dışlamış ve yeni istihdam alanlarının açılmasının önüne geçmiştir. Bu sebeplerle kriz dönemlerinde işsizlik oranlarının kontrol altına alınması zorlaşmıştır.

1994, 1999, 2000, 2001 ve son olarak 2008 yılında yaşanan ekonomik sıkıntılardan sonra işsizlik, ekonomi politikalarının amaçları arasında en önemli değişkenlerinden biri olmuştur. Uygulanan ekonomi politikalarının hem doğrudan hem dolaylı amaçları arasına girmiştir.

İşsizliğin ekonomik etkilerinin yanında sosyal etkilerinin de literatürde popülaritesinin artması, işsizliğin sosyal politikaların da amaçları arasına girmesine neden olmuştur. İşsiz kalan bireylerin aile yapılarının bozulması dolayısıyla toplum yapısının da sıkıntıya girmemesi için, önce mevcut çalışanların işini kaybetmemesi için sonra ise işsiz olan bireylerin iş sahibi olabilmeleri için zaman içerisinde çeşitlenen politikalar uygulanmıştır.

Türkiye’de işsizlik faktörünün çeşitli boyutlarıyla araştırıldığı bu çalışmanın ilk bölümünde, sürekli genişleyen süreç arz eden işsizlik teorisi üzerinde durulmuştur. Farklılaşan işsizlik teorisine, tanımlamalarına ve işsizliğin toplum üzerindeki etkileri teorik olarak araştırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde 1980’den günümüze kadar olan zaman diliminde işsizliğin gelişimine, kalkınma planlarında işsizliğe verilen yere değinilmiş, izlenen ekonomi politikalarında işsizliğin yeri ve önemi araştırılarak Türkiye iş gücü piyasası analiz edilmiştir.

Çalışmanın uygulama bölümünde ise 2000 yılından sonra işsizlik üzerinde etkili olan makroekonomik kriterlerin işsizlik oranı üzerinde ne yönde ve nasıl etki oluşturdukları araştırılmış, çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

BÖLÜM I

İŞSİZLİK ve İŞSİZLİĞE YAKLAŞIMLAR

İşsizlik, özellikle 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra, dünya geneline yayılan ekonomik sıkıntıların başında gelmektedir. Birçok ülkenin ekonomik durumu, işsizlik oranlarıyla paralel değerlendirilmeye başlanmıştır. Günümüzde de işsizlik, enflasyonla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hepsinde gelişmişlik düzeyini gösteren makroekonomik kriterlerin başlarında gelmektedir. Bu sebeplerle işsizlik olgusu popüleritesini korumakta, dünya geneli ekonomik sistemde köklü ve yapısal değişiklikler olmadığı müddetçe de koruyacak durumdadır.

Türkiye’de işsizlik ve enflasyon, Cumhuriyetin başlangıcından itibaren ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Cumhuriyet sonrası Türkiye Cumhuriyeti’nde dönemin işsizliğine bakıldığında ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda işsizlik oranlarının düşüş trendi içerisine girdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki savaş sonrası yıkıma uğrayan yerlerin yeniden inşası için gerekli olan iş gücü açığı, diğeri ise savaş döneminde stoklarda ve üretimde meydana gelen aksamalardır. Savaş sonrası dönemde söz konusu aksamalar kendini daha güçlü hissettirdiğinden, üretim artışıyla bu durumun nihayete erdirilmesi ihtiyacı işsizliğin azalması sonucunu doğurmuştur.

Dünyada da işsizliğin gelişimine bakıldığında benzer sonuçlar gözlemlenmektedir. Savaş sonrası dönemlerde genellikle ülkelerin işsizlik oranlarında azalışlar gözlemlenmektedir. İkinci Dünya Savaş’ının bitimini izleyen sürece bakıldığında 1944-1945 yıllarında işsizlik oranları dünya genelinde %1,2-1,9 arasında seyretmektedir (Hoag, Hoag 2006: 236). Amerika Birleşik Devletleri’nin 1933 yılındaki işsizlik oranının %24,9 olduğu düşünüldüğünde aradaki uçurumun anlaşılması kolaylaşmaktadır. Ancak durum değerlendirmesi yapılırken 1929 dünya ekonomik bunalımının etkileri de göz ardı edilmemelidir.

İşsizlik makroekonomik performans kriterleri açısından bu derece önemli olduğundan uygulanacak devlet politikalarında ve yasalarında da işsizliğe önemli yer ayrılmıştır. İlk olarak 1961 yılında yürürlüğe giren anayasada işsizlik konusu anayasal olarak ele alınmış ve iş arayan herkese iş imkanının sağlanması devletin görevi olarak

görülmüştür (Yılmaz 2005: 44). Bu tarihten sonra oluşturulan kalkınma planlarında da işsizlik konusuna değinilerek artan önemi vurgulanmıştır.

1980’li yılların başlarında işsizlik dünyanın birçok ülkesinde yüksek seviyelere çıkmıştır. İşsizlik oranlarının yükselmesi genellikle hızlı gerçekleşirken, oranların düşüşü ve eski seviyelere inmesi uzun zaman almaktadır. Nitekim 1980’li yılların ikinci yarısında düşüş trendine girse de istenilen oranlara erişilememiştir. 1988 yılında Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi önde gelen gelişmiş ülkelere bakıldığında ve geçmişleriyle mukayese edildiğinde, işsizlik oranlarının yüksek olduğu ve istenilen düzeye gerileyemediği gözlemlenmektedir (Lipseş 2003; 313).

İşsizlik ekonomiden ekonomiye farklı yorumlandığından, dünya genelinde tek düzen işsizlik tanım ve kavramları olmadığından çoğu zaman yorumlama neticesinde analizlerde sıkıntılar yaşanmıştır. Örnek olarak Amerika’da kullanılan işsizliğin hesaplanmasındaki yaşın alt sınırı 16 olması (Salvatore ve Diulio 1984: 30), ülkemizde de söz konusu sınırın 15 olması, mevcut düzende eşit kriterler olmadığını ve sürecin mevcut dinamizmini koruduğunu yani kesinleşen dünya standartlarının olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu durumların önüne geçmek için uluslararası kuruluşlar, işsizliğin standardizasyonu konusunda yaşanan bu sıkıntıları gidermek için işsizliğe evrensel tanımlar getirme gayreti içerisine girmiş ve statik olan işsizlik konusunun dinamik hale gelmesini sağlamışlardır. Yapılan çalışmalar ve yayınlanan raporlar, işsizlik kavramlarının evrenselliğinin sağlanamadığını ve henüz daha sonuçlanmamış kavram dizinlerinin oluşmasının önüne geçilemediğini göstermiştir.

1.1 İşsizliğin Tanımı ve Kavramları

Türkiye’de istihdam ve işsizlik oranlarının ölçümü 1988 yılından günümüze Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) tarafından yapılmaktadır. Yapılan hesaplamalar Uluslararası Çalışma Örgütü’nce (ILO) belirlenen kriterlere ve yine ILO tarafından belirlenen tanımlara göre yapılmaktadır (TUİK 2007:1). İstihdam ve işsizlik oranları; hanehalkı, kurumsal olmayan nüfus, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, işgücü, işgücüne katılım oranı, istihdam, işbaşında olanlar, işbaşında olmayanlar, istihdam oranı, eksik istihdam, işsiz, işsizlik oranı ve işgücüne dahil olmayanlar kavramları kullanılarak belirlenir. Bu kavramların resmi tanımları şu şekildedir (www.tuik.gov.tr).

Hanehalkı: Aralarında akrabalık bağı bulunmasına bakılmaksızın, aynı konutta yaşayan, temel gereksinimlerini birlikte karşılayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine iştirak eden, bir veya birden fazla kişiyle oluşan topluluktur.

Kurumsal Olmayan Nüfus: Üniversite yurtları, yetimhaneler, yaşlılara yönelik huzur evleri, özel nitelikli hastaneler, hapisane ve askeri kışla gibi kurum ve kuruluşlarda ikamet edenler dışında kalan nüfusa denmektedir.

Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus: Kurumsal olmayan nüfus içerisindeki 15 yaş üzeri nüfusa denir.

İşgücü: Referans dönemi içerisinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsamaktadır. İstihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade edilmektedir.

İşgücüne Katılma Oranı: İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranıdır.

İşbaşında Olanlar: Ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat iktisadi faaliyette bulunan kişilere denir.

İşbaşında Olmayanlar: İş ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan, kendi hesabına ya da işveren olarak çalışanlar istihdamda kabul edilmektedir.

İstihdam: İşbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar gurubunun içerisinde olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa istihdam edilen nüfus denir.

İstihdam Oranı: İstihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.

Eksik İstihdam: Eksik istihdam; zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam olarak ikiye ayrılmaktadır.

Zamana Bağlı Eksik İstihdam: Referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde toplam olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu halde daha fazla süre çalışmaya başlayabilecek olan kişilere denir.

Yetersiz İstihdam: Zamana bağılı eksik istihdam kapsamında yer almamak şartıyla, referans haftasında istihdamda olan, son 4 hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramış olan ve söz konusu şartlarda bir iş bulduğunda işe başlayabilecek konumda olan kişilere denir.

İşsiz: Referans döneminde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son 3 ay içerisinde iş arama kanallarından en az birisini kullanmış, ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki bütün bireyler işsizler kategorisinde yer alır.

İşsizlik Oranı: İşsiz nüfusun işgücü içerisindeki oranıdır.

İşgücüne Dahil Olmayanlar: İşsiz ve istihdamda olmayan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfustur. İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, mevsimlik çalışanlar, ev işleriyle meşgul olanlar, öğrenciler, emekliler, bedensel özür gibi nedenlerle çalışamaz halde olanlar işgücüne dahil edilmemektedir.

İşsizlik ilk ölçülmeye başladığında geleneksel bir metot kullanılmaktaydı. Bu metoda göre sadece işsiz insanların sayısı baz alınıp diğer kriterlere bakılmaksızın işsizlik oranları hesaplanmaktaydı. Bu durum çok sayıda akademik çalışmanın ve 2002 yılından sonraki Dünya Bankası politikalarının eleştiri hedefi olmuştur. Söz konusu eleştirilerin temel sebebi, işsiz kalan her insan, işsizler hanesine yazılmadan önce, işçinin içinde bulunduğu durum ve şartları da göz önüne alınmasının gerekliliğidir (Pattanaik v.d. 2008: 237,238). Bu eleştiriler işsizlik tanımının geçerliliğini kaybettiğini ortaya koyarak, günümüz işsizlik tanımlarının türetilmesine sebep olmuştur.

İşsizliğin uluslararası tanımında işsizlikten söz edebilmek için üç kriter aranmaktadır. Bunlar; işi olmama, iş yapmaya hazır olma ve iş arayan olmadır (Bozdağlıoğlu 2008). Bu maddeleri Uluslararası Çalışma Örgütü ayrıntılandırarak daha spesifik hale getirmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarına göre bir bireyin işsiz sayılabilmesi için üç kriter göz önünde bulundurulur (Taş ve Bozyaka: 2013: 153). Bunlar;

- Çalışma çağında olup iş bulamayan
- Son iki hafta içinde işe başlayacak durumda olan
- Son dört haftadır aktif olarak iş arayan kişi

Uluslararası Çalışma Örgütüne göre bu maddeler bir bireyin işsiz sayılması için gerekli olan unsurlardır.

Sonuç olarak işsiz ve işsizliğin tanımı özetlenecek olunursa; Çalışma isteğinin yanında gerekli yeteneğe de sahip olup mevcut cari ücretten ve cari çalışma süresinden çalışmaya razı olduğu ve iş aradığı halde işgücü piyasasında iş bulamayan kimselere işsiz denir (Demirci 1996: 138). İşsizlerin ekonomide oluşturdukları duruma ise işsizlik denir.

İstihdam, ise temel olarak işçilerin işveren tarafından çalıştırılmasıdır. Ayrıca istihdamın anlamı, dar ve geniş anlamda istihdam olmak üzere ikiye ayrılır (Taş ve Bozyaka: 2013: 153). Geniş anlamda istihdam, üretime konu olan bütün üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretmek amacıyla üretim sürecinde birleştirilerek çıktı elde edilmesidir. Dar anlamda istihdam ise; işçi odaklı emek faktörünün üretim sürecinde kullanılmasıdır. İstihdam bu şekilde ayrıntılı tanımlara sahipken, işgücü daha basit ve evrensel tanıma sahiptir.

İstihdam ve işsizlik arasında yakın bir ilişki vardır. İki kavramın da birbirinden bağımsız olarak düşünülmesi çok zordur (Ay 2012: 322). İstihdam; uygulanan politikalar neticesinde varılmak istenen hedefi gösterirken, işsizlik ise kaçınılmak istenen sonucu göstermektedir.

İş gücü; İnsanların belirli bir iktisadi fayda gözeterek, iktisadi amaçlarına ulaşabilmeleri için gösterdikleri çabaların genel adına denir (Bey, 2001; 29). İşgücü, emek arz edenin niyetine ve durumuna göre değerlendirilir. Örneğin boş zamanlarını etkin geçirmek isteyen birinin kitap okuması iş gücü kapsamına girmezken, bir kitap eleştirmeninin yeni çıkan bir kitabı eleştirel gözle okuması iş gücü kapsamında değerlendirilmektedir.

Edgar Edwards işsizlik oranlarına şüpheli yaklaşılması gerektiğini ve hiç bir zaman tam olarak bu oranın bulunamayacağını savunmaktadır (Nafziger 2006: 311). Bunun nedenini üç gerekçeyle açıklamaktadır.

Bu gerekçelerden ilki; bireyin ya da devletin tam zamanlı istihdam ettiği memur ya da işçiler için verilen işin tam zamanlı çalışmada geçen zamandan çok daha az zamanda bitirilebileceği mümkün olduğu halde, işin kasıtlı veya kasıtsız uzaması gizli olarak boş ve atıl zamanı doğurur. Bu atıl zaman ise hiç bir zaman işsizlik hesaplamalarında dikkate alınmaz. Örtülü işsizlik olarak tanımlanan bu işsizlik türü, işsizlik oranlarının doğru çıkmasını etkilemektedir.

Diğer gerekçe ise gizli işsizliktir. Gizli işsizlikte herhangi bir yerde çalışıyor olarak gözükken bir birey işten ayrıldığında çıktıda herhangi bir değişiklik olmuyorsa, marjinal çıktıya herhangi bir katkı sağlamıyorsa gizli işsizlikten söz edilir. Gizli işsizlik, işsizlik oranlarının tam olarak doğruyu yansıtmamasında önemli role sahiptir.

İşsizlik oranlarının doğruyu yansıtmamasındaki üçüncü neden ise, erken emekliliktir. Sağlık sebepleri ve iş kazaları gibi durumlar çalışanların kendi rızalarıyla ya da iş yerinin zorlamasıyla erken emekliliğe ayrılmayı beraberinde getirir. Ancak başka işleri yapmaları konusunda yetkin oldukları göz önüne alındığında işsizlik oranının doğruyu yansıtmaması konusunda olumsuz etki oluşturmaktadır.

1.2 İşsizlik Türleri

2002 yılında Dünya Bankası'nın değişen politikaları ve işsizlik oranları hakkındaki eleştiriler, işsizlik oranlarının ve tanımlarının yenilenmesi gerekliliğini gündeme getirilmesiyle işsizlik kavram ve tanımlarının çeşitlenmeye başladığı dinamik sürece girilmiştir. Zamanla sayıları artmaya devam eden işsizlik tanımlarının dünya üzerinde en yaygın kullanımına sahip olanları iradi işsizlik, gayri iradi işsizlik ve doğal işsizliktir. Bu tanımların yanında oluşan boşlukları doldurmak için de diğer işsizlik tanımları geliştirilmektedir.

1.2.1 İradi İşsizlik

Emek arz eden bireylerin çalışma koşullarını kötü veya cari ücretleri düşük bulması sebebiyle daha iyi çalışma koşullarına ve daha iyi ücrete ulaşmak için mevcut iş pozisyonunu değerlendirmeyip kendi isteği dahilinde işe girmemeleri durumudur. Daha yalın bir tabirle işçinin isteği dahilinde çalışmamasıdır.

İradi işsizlik daha çok Klasik iktisatçıların irdelediği işsizlik türüdür. Klasik iktisatçıların eğer piyasada bir işsizlik varsa bu işsizlik bireylerin çalışmak istememesinden kaynaklı olan işsizliktir savı tam rekabet varsayımı ve işsizliğin iradi olduğu varsayımlarının kanıtı niteliğindedir.

1.2.2 Gayri İradi İşsizlik

Çalışma iradesinde ve işin ihtiyacına uygun fiziki güçte olan ve cari ücretle çalışmaya razı olduğu halde kendi yeteneğine uygun iş bulamayan bireylerin oluşturduğu

işsizlik türüdür (Eren 2008: 32). Gayri iradi işsizlik Klasik ve Neo-Klasik iktisat akımları tarafında kabul edilmemektedir. Çünkü bu akımlarda tam istihdam varsayımı olduğundan çalışmak isteyen her birey cari ücret düzeyinden çalışmaya razı olduğu her koşulda iş bulma konusunda sıkıntı yaşamayacaktır görüşü hakimdir.

1.2.3 Friksiyonel İşsizlik

İş değişimi sırasında geçen zamanın neden olduğu işsizlik türü friksiyonel işsizliktir (Duffy 1993: 39). Friksiyonel işsizlik tüm işçilerin mevcut özelliklerinin ve bütün işlerin gerektirdiği yeteneklerin aynı olduğu gerçeği yansıtmayan şatlarda ortadan kalkar. Friksiyonel işsizlik diğer işsizlik türleri gibi olumsuz gibi görünse bile, bireylerin kendi yeteneklerine daha uygun işlerde çalışmasına neden olduğu için işgücünün verimliliğini ve etkinliğini arttıracığından ekonomi üzerinde olumlu etkisi de vardır (Ünsal 2011: 109). Bu sebeple yok olması mümkün olmayan friksiyonel işsizliğin kabul edilebilir düzeylerde sürdürülmesi ayrıca olumlu bir durumdur. Friksiyonel işsizliğin kontrol altına alınabilmesi uygulanacak politikaları belirlemek için öncelikle bu işsizlik türünün nedenlerinin iyi belirlenmesi ve söz konusu nedenlere uygun politikaların uygulanması gerekmektedir.

Ekonomide friksiyonel işsizliğin doğmasına neden olan bazı faktörler şu şekilde sıralanabilir (Aydın 2012: 123);

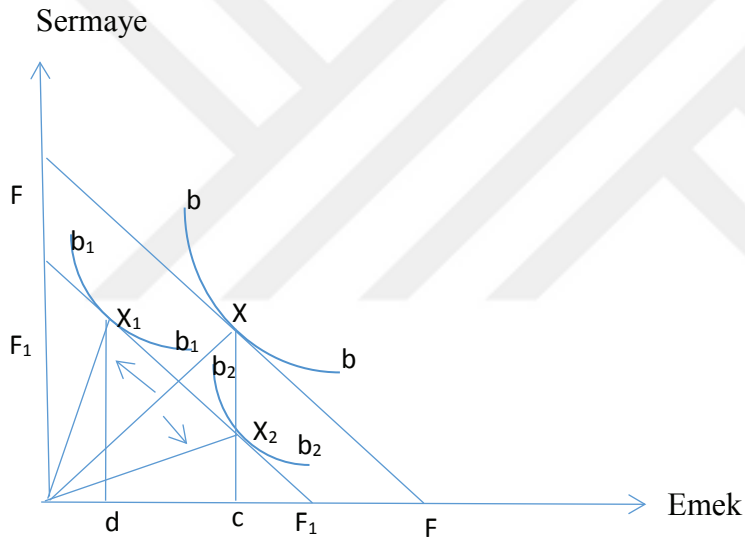
- Emekliye ayrılan çalışanların yerine gelecek olanların işe adaptasyonlarının zaman alması
- Kurs gibi mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunan işçiler
- Emek sahiplerinin daha iyi koşullara sahip iş aramaları
- Kurum değiştirmeler
- Özelleştirmeler ve şirket evlilikleri
- İş bulma konusunda aracılık yapan kurum ve kuruluşların yeterince etkin çalışmamaları
- İş aramalarının işsiz kalınca yapılması
- Emek arz ve talebinin piyasa şartlarında tam olarak buluşamaması
- İşsizlik sigortası ve işsizlik ödeneklerinin, işsizleri iş arama konusunda daha rahat davranmaya sevk etmesi friksiyonel işsizliğin doğmasına sebep olmaktadır.

1.2.4 Yapısal İşsizlik

Bir ekonomide tüketicilerin tercihleri ve teknoloji dinamiktir. Sürekli değişen bu faktörler, dolaylı yollardan işsizliğe sebep olurlar (Ünsal, 109). Tercihlerin ve teknolojinin sürekli değişmesinden kaynaklanan işsizliğe yapısal işsizlik denir.

Yapısal işsizliğin nedenleri temel olarak; doğal nedenler ve uygulanan politikalardan kaynaklanan nedenler olmak üzere iki çeşittir. Doğal sebeplerin başında ise büyüme gelir.

Üretim sürecinde meydana gelen yenilikler, üretimin sermaye yoğunluklarının değişmesini sağlar. Gerçekleşen yenilik, üretim sürecine eğer emekten tasarruf sağlayacak şekilde yansırsa bu durumda da işsizlik oranlarında artış meydana gelir.

Şekil 1.1: Emek ve Sermaye Tasarrufu Sağlayan Yenilik Tipleri

Kaynak: Seyidoğlu 2007, 126

Şekil 1’de FF doğrusu yenilikten önceki fiyat düzeyini ve bb eğrisi de yenilikten önceki eş ürün eğrisini göstermektedir. Üretim sürecinde yaşanan yenilik sonrası bb eğrisi b₁b₁ konumuna kayarsa, üretime girdi olarak katılan emeğin miktarı cd kadar azalacaktır. Söz konusu bu azalış emeğe olan talebi de azaltacağından, beraberinde işsizlik oranının artışını getirecektir.

Yapısal işsizliğe neden olan etkenler ekonomide her alanda karşılaşılan problemler olmakla birlikte, ekonomik büyümenin ve üretim sürecinde yeniliklerin dışında birçok faktörden kaynaklanmaktadır (Aydın 2012: 121). Bunların başında emek arz ve talebinin

uzun vadede uyuşamaması gelmektedir. Zamanla emek arzında ya da emek talebinde meydana gelen değişiklikler, emek arzını, emek talebinin üzerine çıkaracak şekilde bozulursa işsizliğe neden olur.

Belirli meslek grupları ve çeşitli bölgelerde endüstriyel, demografik, doğal ve kurumsal yapı değişiklikleri sebepleriyle, nitelikli işgücü ve sermayenin yetersiz kalması da yapısal işsizliğe neden olmaktadır. Günümüzde küreselleşme süreci beraberinde endüstriyel üretimde farklı alternatiflerin kazanılmasını sağlamaktadır. Değişen üretim şartlarına adapte olamayan çalışanların işsiz kalması sonucu da yapısal işsizlik oranlarında artış olmaktadır.

Teknolojik değişimler, yapısal işsizliğe neden olan değişkenler arasında en önemlilerindedir. Gelişen teknolojiyle birlikte üretim alanında her geçen yıl farklı yöntemler geliştirmektedir. Teknolojiye karşı kendini yenilemeyen çalışanların değişen koşullara ayak uyduramamaları, mevcut işlerini kaybetmelerine, işsiz kalmalarına yol açmaktadır.

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte çalışanların ilerleyen teknolojiye uyum sağlaması için gereken süre yapısal işsizliğe neden olan diğer etmenlerdendir. Yeni teknolojiler beraberinde kullanılması için gerekli olan eğitimleri de getirmektedir. Eğitim süresinin uzaması ve çalışanların eğitimden yararlanmaması yapısal işsizliği artırmaktadır.

Toplumun yapısını oluşturan örf, adet, gelenek ve göreneklerin değişmesi çalışanların işlerine ve işyerlerine karşı bakış açısının değişmesine neden olabilmektedir. Söz konusu değişikliklerin, çalışanların işsiz kalmaları sonucunu doğurması da yapısal işsizliğe sebep olmaktadır.

Tarımsal bölgelerde gizli işsizliğin sürekli hale gelmesi yapısal işsizliğe neden olan diğer etmenlerdendir. Gizli işsizliğin en çok görüldüğü sektörlerden olan tarım da, bireyler mevsimsel koşullara göre çalışma zamanlarını ayarladığından gizli işsizlik oranı son derece yüksektir. Kış mevsimi gibi hava şartlarının tarıma elverişsiz olduğu zamanlarda çalışanların çalışmaması ve bu kullanılmayan zamanın sürekli hale gelmesi gizli işsizliğin yanında yapısal işsizliğe de neden olmaktadır.

Yüksek ücret uygulamalarının niteliksiz işgücü üzerindeki caydırıcı etkisi çalışanları vasıf sahibi olmaya yönlendirmektedir. Yeniliğe ve değişime açık olmayan çalışanlar ise verimlilik faktörü göz önünde bulundurulduğunda, işveren tarafından

olumsuz karşılanarak yerlerine daha kalifiye elemanların alınması doğrultusunda tasarrufta bulunulması sonucunu doğurur. Bu durum da yapısal işsizliğin artmasına neden olmaktadır.

Kalifiyelik gerektiren işler, fazla sayıda alt iş grubu gerektirmektedir. Eğer söz konusu sektörlerde çalışacak elemanlar, emek piyasasında mevcut değilse yapısal işsizlik oluşmaktadır.

İşgücü hareketliliğindeki sınırlılıklar, yapısal işsizliğe neden olan bir başka faktördür. İşgücü kısa dönemde çok sınırlı harekete sahipken orta ve uzun dönemde ise nispeten daha hareketlidir. İşsiz kalan işçinin boşalttığı pozisyona bir başka kişinin yerleştirilmesi ve uygun kişinin seçilmesi için gerekli olan aşamalar işsizliği arttırıcı yönde etki oluşturmaktadır. Ayrıca uzun dönemde işgücü hareketliliğinin maliyetli olması da yapısal işsizliği arttıran diğer emek hareketliliği nedenidir.

Üretim kapasitesindeki ve üretim faktörlerindeki artış hızı ile nüfus ve emek talebi artış hızı arasındaki dengesizlik yapısal işsizliğe neden olmaktadır. Özellikle kısa dönemde değişikliklerin birbiriyle uyum sağlaması çok zordur. Uzun dönemde bu sorunun çözülmesi mümkün olsa da, kısa dönemde bu gibi dengesizlikler yapısal işsizliğe neden olmaktadır.

Son olarak da sendikal faaliyetlerin endüstriyel etkinliğe olumsuz olarak yansımaları da yapısal işsizliğe neden olmaktadır. Sendikal faaliyetlerle çalışanların örgütlenerek işi yavaşlatması hatta işi durdurması yapısal işsizliğe neden olmaktadır.

Ekonomik sıkıntıları ve hastalıkların temelinde ekonomideki yapısal değişiklikler olduğundan, bu yapısal değişikliklerin sebep olduğu ekonomik hastalıklardan biri olan işsizliğin de sebepleri oldukça fazladır. Sadece yukarıda belirtilen nedenlerin haricinde yapısal sıkıntılar ve zorluklar ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre ülkeler arasında farklılık arz edeceğinden, ülkelerin durumlarına göre yapısal işsizlik nedenleri de farklılık gösterebilecektir.

1.2.5 Konjonktürel İşsizlik

Ekonomide potansiyel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) sabit artış trendi içerisindeyken, reel yani gerçekleşen GSYİH artıp azalarak dalgalanmaktadır. Bu dalgalanma beraberinde potansiyel ve reel GSYİH arasındaki fark olan GSYİH boşluğunu doğurur. Eğer reel GSYİH, potansiyel GSYİH'nin altında konumlanırsa,

ekonomide işsizlik oranı artış trendine girer (Salvatore ve Diulio 2003: 26). Ters durumda yani eğer reel GSYİH, potansiyel GSYH'nin üzerine çıkarsa ekonomideki işsizlik oranları üzerinde azaltıcı etki meydana getirir.

Ekonominin düzensiz dalgalanması neticesinde emek piyasasında iki etki meydana gelmektedir. Bunlar; Ümidini kaybeden işçi etkisi ve ek çalışma etkisidir (Ay, 2012: 325).

Ümidini kaybeden işçi etkisi: Kriz dönemlerinde istihdam olanaklarının azaldığı durumlarda, işçiler iş bulma olasılıklarının düştüğüne inanarak iş aramaktan vazgeçip işgücü piyasasından dışarı çıkmalarıdır.

Ek çalışma etkisi: Ailede çalışan bireyin işsiz kalma riskinin artması durumunda, ailede çalışabilecek diğer bireylerin emek arzını arttırmaları durumudur. Ek çalışma etkisi genellikle ekonomik daralma dönemlerinde görülmektedir. Evli olup eşi çalıştığı için çalışmayan ve dolayısıyla da iş gücü içerisinde yer almayan bireylerin, eşleri işsiz kaldıklarında iş aramalarına ek çalışma etkisi denir. Söz konusu etki Türkiye işgücü piyasası bakımından yakından ilgilidir (Ağazade 2014: 146).

Ekonomideki dalgalanmalardan kaynaklı işsizlik olan konjonktürel işsizliğin dört özelliği vardır (Aydın, 2012: 122). Bunlar;

- Resesyon dönemlerinde toplam talebin azalması, işsizliğin artmasına ve satışların azalmasına yol açarak satın alma gücünde gerilemeye neden olur. Satın alma gücündeki gerileme ise beraberinde resesyon dönemlerinde işsizliğin etkisinin daha şiddetlenmesine neden olur.

- Konjonktürel işsizlik, iradi işsizlik türü olmadığından ticaret vasıtasıyla ve emek hareketliliği ile bir ülkeden diğer ülkeye işsizliğin ihracına neden olur.

- Dayanıklı tüketim malları üreten sektörlerin işgücü piyasası daha olumsuz etkilenir.

- Konjonktür gereği daha hızlı etkilenen sektörlerdeki işgücünün hareketliliği daha fazla olan kayıt dışı alana kaymaları neticesinde kayıt dışı ekonomi ve eksik istihdam artacaktır.

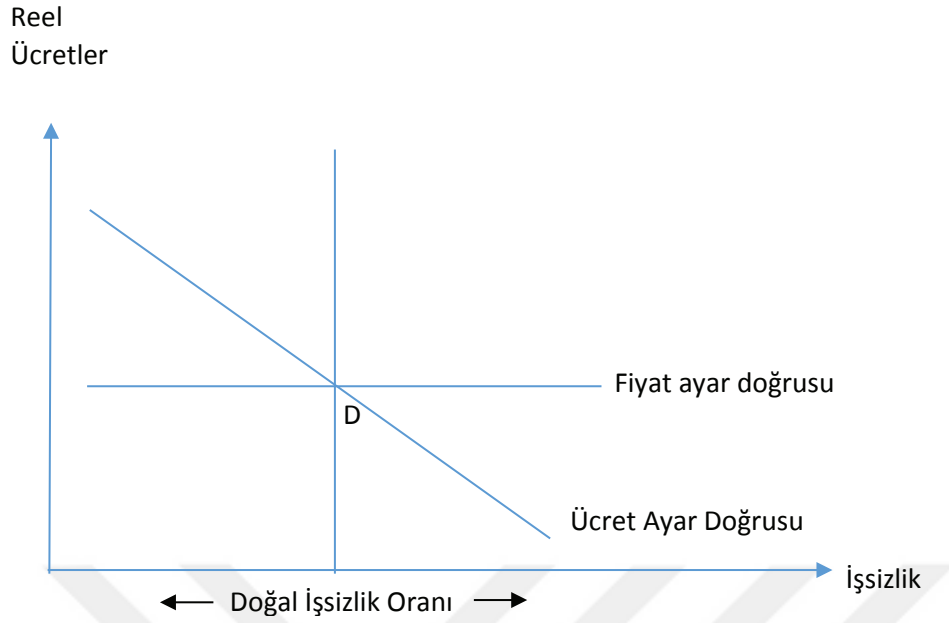
Bu olumsuz özelliklerden kaçınmak için konjonktürel işsizliğe neden olan faktörlerin giderilmesi gerekmektedir. Konjonktürel işsizliğe yol açan nedenler ise, depresyon zamanlarında mal stoklarında artış ve üretimde gerileme meydana gelir. Stoklarda erime sağlanamazsa ve talep tekrar canlandırılmazsa konjonktürel işsizlik

sürekli artış eğilimine girer (Aydın 2012: 123). Mevcut üretimlerin dış piyasaya yönelik olması da konjonktürel işsizliğin artmasını beraberinde getirir. Ekonomik dalgalanmanın yaşandığı durumlarda, girdi fiyatlarındaki artışın toplam talep üzerindeki olumsuz etkisi ve hammadde ihracatı yapan az gelişmiş ülkelerin ekonomik durumunun ihracat yaptığı ülkeleri etkilemesi de konjonktürel işsizliğe neden olmaktadır. Konjonktürel işsizliğe neden olan son faktör ise tasarrufların yatırıma dönüşmeyip atıl tasarruf olarak kalmasıdır. Konjonktürel işsizliğin azaltılması için işgücü piyasasına doğrudan müdahale yerine, bu etkileri ortadan kaldıracak politikaların uygulanması konjonktürel işsizlikle daha etkin mücadele edilmesi sonucunu doğuracaktır.

1.2.6 Reel Ücret İşsizliği

Reel ücretlerdeki değişikliklerden dolayı oluşan işsizliğe reel ücret işsizliği denir. Reel ücretler, çalışanların gelirinin yaklaşık tamamını oluşturduklarından emek arzı üzerinde doğrudan etkiye sahiptir.

Etkinlik ve verimlilik reel ücretler üzerinde doğrudan etkiye, dolayısıyla da reel ücret işsizliği üzerinde dolaylı etkiye sahiptir. Etkinlik ve verimliliğin reel ücretler üzerindeki etkisini ilk defa ortaya çıkaranlardan biri olan Henry Ford, 1914 yılının ocak ayında zamanın şartlarına göre işçilerin o gün geçerli olan çalışma süresinden daha az çalışmalarını ve daha fazla ücret almalarını sağlamıştır. Günde 8 saat çalışmalarına karşılık olarak, zamanın Amerika Birleşik Devletlerinde denge ücretlerinin iki katından daha fazla orana tekabül eden 5\$ ücret ödemiştir (Bowles 2004:267). Ford'un ücretler konusundaki bu bonkör tutumunun en önemli nedenlerinden biri işçilerin verimliliğindeki artışlardır. Bu uygulama ile Ford otomobil fabrikasında reel ücret işsizliği sıfıra inmiş, çalışanların verimliliği ve aidiyet duygusu artmıştır.

Şekil 1.2: Reel ücretler ve İşsizlik İlişkisi

Şekil 1.2 reel ücretlerin işsizlikle ilişkisini göstermektedir. Reel ücretlerle işsizlik arasında ters ilişki olduğu için ücret ayar doğrusunun (Wage Setting Curve) eğimi negatiftir ve işçi sendikalarının işsizlik oranına göre bekledikleri reel ücreti temsil eder. Ücret ve fiyatların kesişme noktası olan D noktasında firmaların ödemeye razı oldukları ve sendikalarında bekledikleri reel ücret birbirine eşit olur. Eğer işsizlik oranı, doğal işsizlik oranından küçükse, reel ücret oranı firmaların istediği oranın üzerinde kalır. Bu durumda işçilerin cebindeki fon miktarı artar ve piyasada bollaşan fonlar enflasyonun artması sonucunu doğurur (Miles ve Scott 2005:144). Ücretler doğal işsizlik oranına kadar yükselir ve ücretlerle birlikte enflasyonda düşmeye başlar.

Genellikle reel ücretlerin artması, emek arzı üzerinde iki farklı etki oluşturur (Andrew v.d. 2008: 81). İlk olarak reel ücretlerdeki artış emeğin karlılığını arttıracığından arz edilen her bir birim fazladan emek daha fazla ücret anlamına geldiğinden, çalışanlar daha fazla emek arz ederler. Bu duruma “yükselen reel ücretlerin ikame etkisi” denilmektedir. Reel ücretlerin emek arzı üzerindeki ikinci etkisi ise emek arzını düşürücü niteliktedir. Çalışanlar aynı çalışma performansı ile daha fazla reel ücret elde edeceklerinden, önceki gelirlerinin daha az çalışmayla da sağlayabilecekleri düşüncesi ile hareket ederek, işgücü arzlarını düşürürler. Bu duruma da “yükselen reel ücretlerin gelir etkisi” denilmektedir. Reel ücretlerin dalgalanmasının emek arzı üzerinde

hangi etkiyi göstereceği, ülkelerin gelişmişlik durumuna ve çalışanların görüşlerine göre farklılık gösterir.

1.2.7 Gizli İşsizlik

Herhangi bir işte çalışıyor olduğu halde üretime katkısı olmayan, dolayısıyla işten çıksa veya çıkarılsa bile üretim çıktısında herhangi bir değişiklik oluşturmayan işçilerin neden olduğu işsizlik türüdür.

Gizli işsizlik, işsizlik oranlarının gerçeği tam olarak yansıtmaması açısından da önemlidir. İşçilerin marjinal ürüne herhangi bir katkısı olmadığı halde çalışıyor olarak gözüktükleri için işsizler kategorisinde yer almadıklarından işsizlik oranları, gizli işsizlik oranı kadar gerçekten uzaklaşır.

Gizli işsizlik özel sektör çalışanlarından daha çok, kamu sektörü çalışanlarında görülür. Bu durumun en temel nedeni gelişmekte olan ülkelerde rasyonel istihdam politikalarından ziyade, siyasi istihdam politikalarının uygulanmasıdır (Demir 2001: 18). Kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi aşamasında istihdam ve işten çıkarılma konusunda ciddi pazarlıkların yapılması da gizli işsizliğin en fazla kamu sektöründe olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Özel sektör bakımından gizli işsizliğe bakıldığında, özel sektör kamu sektöründen farklı olarak başlıca amacı kar elde etmek olduğu için gizli işsiz konumundaki çalışanlar, ücret maliyetlerindeki gereksiz yükselmesine sebep olurlar. Bu duruma ek olarak işçi sayısına göre makine ve teçhizat alımı yapan işletmelerde, atıl kapasitenin artmasına ve maliyetlerin gereksiz tırmanmasına sebep olurlar. Bu sebeple, işveren rasyonel davranacağından ve maliyet düşüşü arzulandığından, gizli işsiz pozisyonundaki çalışanın işine son verme yönünde karar alır. Bu sebeple kamu sektöründe gizli işsiz özel sektörden daha fazla oluşmaktadır.

1.2.8 Teknolojik İşsizlik

Teknolojinin gelişmesinden ve üretim süreçlerinin değişmesinden kaynaklı ekonomide meydana gelen işsizlik türüdür. Ekonomide genellikle yapısal değişmelerin içinde anılan teknolojik değişmeler, yapısal işsizliğin alt türü olma özelliğini de taşımaktadır. Teknolojik işsizliğin ortaya çıkması genellikle iki şekilde olur. İlk olarak gelişen teknoloji, üretim süreçlerini daha sermaye yoğun hale getirerek üretim sürecinde

emeğin payını azaltmaktadır. Üretim sürecinde emeğin payının azalması da emek talebinin düşüşü anlamına geleceğinden ekonomide işsizlik artmaya başlar. Diğer teknolojik işsizliğin ortaya çıkma yolu ise çalışanların özgüvenleri ile alakalıdır. Gelişen teknolojinin işçinin gözünde büyümesi ve kendini teknolojiye ayak uydurmaya kapalı hale getirmesi, çalışanı üretim sürecinden uzaklaştırarak sürece yabancılaştırmaktadır. Üretim sürecine yabancılaşan işçinin ise üretime katkısı giderek azalır. Üretime katkıyla istihdamın da ters orantılı olarak işlediği göz önünde bulundurulduğunda, işsizliğin artması sonucu beklenen bir durumdur. Özellikle özel sektörde marjinal verimliliği düşen işçilerin işten çıkarılmaları daha yoğun karşılaşılan durum olduğundan, teknolojik işsizlik genellikle özel sektörden ekonomiye yayılır.

1.2.9 Mevsimsel İşsizlik

Belirli üretim dönemleri ve üretim alanları bazında, işgücü talebinde meydana gelen değişimler sonucu ortaya çıkan işsizlik türüdür. Bu işsizlik türü ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle ters orantılı olacak şekilde hareket eder. Hava şartları ve mevsim değişimleri gibi doğal faktörler söz konusu işsizlik türü üzerinde doğrudan etkilidir. Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça mevsimsel işsizlik üzerinde doğal etkenlerin etkisi azalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde mevsimsel işsizlik, mevsimsel talepteki değişimlere bağlıdır.

Türkiye’de mevsimsel işsizlik toplum alışkanlıklarından, gelenek ve göreneklerin belirli zamanlarda olmasından da etkilenir. Türkiye’de mevsimsel işsizliğin en yüksek olduğu zaman dilimi Aralık ve Şubat ayları arasında iken en düşük olduğu zaman dilimi ise Temmuz ve Ağustos aylarıdır. (Demirci vd. 2001: 301)

1.2.10 Doğal İşsizlik

Bir ekonomide mevcut olan bütün işsizliğin friksiyonel ve yapısal işsizlikten ibaret olduğu, konjonktürel işsizliğin olmadığı, emek ve mal piyasasının dengede olduğu, fiyat ve ücret enflasyonları üzerinde etkisi olan değişkenlerin dengede olduğu, ve işsizliğin mümkün olan katlanılabilecek en düşük oranda olduğu durumdaki işsizliğe doğal işsizlik denir (Parasız 1996: 199).

Doğal işsizlik oranını etkileyen etmenler arasında demografik değişimler, izlenen kamu politikaları ve yapısal işsizliğin artması gibi kalemlerden bahsedilebilir (Parasız;

200). Demografik özellikler bağlamında doğal işsizlik oranı üzerindeki etkiler, iş gücüne katılım oranındaki değişimler, göç olaylarının artması gibi faktörler sayılabilir. İzlenen kamu politikalarında emek arz edenlere yönelik işsizlik sigortası ya da çeşitli vergi muafiyetleri gibi politikalar izlendiğinde, emek sahiplerinin düşük ücreti reddetme olasılıkları artacağından, doğal işsizlik oranlarında da yükselmeler yaşanacaktır. Son olarak yapısal işsizliğin artması da doğal işsizlik oranında artışa sebep olacaktır. Üretim faktörü fiyatlarındaki değişimlerden dolayı emek yoğun üretilen mallar, teknoloji yoğun üretilen mallar konumuna gelirse de doğal işsizlik oranı artacaktır. Bu durumun sebebi ise mevcut çalışanların gelişen teknolojiye uyum sağlayamamalarıdır.

Doğal işsizlik oranının değişen zaman ve şartlara göre de değişiklik arz edeceğinden belirli sabit bir orandan bahsetmek zordur. 1990'lı yıllarda dünya genelinde doğal işsizlik oranı %4 civarında olduğu tahmin edilmekteyken, günümüzde bu tahminler %5-6 bandında gerçekleşmekte ve hatta bazı zamanlarda bu bandı da aşmaktadır. Bu durumun nedenlerinden en önemlisi emek piyasasında meydana gelen değişikliklerin friksiyonel işsizliği artırmasıdır. Doğal işsizlik friksiyonel ve yapısal işsizlikten oluştuğundan, friksiyonel ve yapısal işsizliğin artmasında etkili olan her etmen doğal işsizliği de artırmaktadır (Hoag ve Hoag 2006: 235). Doğal işsizlik oranındaki bu %1'lik artış oransal olarak bakıldığında basit gibi görünse de dünyada işsiz sayısının 212 milyonu aştığı ve sürekli artış trendi içerisinde olduğu göz önüne alındığında söz konusu oranın ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

1.2.11 NAIRU

Enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı olarak bilinen NAIRU (Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment) kavramından ilk olarak Mondigliani ve Papademos 1975 yılında NIRU (Non İnflanotary Rate of Unemployment) olarak bahsetmiştir (Snowdon ve Vane 2008: 402). Enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı arayışlarının başlangıç noktası Keynesyen ekolün ağır hasar almasına neden olan OECD ülkelerinin petrol arzlarını kısımları neticesinde, dünya ekonomisini derinden etkileyen petrol krizidir. 1970'li yıllarda patlak veren petrol krizi nedeniyle ekonominin temel politikası 1980'li yılların ortalarına kadar enflasyon olmuştur. Çok geçmeden 1980'li yılların ortalarında ise ekonomi politikalarının merkezine işsizlik geçmiştir.

Literatürde birçok çalışma doğal işsizlik oranı ve NAIRU'yu aynı anlamda kullanmaktadır. Ancak temel olarak bakıldığında NAIRU ve doğal işsizlik oranı arasında

3 temel farklılık vardır (Timurlenk ve Başar 2012: 72). Bu özelliklerden ilki denge ile ilgilidir. NAIRU arz ve talep aşırılışmasından doğan dengesizliği bildiren bir kavram iken, doğal işsizlik oranı ise Walras genel denge sınırları içerisinde gerçekleşir.

İkinci temel fark; NAIRU Keynesyen iktisadın ürünüyken, doğal işsizlik oranı parasalcı ve yeni klasik ekolün ürünüdür.

Son olarak doğal işsizlik oranındaki değişimler emek piyasasındaki değişimlerden sonra sadece orta vadede ortaya çıkarken, NAIRU zamana bağlı olarak kısa vadede bile değişen kavramdır.

NAIRU, Friedman tarafından

$\pi = \pi - 1 + a (\mu - \mu^*)$, $a < 0$ biçiminde gösterilmektedir. Burada;

π : Enflasyon

μ : İşsizlik

μ^* : Doğal İşsizlik Oranını göstermektedir.

a katsayısının negatif olduğu durumlarda geçerli olan ve işsizliğin enflasyon üzerinde herhangi bir artırıcı yönlü etkisinin olmadığı denklem Milton Friedman tarafında enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranının yorumlanmasıdır.

1.2.12 Çevrimsel İşsizlik

İşgücünün tamamının istihdam edildiğinde üretilmekte olan ürünlerin hepsine talep bulunmuyorsa üretim azaltılır. Bu azalış beraberinde, emeğe olan talebi azaltacağından, işten çıkarılmaları getirir. Söz konusu durumda ortaya çıkan işsizliğe çevrimsel işsizlik denir. Çevrimsel işsizlik sıfır ise her işsiz için bir işin olduğu sonucu çıkmaktadır (Lipseş vd. 1984: 318). Fakat çevrimsel işsizlik sıfır olduğu her durumda işsizlik oranının sıfır olduğu sonucu çıkarılmamaktadır. Çevrimsel işsizliğin sıfır olduğu durumda, ekonomide yapısal ve friksiyonel işsizlik kaynaklı işsizliğin görülmesi mümkündür. Ancak çevrimsel işsizlik sıfır ise piyasada friksiyonel ve yapısal işsizlikten başka işsizlik de yoktur.

1.3 İşsizliğin Maliyeti

İşsizliğin iki çeşit maliyeti vardır. İlki işsizliğin neden olduğu üretim faktörlerindeki atıl kapasiteden dolayı üretimin kısılması olarak tanımlanan ekonomik maliyettir. Diğer maliyet ise işsizliğin sebep olduğu sosyo-psikolojik olaylar ve bu olayların sonrasındaki

ekonomik olumsuzlukların oluşturduğu sosyal maliyettir (Abel v.d. 2008: 458). Bu etkilerden ilki sadece maddi olarak hesaplanabilirken, diğer etki hem maddi hem de manevi olarak ölçülebilir. Manevi etkisinin ölçülmesi zor olmakla birlikte mümkündür. İşsizliğin ekonomideki üretim azalışı yönünde yaptığı etkiyi hesaplamak için en yaygın kullanılan yöntem 1962 yılında literatüre kazandırılan, Temel olarak işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini inceleyen “ Okun Kanunu “ dur.

İşsizliğin maliyetlerine katlanmak için işsizliğin mevcut bulunduğu ülke sınırları içinde olması şart değildir. Bir ülkede yüksek düzeyde işsizlik varsa, kısmi de olsa işgücü hareketliliği ve göçler yüzünden komşu ülkelerin de işsizlik oranlarının artmasına neden olacaktır.

1.3.1 İşsizliğin Sosyal Maliyeti

İşsizliğin sosyal maliyetleri arasında suç oranlarında artış, toplumsal yapıda çözülme, dengesiz göç akını ve intihar sayılabilir (Akçacı ve Özçalıcı 2012: 163). Bununla birlikte işsizlik sadece işsiz kalan bireyi değil, işsiz kalan kişinin aile fertlerini de psikolojik ve sosyal olarak etkilemektedir.

İşsizliğin en çok karşılaşılan sosyal maliyetlerinden biri işsiz kalan bireylerin sürüklendiği depresyondur. İşsizlik sonrası depresif durumda bireyleri depresyondan kurtarmak için dünya genelinde kamu tarafından finanse edilen bazı okullar açılmıştır. Bu okullarda alıştırma programları düzenlenmiş olsa da, okulların verimlilik ve etkinliğini ölçmek için yapılan akademik çalışmalar neticesinde söz konusu okulların istenilen oranda etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde kamu harcamalarının verimsiz kullanıldığına yönelik yapılan eleştirilere zemin hazırlamıştır (Hartog ve Brink, 2007: 185). Bu alanda yapılan çalışmaların ortak önerisi ise işsizlik sonrası alıştırma programlarına yapılan harcamaların bireyler işsiz kalmadan önce iş başı eğitim programı için harcanıp, işçilerin daha kalifiye eleman olmalarını sağlamaya yönelik olması gerekliliği doğrultusundadır.

İşsiz kalan bireylerin depresyondan çıkamaması ve işsizliğin maliyetlerinin artması beraberinde intihar eylemlerini de getirmektedir (Topbaş 2007: 163). Bu konuda yapılan akademik çalışmalar işsizliğin intihar vakalarının anlamlı bir sonucu olduğunu tespit etmiştir.

Topbaş'ın 2007 yılında yaptığı çalışmaya göre, işsizlik ve intihar arası ilişkinin temelinde üç model vardır. Bu modellerin ilki, işsizliğin kaynaklara ulaşımı engellediği ve stresi arttırdığı gibi nedenlerle intihar vakalarının arttığını savunan “incinebilirlik modeli”dir. İkinci model ise işsizlik sebebiyle finansal güçlüklerin beraberinde getirdiği ihtiyaçların karşılanamaması ve bireyin yakın çevresiyle olan ilişkilerinin bozulması neticesinde, bireyin intiharını tetiklediği görüşüne dayanan “dolaylı nedensellik modeli”dir. Son olarak üçüncü model de “nedensel ilişkilerin açıkladığı model”dir. Nedensel ilişkilerin açıkladığı modele göre, işsizlik ve intihar arasındaki nedensellik ilişkisi son derece kısıtlıdır. Söz konusu modele göre, işsizlik ve intihar kavramlarının her ikisi de sonuçtur. Bireyin kötü çevresinin olması nedeniyle işsizliğin ve intiharın bu nedenin sonuçları olması, bu modelin incelediği durumlar arasındadır.

İşsizlik ayrıca kamuya karşı işlenen suçların sayısını ve niteliğini de etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda Türkiye’de özellikle kamu güvenliğine, devlete ve ahlaka karşı suçlar olmak üzere, toplam suçların, işsizlik ve gelir arasındaki uzun dönemli ilişkisi tespit edilmiştir (Pazarlıoğlu ve Turgutlu, 2007: 67-69). Ayrıca işsiz vatandaşların en fazla devlete karşı işlenen suçlar kapsamında sabıkalarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

1.3.2 İşsizliğin Ekonomik Maliyeti

Ekonomik sıkıntılar beraberinde işsizliği getirmektedir. İşsizlik ise mevcut ekonomik sıkıntıların daha da ilerlemesine sebep olmaktadır. Önlem alınmadığı zaman karşılıklı etkileşim ile ekonomik sıkıntılar daha da büyüyerek içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. İşsizliğin ekonomik olarak en belirgin etkisi, büyüme ve gelir üzerinde doğrudan düşürücü etkisidir. İşsizliğin gelir düzeyi üzerindeki düşürücü etkisi en sistematik olarak “Okun Kanunu”nda görülmektedir. Ayrıca üretim faktörlerinin en önemlilerinden olan emek gücünün işsizlik dolayısıyla atıl durumda kalması, ülkelerin potansiyel üretim noktalarından uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Bu gibi sebepler yüzünden işsizlik büyük bunalım sonrasında dünya genelinde önemli hale gelmiş ve önemini artırarak devam ettirmiştir.

İşsizliğin ekonomik maliyetleri, işsizliğin üretimin vazgeçilmez faktörü olan emeğin konumu düşünüldüğünde, üretim üzerinden ekonominin genelini etkileyecek niteliktedir. İşsizliğin ekonomik maliyetlerini en aza indirmek için öncelikle işsizliğin nedenleri üzerinde durulmalı ve nedenlerini ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için politikalar izlenmelidir.

Gelişmiş ülkelerde işsizliğin dört temel nedeni vardır (Nafziger 2006: 321) . Bunlar; sabit olmayan teknoloji, faktör fiyatlarında bozulmalara yol açan teknoloji, modern sektörlerde yüksek ücret ve düşük sermaye maliyetleridir. Daha ayrıntılı olarak incelenecek olursa;

1) Sabit olmayan teknoloji işsizliğin artmasında önemli rol oynar. Bu durumun ortadan kaldırılması için;

- Nüfusun hızlı arttığı ve işsizlik oranının fazla olduğu ülkelerde her sanayi alanında emek yoğun malların üretimini teşvik etmek işsizlik oranını azaltıcı rol oynar.

- Sermaye yoğun bazı malları, emek yoğun mallarla ikame etmek

- Tüketim alanında yapılan gözlemler sonucunda hakim olan görüş, yoksul kesim tarafından tüketilen malların emek yoğun, zengin kesim tarafından tüketilen malların sermaye yoğun olduğunu göstermektedir. Gelir eşitliğini sağlamak adına kamu politikası olarak sermaye yoğun mallara daha fazla vergi uygulaması hem gelir dağılımında adaleti sağlamaya yardımcı olur, hem de emek yoğun mallara olan talebin artmasını sağlayarak işsizliğin düşmesine yardımcı olur.

- Emek yoğun malların kullanım alanlarını arttırarak daha fazla tüketimine olanak sağlanabilir.

- Hükümet doğrudan emek yoğun malları alarak emeğin talebini etkileyebilir.

- Planlamacılar ve yatırımcılar daha emek yoğun kullanılan teknolojileri seçebilir.

2) Faktör fiyatlarındaki bozukluklara yol açan teknolojiyi önlemek için faktör fiyatlarına uygun teknoloji geliştirme politikaları izlenmeli veya uygun teknoloji ithal edilmelidir.

3) Modern sektörlerde yüksek ücret uygulamalarını kontrol altına almak.

Yüksek ücretler işsizlik üzerinde doğrudan etki eder. İşsizlik de teknolojinin evrimi ile ilişkilidir. Ücretlerin yüksek olduğu bir ekonomide teknoloji daha sermaye yoğun üretim doğrultusunda gelişerek emek talebini düşürücü etki yapar.

Yüksek ücretleri düşürmek için hayata geçirilen uygulamaların sonuçları genellikle uzun vadede ortaya çıkmaktadır. Kısa dönemde söz konusu uygulamaların ücretler üzerinde etkisi sifira yakındır. Hükümetlerin işsizliği azaltacak ve istihdam oluşturacak politikaları temelde iki çeşittir (Szenberg vd. 2006: 247). Birincisi milli tasarrufu arttırıcı ve tasarrufu yatırımlara dönüştürücü politikalarlardır. Bu politikalar kısa dönemde işsizlik

üzerinde etkisiz olmasına rağmen orta ve uzun dönemde yatırımların istihdam olanağını artırması sebebiyle işsizlik oranını düşürücü etkiye sahiptir. İkinci temel politika ise sübvansiyonlardır. İşverenin sübvansiyonlarla desteklenmesi, işçi maliyetlerini azaltacağından işverenin, işgücü talebi artacak ve işsizlik oranı düşecektir.

4) Düşük sermaye maliyetleri de işsizliğin artmasında önemli rol oynamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle doğru orantılı olarak sermaye maliyetleri düşer. Sermaye maliyetlerinin düşmesi de üretim sürecini sermaye yoğun üretim sistemine dönüştüreceğinden, sermaye maliyetlerindeki kontrolsüz düşüş işsizliği arttırır.

Bu dört nedeni ortadan kaldırmak için ise dünya genelinde belirli politikalar uygulanmaktadır. İşsizliği azaltan bu politikalar şunlardır (Nafziger 2006: 325);

Nüfus politikası: Ülkelerin ihtiyaç duyacağı nüfusa göre nüfus kontrolünü sağlamak

Göçü azaltma politikaları: İşgücü piyasasında dengeli dağılımı sağlayacak ölçüde işgücü göçünü teşvik etmek ve denge sağlandığında söz konusu teşviklere son vermek.

Uygun teknoloji politikaları izleyerek üretim ve işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusundaki teknolojiye sahip olmak işsizlik üzerinde düşürücü etki yapar.

Faktör fiyatlarında bozulmayı önleyici tedbirler almak işsizliği azaltır. Bu tedbirler;

- Organize olmuş ve üretim aşamaları yerine oturmuş olan sektörlerde ücretlerin makul düzeyde tutulması.

- Küçük ölçekli sanayinin teşviki.

- İşçi mevzuatının kıdem tazminatı ile ilgili olan maddelerinin gözden geçirilmesi

- Sosyal güvenlik programlarındaki vergileri azaltmak

- Döviz kurlarını bu amaca hizmet edecek şekilde ayarlamak faktör fiyatlarındaki bozulmayı önleyen politikalarındandır.

Eğitim politikası ile çalışanların kalifikasyonlarını artırarak daha verimli ve etkin çalışmalarına katkı sağlamak.

Son olarak büyüme odaklı politikaların gözden geçirilmesi işsizliğin kontrol altında tutulmasına yardımcı olur.

İşsizliğin maliyetleri ekonomi açısından ciddi bir sorun olmasına rağmen, ekonomi için dezavantajlarının yanında avantajları da vardır (Abel vd. 2008: 458). Bunlar;

- Bazı yetenekler keşfedilir: İşsiz kalan bireyler iş aramaya başladıklarında yapabilecekleri iş kollarını araştırırken bilmedikleri yeteneklerinin keşfedilmesini sağlar.

- Verimlilik artışı: İş arama sonunda bireyler kendileri için daha uygun işe yerleşmeleri durumunda iş tatminleri artacaktır. Bu artış beraberinde ilgili üretim kolunda verimlilik artışını getirir.

- İşsiz kalan bireyler iş ararken çalışma hayatından daha fazla boş zamana sahip olurlar. Bu boş zaman aileleriyle daha fazla vakit geçirmeyi beraberinde getirirse, birey sosyalleşerek mutluluğu artar.

İşsizlik makroekonomik sorunlar içerisinde yer aldığından sorunsal boyutuna dikkat çekilerek maddi ve manevi olumsuz etkileri daha fazla araştırmalara konu olsa da yukarıda sayılanlar gibi olumlu etkileri de vardır.

1.4. İktisat Ekollerine Göre İşsizlik

Ortaçağ iktisadından sonra sistematik düşünceler 1500'lü yıllarda merkantilistlerle başlamıştır. Merkantilistlerden önce işsizlikle ilgili ilk önemli gelişme, 1535 yılında İngiltere de "Poor Law" adıyla Yoksulluk yasasının çıkmasıdır (Boyer 1990: 179). İşsizliği irdeleyen söz konusu yasaya göre, işsizler için iş olanağı oluşturmak ve işe yerleştirmek merkezi hükümetin görevidir. Ayrıca yoksulluk yasası işsizlere istihdam kapısının açılmasını kamunun görevi olarak gören ilk kanundur.

1.4.1 Merkantilizm Ekolü

Merkantilizm, ortaçağ iktisadı sonrası iktisat tarihinde ele alınan ilk iktisadi dönem olma özelliği taşımaktadır. 1500-1800 yılları arasında hükmünü süren merkantilizm ismini ticari sistem anlamına gelen Merchantile System'den almaktadır (Savaş 1998: 138). İlk ortaya çıktıklarında daha çok günlük ekonomik yaşam sorunlarıyla ve ulusal devletin nasıl daha zengin olacağı konusundaki araştırmalarıyla beğeni toplamışlardır.

Merkantilistlerin temel amaçları, özellikle altın ve diğer kıymetli metallerin biriktirilmesidir. Merkantilistlere göre bu birikim zenginliğin temelini oluşturmaktadır. Bunun için hammadde ihracatının kısıtlanması, sömürüye dayalı sistemin özendirilmesi, güçlü ve merkezi hükümetlerin oluşturulması, nüfus bakımından yoğun ve üretken nüfus politikalarının izlenmesi sistemin gerekliliklerindedir. Nüfusun artırılmasını savunan

merkantilistlere göre işsizlik, nüfus artışına bağlı yaşanacak sorunlar arasında görülmemektedir.

Merkantilizmin öncüleri arasında T. Mun, J.B. Colbert, W. Petty ve J Locke gibi isimler olmasına rağmen istihdam ve işsizlik konularına en fazla ilgi gösteren isim W. Petty olmuştur.

W. Petty zenginliğin kaynağını üretim olarak görmüştür. Bu nedenle üretim konusunda emek, istihdam ve işbölümüne oldukça fazla değinmiştir. W. Petty'e göre işsizlik sıfır olmalı ve her emek sahibi istihdam edilmiş olmalıdır. W. Petty ayrıca insan sayısını toprağa oranlayarak kıyaslama yapmış ve toprak, zenginliğin annesi konumundayken, emek ise zenginliğin babası ve aktif ilkesi konumunda olduğu tezini savunmuştur. Suç işleyenleri cezaevlerine koymayı son derece zararlı ve atıl kapasite oluşturan bir durum olarak gören W. Petty, cezaya çarptırılanları kabiliyetlerine uygun işlerde çalıştırmanın ülke refahı açısından daha doğru olacağı görüşünü savunmaktadır (Eren, 2011: 56-57). Söz konusu ekonomiste göre üretim ancak istihdam arttığı zaman artacağından, önemli olan nüfusun artması değil, istihdamın artmasıdır.

Bu görüşüyle W. Petty fazla nüfus artışının işsizliği doğuracağını ve atıl durumda olan insanların ekonomiye zarar vereceğini savunmuştur. Dolayısıyla işsizliğin olumsuz ekonomik durum olduğunu öne süren ortaçağ sonrası ilk iktisatçıdır.

1.4.2 Fizyokrasi Ekolü

Merkantilist ekole tepki olarak ortaya çıkan ortaçağ sonrası ikinci iktisat akımı Fizyokrasidir. Fizyokratlara göre tabii emek faktörü kişisel mülkiyettir görüşü hakimdir. Emek hürriyeti olarak isimlendirdikleri bu olgu günümüzdeki iradi işsizliğin temellerini atmaktadır.

Fizyokratlar tabii düzende her şeyin kendiliğinden belirleneceğini düşünürler. Dolayısıyla Klasiklerin Bırakınız Yapsınlar prensibinin temellerini oluştururlar (Savaş 1998: 230). Ayrıca fizyokratlara göre zenginliğin temel kaynağı, Merkantilistlerdeki gibi kıymetli maden değil tarım ürünleridir. Bu kritere dayalı olarak toplum, temelde mal sahipleri, çiftçiler ve üretken olmayan sınıf olarak üçe ayrılmaktadır.

Fizyokratlara göre, işsizliğin karşılığı artı değer oluşturmeyen insanları ifade eder. Üçe ayırdıkları toplumda işsizler kategorisine de üretken olmayan sınıfı koyarlar. Ancak üretken olmayan sınıf, günümüz tabiriyle işsiz değildir. Uğraştıkları herhangi bir iş

olmasına rağmen fizyokratların zenginliğin temeli olarak gördükleri tarım sektöründe çalışmadıkları için o zamanın şartlarında işsiz olarak değerlendirilmiştir.

Fizyokratlara göre, nüfus artışı herhangi bir şekilde ekonomik soruna neden olmadığı doğrultusunda görüş hakimdir. Daha sonra bu görüş Malthus tarafından eleştirilse de, bu durum Fizyokratların, Merkantilistler kadar işsizlikle ilgilenmediklerinin göstergesi niteliğindedir.

1.4.3 Klasik Ekol

Klasik iktisadi ekol 1776 yılında kurucusu Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği kitabının yayınlanmasıyla başlayan ve 1929 yılındaki dünya ekonomik bunalımına kadar devam eden sistematize edilmiş ilk iktisadi ekoldür. Klasik ekol ile birlikte işsizlik kavramı ve politikalarının önemi daha da artmıştır.

Klasik iktisadi ekole göre işsizlik iradidir. Yani mevcut cari ücret üzerinde çalışmak isteyen her birey için piyasada iş vardır. Dolayısıyla ekonomi her zaman tam istihdamda dengededir.

Klasiklere göre, emek piyasasında ücretler esnektir. Bu esneklikten dolayı Klasiklerde büyüme hızı ve işsizlik arasında herhangi bir ilişki yoktur (Yılmaz 2005: 44). Ayrıca işsizlik bireyin tam olarak çalışma isteğiyle alakalı bir durumdur. Bireylerin bu tercihleri ise ücret esnekliğine bağlıdır.

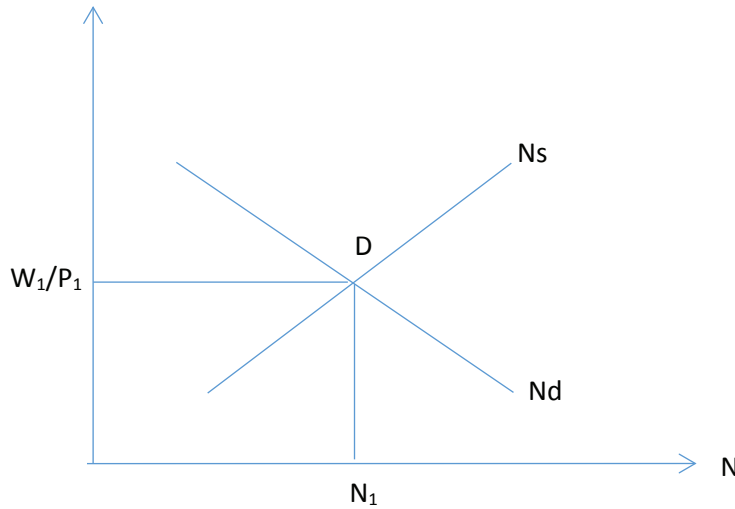
Adam Smith'e göre yüksek istihdam yüksek toplam talebe yol açacak, yüksek toplam talep de piyasayı büyütecektir. Piyasaların büyümesi, yatırım fırsatlarına yol açacak, yeni yatırım fırsatları ise yeni yatırımlar dolayısıyla yeni istihdama ve karlılığa neden olacaktır. Son durumda yeni karlılıklar bireyleri yeni tasarruflara sevk edecektir (Backhaus: 2005).

Klasiklere göre, ekonomi tam istihdamda dengededir. Ekonomideki dengesizlikler geçici nitelik taşımaktadır. Ekonomi uzun vadede tam istihdam düzeyinde sabit konumdadır (Dutta 2006: 118). Bu denge durumu ücretlerin ve fiyatların esnek olması ile sağlanmaktadır.

Klasikler işsizliği iradi olarak kabul ettiği için işsizliği bir sorun olarak görmemişlerdir. Emek faktörüyle ilgili genellikle verimliliği ve etkinliği nasıl arttırabiliriz sorusuna cevap aramışlardır. Bu alandaki en temel düşünce iş bölümü

(Division of Labour) olmuştur (Smith 1998: 17). Ayrıca Klasiklere göre üretim süreci aşamalara ayrılmalıdır. Her çalışanın belirli üretim süreçlerine yönlendirilmesi ve o süreçlerde uzmanlaşmaları sağlanırsa, mevcut emek girdisi ile daha fazla çıktıya sahip olmak mümkün olabilir. Bu şekilde iş parçalarına ayrılmış olacak ve çalışanlar sürekli aynı işi yaptıklarından o alanda uzmanlaşmış olacaklardır.

Üretim sürecinde iş bölümü ve uzmanlaşma sağlanırsa ekonomiye üç şekilde olumlu katkı sağlanacaktır (Smith 1998: 22). Bu olumlu katkılardan ilki, çalışanların uzmanlaşması dolayısıyla daha kısa zamanda daha fazla çıktı sağlamaları ve alanlarında kalifiye çalışan haline gelmeleridir. Bu şekilde daha kalifiye hale gelen çalışanın işsiz kalma korkusu da zamanla kaybolacağından, aidiyet duygusu gelişerek verimliliğin daha da yükselmesi sonucunu doğuracaktır. İkinci olumlu etkisi iş bölümü çeşitli makinelerin icadını da arttıracaktır. Çalışanlar belirli alanlarda uzmanlaşacaklarından kendi alanlarını daha da kolaylaştırmak için gerekli olan makine ve teçhizatı yenilik yapılmasına da önyak olacaklardır. İş bölümü ve uzmanlaşmanın son olumlu etkisi ise, zamandan tasarruf sağlama noktasındadır. Daha kalifiye olan çalışanlar daha kısa zamanda daha fazla çıktı sağlayacaklardır. Bu durum tersinden okunursa aynı üretim düzeyini daha kısa zamanda yakalayacak olan çalışanlar zamandan da tasarruf etmiş olacaklardır.

Şekil 1.3: Klasiklere Göre Emek Piyasası Dengesi

Kaynak: Parasız 1998: 117

Klasiklere göre işsizlik iradi olarak kabul edildiğinden bireylerin çalışmak istemeleri reel ücrete bağlıdır. Şekilde emek arz ve emek talebi D noktasında dengededir. Denge reel ücret düzeyi W_1/P_1 ve denge iş gücü miktarı N_1 konumunda dengededir. D

noktası tam istihdamın hakim olduğu noktadır. Bu noktada söz konusu reel ücret düzeyinden çalışmak isteyen herkes iş bulabilmektedir. Eğer reel ücretler artarsa piyasada emek arzı emek talebinden daha yüksek düzeye çıkacağından, piyasada emek arzı fazlası oluşacaktır. Emek arzı fazlası da ücretleri aşağı doğru çekeceğinden, ekonomi tekrar D noktasında dengeye getirecektir. Eğer ücretler denge düzeyinden daha düşük seviyeye gerilerse bu durumda da piyasada emek talebi, emek arzını geçecektir. Bu durumda söz konusu emek talebi fazlalığı ise reel ücretleri yukarıya doğru çekecek ve denge tekrar D noktasında sağlanacaktır. Sonuç olarak uzun dönemde her zaman için denge sağlanacak ve cari ücretten çalışmak isteyen her emek arzı sahibi iş bulabilecektir.

1.4.4 Neo Klasik Ekol

Neo Klasik ekol için önemli olan kriter tamamen kişisel çıkarlardır. Kişisel çıkarları maksimize etmek için çabalarlar. Yaptıkları analizlerde marjinal yöntemlere oldukça önem verirler. Temelde her ne kadar klasik ekolden fazla uzaklaşmamış olsalar bile, klasik ekolün yaklaşımlarını matematiksel olarak ifade ettikleri için klasik ekolden ayrılmışlardır.

Neo Klasiklere göre, piyasa dengesi tek başına tam istihdamı kurma konusunda yeterli güce sahip değildir. Piyasa ekonomisinin başarısızlığı olarak adlandırdıkları bu durumun temel sebepleri arasında; piyasada tam rekabetin oluşturulamaması, dışsallıklar, içsel ekonomiler, kamusal mal ve hizmetler gurubuna giren mal ve hizmetlerin üretiminde yaşanan sıkıntılar ile zorluklar ve en çok kamu kesiminde görülen, marjinal maliyetin sıfırlandığı üretimlerin oluşması gösterilebilir.

Neo Klasiklerde marjinal fayda emek arzını, marjinal verimlilik ise emek talebini belirlemektedir. Emek arzı ve emek talebinde tam şeffaflık söz konusudur. Ayrıca işgücü örgütlenmiş ve sınırsız mobiliteye sahiptir (Ünsal 2011: 33). İşgücü istediği zaman istediği koşulda hareket etme hakkına ve yeteneğine sahiptir.

1.4.5 Keynesyen Ekol

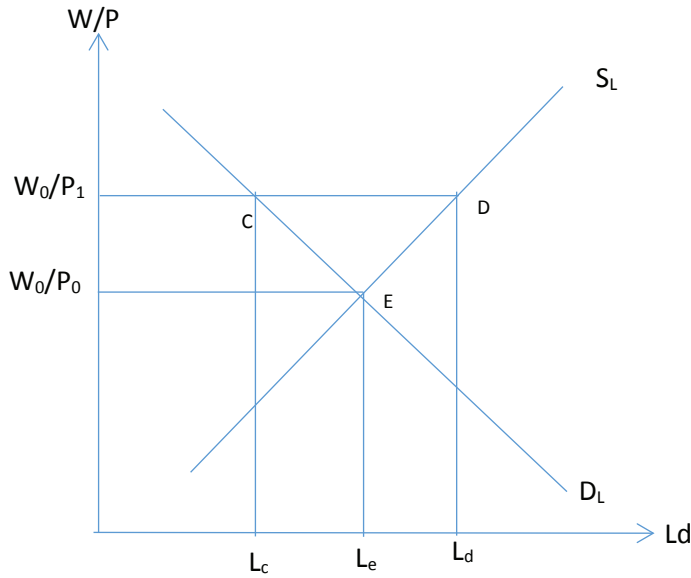
Keynesyen ekolün başlangıcı 1936 yılında yayınlanan “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” isimli kitapla başlar. Keynesyen genel teoride ulusal gelir, ülkenin istihdam hacmine bağlı olarak gelişmektedir. Ayrıca Keynes’in bahsettiği makroekonomik düzende işsizlik gayri iradi bir durumdur. Keynes’e göre emek piyasası

Klasiklerde oluğu gibi her zaman tam istihdamda dengede değildir (Snowdon ve Vane 2012: 57). Hatta Keynes'e göre tek başına nominal ücretlerin esnek olması bile emek piyasasını tam istihdamda dengeye getirebilecek yeterliliğe sahip bir unsur değildir.

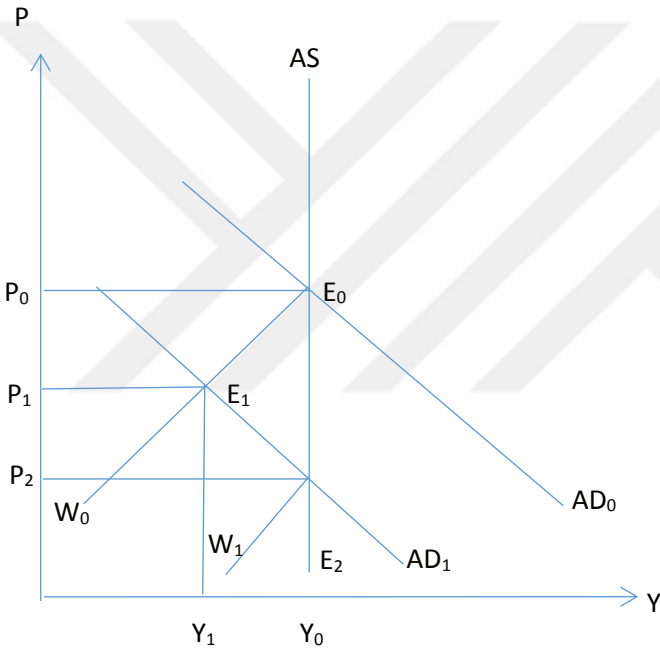
Keynes'in savunduğu temel görüş toplam talebin ekonomik faaliyet düzeyini etkilediği yönündedir. Keynes'in bu tezini yapılan çalışmalarda ortaya koyulan ampirik bulgular da desteklemektedir. Akademisyen A.W. Phillips'in 1958 yılında İngiltere için yaptığı çalışmada enflasyon ve işsizlik oranı arasında ters ilişki tespit etmiştir. Yapılan bu çalışma, hükümet harcamalarını artırarak işsizliği azaltma yolunu savunan Keynesyen teoriyi desteklemektedir (Salvatore ve Diulio: 47).

Keynesyen günümüz makroekonomisinin temellerini ve çerçevesini 1930'lu yıllarda belirlemeye başlamıştır. 1930'lu yıllardan günümüze kadar önemini kaybetmeyen en önemli değişkenlerden biri de işsizliktir. Keynesyen işsizliğe yaklaşırken de analizlerini toplam talep üzerinden yapmıştır.

Keynesyen yaklaşımda bte açıkları işsizlik üzerinde etkilidir. Keynesyen'e göre bte açığı bulunan ekonomide daraltıcı para politikası uygulanmadığı sürece, bte açıklarının, özel yatırımlar üzerinde dışlayıcı etkiye sahip olması mümkün değildir. Bu durumun temel sebebi tasarruflardaki artışın, tetiklediği milli gelirdeki sızıntılar vasıtasıyla, toplam talebi düşürmesidir. Toplam talepteki bu düşüş, üretim azalması ve işsizliğin artmasıyla kendini gösterir. Bu olumsuz durumdan kurtulmak için devletin vergileri düşürmesi ve kamu harcamalarını arttırması suretiyle genişletici politika uygulaması gerekmektedir.

Şekil 1.4: Keynesyen Ekolde İşsizliğin Oluşumu

Şekil 1.5: Keynesyen Ekolde İşsizliğin Oluşumu

Kaynak: Snowdon ve Vane 2012: 57

Şekil 4 ve Şekil 5 başlangıçta L_e ve Y_0 noktalarında tam istihdamda dengenedir. Toplam talepte bir azalma meydana geldiğinde, AD_0 'ın konumu AD_1 olarak değişerek aşağı doğru kayar. Nominal ücretlerin katı olarak kabul edildiği modelde fiyatların esnek olması durumunda denge noktası E_0 'dan E_1 noktasına kayacaktır. Bu durumda yine nominal ücretler katı olduğundan AS toplam arz doğrusu W_0AS şeklini alacaktır. Yeni denge noktasında fiyatların P_1 düzeyine inmesi ise, nominal ücretler katı olduğu için reel ücretlerde artış etkisi oluşturacaktır. Son durumda reel ücretler W_0P_1 düzeyine çıkacaktır.

Bu durumda emek arzı S_L ve emek talebi de D_L olduğundan gayri iradi işsizlik oluşacaktır.

Sonuç olarak işsizliğin ortadan kalması için iki yol vardır. Bu yollardan ilki, fiyatlardaki değişim oranına göre parasal ücretlerde bir düşüşün yaşanmasıdır. İkinci yol ise, nominal ücretlerdeki değişime oranla, fiyat düzeyinde yükselişin gerçekleşmesidir. Keynesyen ekol bu yollardan ikincisini tercih etmektedir. Fiyatların yukarı doğru çekilmesi için toplam talepte genişleme sağlayacak politikalar uygulanmalıdır (Snowdon ve Vane 2012: 58). Toplam talebin artması enflasyonu tetikleyeceğinden fiyatlara yukarı doğru baskı uygular. Reel ücretler de nominal ücretlerin fiyata bölümünden elde edildiği için, fiyatlardaki yukarı doğru artış, reel ücretlerde azalma meydana getirecektir. Talebin de artıp AD_1 'den AD_0 konumuna geldiği zaman fiyatlarda P_1 'den P_0 düzeyine çıkacağından işsizlik ortadan kalkacaktır.

1.4.6 Post Keynesyen Ekol

Post Keynesyen ekol, zamanla Keynesyen politikanın temel unsurlardan uzaklaştığını öne sürmüştür ve neden piyasanın etkin işlemediği konusunda çeşitli görüşler ortaya atmıştır. Piyasanın etkinsizliği üzerine de çalışan Post Keynesyen iktisadın temel ilgi alanları ekonomik büyüme ve gelir dağılımı olmuştur.

Post Keynesyen ekol, işsizliğe ücretler üzerinden yaklaşmaktadır. Ekole göre ücretler, ekonomide kendiliğinden belirlenmezler. Çok uluslu şirketler ve sendikalar piyasada ücretlerin belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Çok uluslu şirketler dünya genelinde üretim faaliyetlerini sürdürdükleri için, üretim faktörlerinin vazgeçilmezi olan emeği de ithal ve ihraç edebilirler. Emek piyasasına doğrudan müdahale anlamına gelen bu durum, ücretler üzerinde direkt etkiye sahiptir. Sendikalar ise bireysel olan emek arzını kümülatif hale getirdiğinden ücretlerin yükselmesi doğrultusunda etki oluşturur.

Post Keynesyen ekole göre enflasyonun sebebi her zaman talep fazlalıkları değildir. Gelir ve üretim faktörlerinin dağılımındaki çatışmalardan da kaynaklanmaktadır. Bu sebeple ücretler üzerinde her zaman kontrol mekanizması kurulmalıdır. Kontrol mekanizmasının doğrudan ücretler üzerine kurulması mümkün değilse dolaylı olarak çok uluslu şirketler ve sendikalar üzerine kurulacak olan kontrol mekanizması da enflasyon üzerinde olumlu etki oluşturacaktır.

Post Keynesyenlere göre tam istihdamın sağlanması için iki yol vardır (Göker ve Dane: 2013: 111). Bunlardan ilki, devlet toplam talebi arttıracak yatırımlar yapıp doğrudan büyümeyi ve büyüme dolayısıyla da istihdamın artırma yoluna gitmesidir. Diğer yol ise; devletin son işveren mercii olarak bir rol üstlenmesi ve iradi işsizler haricinde geri kalan işsizlere istihdam sağlamasıdır.

1.4.7 Yeni Klasik İktisat Ekolü

1960'lı yıllarda dünya genelinde ülkelerin başlıca sorunu artan enflasyon ve kontrol altına alınamayan işsizlik olmuştur. Keynesyen politikanın öngördüğü yüksek oranlı parasal genişleme ve gereğinden fazla bütçe açıkları oluşturacak politikaların neticesinde karşılaşılan bu olumsuz durum, Neo Klasik ekolün başlamasına sebep olmuştur. Keynesyen ekol 1929 yılında patlak veren büyük bunalım kaynaklı kontrol altına alınamayan enflasyon ve işsizlik neticesinde, Klasik ekolün eleştirilmesiyle doğmuş, ancak aradan 30 yıl geçtikten sonra, büyük bunalım kadar olmasa da tekrar enflasyon ve işsizlik oranlarının kontrolden çıkmasıyla sallantı yaşamıştır. Bu sallantı sonrası Yeni Klasik İktisat Ekolü gündeme gelmiştir.

Yeni Klasik ekolün temel varsayımı piyasalarda rekabetin hakim olması ve bu piyasaların sürekli temizlenmesidir. Bu varsayımlarıyla denge analizini, tekrar Klasik ilkelere bağlı kalarak kurmaya çalışılır. Söz konusu varsayımlardan piyasaların sürekli temizlenmesi konusunda anlatılmak istenen, fiyatlar esnek olduğundan piyasadaki değişimlere fiyatlar anlık olarak karşılık vererek, artıp azalmalarıyla piyasaya tam uyum sağlamalarıdır.

Yeni Klasiklere göre kamu harcamaları özel kesimin ekonomik faaliyetlerini dışlamaktadır. Bu dışlama sonucu işsizlik artmaktadır (Snowdon ve Vane 2012: 23). Bu durumun en temel sebebi, hükümet harcamalarının finansmanı için kullanılan vergi, borçlanma veya para arzı artışlarının fiyatlar genel düzeyinde artış meydana getirmesi neticesinde, özel tasarrufların reel olarak erimesidir.

Yeni Klasiklere göre arz ve talep gelecekle ilgili beklentilere göre şekillenir. Rasyonel beklentiler denilen bu görüşe göre, enflasyon beklentileri ücretler dahil olmak üzere hayatın her alanında belirleyici rol oynar. Dolayısıyla toplu ücret görüşmeleri yapan sendika temsilcisi, enflasyon oranı hakkındaki beklentilerinde hata yaparsa ya da eksik tahminde bulunursa, bu yanlışlık reel ücretler üzerinde düşüş etkisi yapar (Snowdon ve

Vane 2012: 205). Böylelikle yanlış beklentiler yüzünden işsizliğin artması söz konusu olur.

Yeni Klasik ekole göre eksik istihdam yaşanabilir. Eksik istihdamı tetikleyen uygulamaların başında uygulanan yanlış devlet politikaları, devletin ekonomiye müdahalesi veya arz ve talep şokları gelmektedir. Bu durumlar oluşmazsa ekonomi kendiliğinden dengeye gelecek ve tam istihdam sağlanacaktır (www.ekolar.com/konular/eksik_istihdam.html Erişim tarihi: 02/04/2015).

1.4.8 Yeni Keynesyen Ekol

Keynesyen ekol 1929 dünya ekonomik bunalımıyla başlayıp, kısa sürede yaygınlaşmasının ardından, 1973 yılında petrol ihraç eden ülkelerin ihracatı sınırlama kararı almasının ardından yaşanan hammadde sıkıntısının tetiklediği petrol krizi ile ağır eleştiri almıştır.

Yeni Keynesyenlere göre ekonomide bazen toplam ekonomik faaliyet düzeyinde dalgalanmalar olur. Bazı dönemlerde ise cari ücret düzeyinden çalışmak isteyenler aradıkları işi bulamayıp, işsizliğin doğmasına sebep olur. Genel anlamda bakıldığında ise Yeni Keynesyen ekol'e göre işsizliğin açıklanmasında üç teori kullanılır (Büyükakın 2007: 31). Bunlar etkin ücret teorisi, içeridekiler – dışarıdakiler teorisi ve örtük sözleşme teorisidir.

Etkin ücret teorisine göre Yeni Keynesyen ekol, işverenin piyasada kalıcı işsizlik olması durumunda bile ücretleri düşürmeye yaklaşmazlar. Bu durumun nedeni işverenlerin olası ücret düşüşlerinde işçilerin etkinliği, emek verimliliği ve çalışanların firmaya olan aidiyet duygusunun zayıflayacağı yönündeki görüşleridir.

İçeridekiler – dışarıdakiler teorisine göre işverenler daha düşük ücret verip mevcut işçilerini çıkarıp, dışarıdan yeni işçiler almaya sıcak bakmazlar. Çünkü dışarıdan aldıkları işçiler, çalışanlara göre daha vasıfsız olduğundan üretim sürecinde olumsuz etki oluştururlar.

Yeni Keynesyen ekolün örtük ücret teorisine göre ise işçiler, işyeri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değillerdir. Aynı şekilde işverenler de işçilerin diğer gelirleri hakkında işçiler kadar ayrıntılı bilgiye sahip olmadıklarından aralarında asimetric bilgi ilişkisi doğar. Tarafların birbirleriyle ilgili bu bilgi eksikliği nedeniyle işçiler ve işverenler

karşılıklı optimal karar alamazlar. Bu durumda da emek piyasası tam olarak temizlenemeyecektir.

1.4.9. Küreselleşme Karşısı Stiglitz Ekolü

İnternetin icat edilmesiyle birlikte dünya, hızla küreselleşme dönemine girmiş ve mesafeler giderek önemini kaybetmiştir. Mesafelerin önemini kaybetmesiyle üretim faktörlerindeki mobilite artmış ve işsizlik ihraç ya da ithal edilebilir hale gelmiştir. Küreselleşmeye ayak uyduramayan kuruluşlar ise ekonomiye ciddi zararlar vererek ekonomik hayattan çekilmiştir.

Küreselleşme olgusuna bakış açısı dünya üzerinde olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olumlu olduğunu savunan görüşe göre küreselleşme, ekonomide verimlilik ve etkinliği artıran bir faktördür. Küreselleşmeyle birlikte gelişen teknoloji ve yeniliklerden dünya genelinin anında haberdar olması, verimlilik ve etkinliği eş anlı artırarak ekonomiyi olumlu etkileyecektir. Tersisi durumunda ise yapılan yanlış uygulamaların sonuçları olumsuz çıkarsa, bu durumda da yine küreselleşmenin etkisiyle, dünya geneline yayılarak aynı hataların tekrarlanmaması sağlanacak ve bu sayede ekonomi olumlu etkilenecektir. Küreselleşme ile ilgili olumsuz görüş ise küreselleşmenin bütün ekonomik düzeni bozacağı ve dünya genelinde huzursuzluk oluşturacağı yönündedir. Bu görüşü savunanların başında ekonomist Joseph Stiglitz gelir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1980'li yıllardan sonra hız kazanan küreselleşme faaliyetleri, devlete geçmişten farklı olarak bazı görevler yüklemiştir. Bu görevlerden en önemlisi teknolojik ve insan gücü altyapılarını yenileme ve geliştirme konusundadır (Ener ve Demircan 2008: 59). Küreselleşme sonrası devlete yüklenen bu görev, günümüz aktif istihdam politikalarıyla sürdürülmektedir. Sonunda bu gibi politikalar ile küreselleşmenin işgücü piyasasında oluşturduğu olumsuzluklar en aza indirilecek ve küreselleşmenin yıkıcı etkileri ortadan kaldırılacaktır.

Stiglitz'e göre emek piyasasında gerginlik ve gevşekliklerin sonucu olarak işsizlik oluşur. Firmalar uygun çalışan bulmaları konusunda güçlük çekebilir. Ayrıca ekonomide işsizlik oranı düşükse, işçiler yeni iş ve daha uygun şartlar aramak için işten gönüllü olarak ayrılırlar. Bu durumda işveren için yeni işçi alma süreci başlayacaktır. Yeni alınan işçi ise istihdam edildiği pozisyona, ayrılan işçi kadar hakim olamayacağından işverenin eğitim maliyetleri ve dolayısıyla da genel maliyetleri artar (Stiglitz: 2005: 237). Bu

duruma neden olan en büyük etken, küreselleşmeyle işçilerin piyasaya hakkında daha fazla bilgiye sahip olmasıdır.

Stiglitz'e göre küreselleşme kavramı hakkında iyi veya kötü şeklinde yorum yapılamaz. Ancak küreselleşmenin sonuçlarının değerlendirilmesi aşamasında yorum yapılabilir. Stiglitz tarafından küreselleşmeyle birlikte, sermaye ve bilgi alanlarına olan ilgi artarken, emek faktörünün ikinci plana atıldığını savunulmaktadır. Ayrıca küreselleşme neticesinde sermaye faktörünün emek faktörüne göre daha hareketli hale gelmesi de ekonomideki işsizliğin artmasına zemin hazırlamaktadır.

Stiglitz ayrıca IMF ve Dünya Bankası'nın uyguladığı politikaları ve çözüm önerilerini sert bir dille eleştirmektedir. Söz konusu politikaların zengini daha zengin ve fakiri de daha fakir yaptığını ve dolayısıyla ekonomide işsizlik ve enflasyonun artış sebeplerinden birisinin de bu politikalar ve öneriler olduğunu savunmaktadır.

Stiglitz'e göre devlet, işsizlik konusunda aktif rol almalıdır. Sosyal devlet olmanın gerekliliği olan fakir kesime de önem verip, politikalarını fakirlerin zenginleştirilmesi amacıyla uygun olarak yeniden ele almalı ve bu doğrultuda inşa etmelidir (Stiglitz 2002:11-13). Böylelikle ekonomide zaman içerisinde gelir dağılımında adalet sağlanacak ve işsizlik ortadan kalkacaktır.

1.4.10 Monetarist Ekol

1968 yılında Milton Friedman ve Edmund Pheleps doğal işsizlik hakkında çalışma yaparak, uzun dönemde işsizliğin doğal oranına ulaşacağını ve söz konusu orana ulaşınca ücret enflasyonu ve işsizlik arasında değiş-tokuş ilişkisinin ortadan kalkacağını ileri sürmüşlerdir. Bu yorum neticesinde, uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasındaki değiş-tokuş ilişkisi üzerine kurulu olan Phillips eğrisinin geçerliliğini yitireceği sonucuna ulaşmışlardır. Friedman'a göre Phillips eğrisi uzun dönemde doğal işsizlik oranından enflasyona paralel olarak yukarı çıkacağını savunmuştur. Friedman'a göre bu ilişki uzun dönemde gerçekleşeceğinden kısa dönemde Phillips eğrisi geçerliliğini koruyacaktır ve uzun dönemde doğal işsizlik oranında dengeye gelecektir.

Doğal işsizlik oranı, işgücü arz ve talebi dengede iken görülen işsizliktir. Emek arz ve talebinde meydana gelen değişiklikler, işsizlik oranının doğal işsizlik oranından sapması sonucunu doğurur. Bu sapma ise beraberinde enflasyonu getireceğinden, enflasyon da doğal işsizlik oranından ayrılan işsizlik oranı tekrar doğal işsizlik oranına

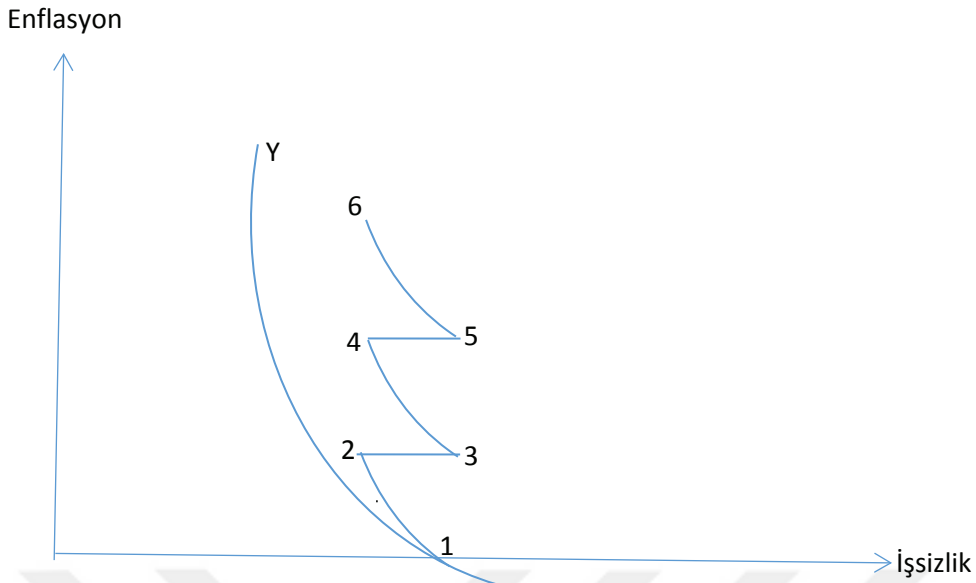
dönmesine sebep olacağından, ekonomi her zaman doğal işsizlik oranında dengede kalacaktır (Ener ve Arıca 2011: 65).

Doğal işsizlik oranı hipotezi, Yeni Klasik iktisat ekolünün kolu olan Friedman'ın öncüsü olarak kabul edilen Monetarist ekol ile birlikte gündeme gelmiştir. Bu hipoteze göre işsizlik doğal ve durağan bir süreçtir. Ekonomik şoklar, işsizliği olumsuz etkileyip artmasına sebep olsa da bu etki kısa dönemli bir etkidir. Uzun dönemde işsizlik tekrar doğal oranına geri döner (Onur, 2012: 2). İşsizlik doğal oranının üzerine çıktığında devreye Phillips eğrisi girer. İşsizliğin doğal işsizlik oranının her üzerine çıkışında enflasyon devreye girerek, işsizlik üzerinde düşürücü yönde baskı uygular. Bu durum daha modern ifade ile günümüz literatüründe İşsizlik Değişmezlik Hipotezi olarak da karşımıza çıkar.

İşsizlik değişmezlik hipotezi: Uzun dönem işsizlik oranının işgücünden, sermaye stokundan ve verimlilikten bağımsız olduğunu ileri süren bu hipoteze göre; İşgücü hacmi, toplam sermaye birikimi ve toplam faktör verimliliğindeki değişmelerin, uzun dönem işsizlik oranını değiştirmeyecek şekilde emek arzı ve emek talebi üzerine dengeleyici etki yapar. Emek talebi arttıkça, işgücü piyasasına girişler ve dolayısıyla emek arzı artar işsizlik değişmez.

İşsizlik değişmezlik hipotezinin bir parçası olan umudu kırılmış işsizler etkisi dolayısıyla, istihdam olanakları arttığı durumda piyasada var olan işsizler iş sahibi olacaklardır. Bu sebeple azalan işsizlik oranı ve işsiz olan emek arzı sahipleri dolayısıyla umudu kırılarak işsizler statüsünden çıkan, ancak mevcut durumda da iş görme becerileri devam eden bireyler, iş arama faaliyetlerine başlayarak tekrar işsiz konumuna geleceğinden, işsizlik oranının yükselmesine sebep olur. Bu sayede işsizlik oranı uzun dönemde değişmez.

Milton Friedman; Phillips ve Keynesyen'in tersine düşünen iktisatçıdır. 19. Yüzyıla kadar uzanan enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkinin varlığını kanıtlayan bulgulara rağmen, Pheleps ve Friedman bu görüşe katılmazlar (Cleaver 2004: 103). Eğer hükümet harcama yaparsa, bu harcama fiyatları ve enflasyonu yükseltecek ve dolayısıyla işsizlik üzerinde herhangi bir etkinin olmayacağını savunduğundan, sonunda bu iki değişken arasındaki ilişki çökecekti.

Şekil 1.6: Monetaristlere Göre Phillips Eğrisi

Kaynak: Clever Tony, The Basic Economics, S:104

Milton Friedman'a göre 1 numaralı noktada doğal denge vardır. Bu noktadan yukarı çıkıldığında enflasyon ve işsizlik arasında değiş-tokuş ilişkisi başlar. 2 numaralı noktaya doğru çıkarken, işsizlik ve enflasyon arasında trade-off ilişkisi devam eder. 3 numaralı noktaya doğru harekette ise trade-off ilişkisi devre dışı kalarak doğal işsizlik oranına kadar enflasyon sabit kalır ve işsizlik oranlarında artış gözlemlenir. Bu şekilde devam eden ilişkiler neticesinde de monetaristlerin 1-6 noktaları arasındaki şekilde Phillips eğrisi oluşmuş olur.

1970'li yıllardan sonra çoğu ekonomist, Friedman'ın söylemlerine itibar etmeye başlamıştır. Bunun en temel nedeni 1973 ve 1979 yıllarında petrol ihraç eden OPEC ülkelerinin uyguladığı politikalar sonucu dünya genelinde patlak veren petrol krizleridir. Bu kriz neticesinde petrol fiyatları ve maliyetlerinin artmasıyla, kriz dünya geneline hızla yayıldı. Phillips'in savunduğu teze göre enflasyon artınca işsizliğin azalması bekleniyordu. Ancak petrol krizinde dünya genelinde maliyetler arttığında enflasyon artışları da krizle birlikte dünya üzerine yayılmaya başladı. Ayrıca krizle birlikte artan sadece enflasyon oranları olmadı, aynı zamanda işsizlik de hızla artmaya başladı. Böylelikle Phillips eğrisi dünya genelindeki itibarını ve geçerliliğini kaybetmiş oldu.

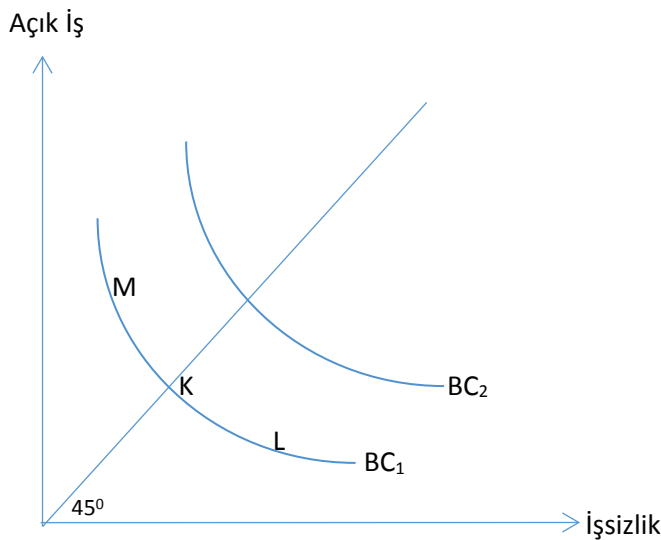
Friedman'ın bu yaklaşımından sonra işsizlik alanında histeri yaklaşımı tartışılmaya başlandı. Blanchard ve Summers 1986 ve 1987 yıllarında yaptıkları çalışmada ilk defa ortaya atılan bu görüş, Barro'nun 1988 ve Loyard'ın 1991 yıllarında yaptıkları çalışma

ile şekillenmeye başlamıştır (Güloğlu ve İspir: 2011: 205). Histeri yaklaşımına göre emek piyasasındaki katılıklar yüzünden ekonomide meydana gelecek şoklar, işsizlik oranlarının yüksek oranlı artışını sağlayacak ve ekonomideki şok geçince de işsizlik oranları eski düşük seviyesine geri dönmeyecekti. Zamanla oluşacak işsizlik oranı, şoktan önceki işsizlik oranının çok üzerinde olacaktır.

Histeri tanımları, yapılan akademik çalışmalarının sayısıyla doğru orantılı olarak sürekli yükselmektedir. Ancak bütün tanımlarda değinilen dört ortak özellik vardır (Onur, 2012: 7). Bunlar; her tanımda doğrudan geçmese de, varsayım olarak kabul edilen emek piyasalarının katılığı söz konusudur. Diğer bir ortak özellik ise histeriden söz edebilmek için mutlaka oluşmuş olan ekonomik şok ve bu şokun işsizlik üzerine etkisinden bahsedilir. Üçüncü ortak özellik, işsizliğin şok tarafından kalıcı olarak etkilenmesidir. Son ortak özellik ise, işsizliğin sonuçlarının hem ekonomik hem de sosyal etkilere yol açtığı görüşüdür.

1.5 Beveridge Endeksi

William Beveridge açık iş pozisyonları ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ilk inceleyen ekonomisttir. Söz konusu iki kavram arasındaki negatif ilişkiyi ilk olarak şekle döktüğünden eğrinin ismi Beveridge Eğrisi olarak literatüre geçmiştir (Öz, 2010: 2). Beveridge eğrisi emek piyasasında var olan işsizlik ve açık iş pozisyonları arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koyar (Kanık v.d. 2012: 2). Beveridge eğrisi üzerinde hareket, emek piyasası ve ekonomik hareketlilikteki değişmelerden kaynaklanırken, söz konusu eğrinin konumundaki değişiklikler ise piyasada oluşan yapısal şoklardan kaynaklanmaktadır.

Şekil 1.7: Beveridge Eğrisi

Yukarıdaki şekilde Beveridge eğrisi açık iş ve işsizlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Orijinden 45°'lik açıyla gelen doğru ile Beveridge Eğrisinin kesiştiği K noktası tam istihdam düzeyini temsil etmektedir. Burada açık iş ve işsizlerin sayısı birbirine eşit olduğundan çalışmak isteyen herkes cari ücretler düzeyinden iş bulabilmektedir. M noktasına bakıldığında açık iş pozisyonu işsizlerin sayısından fazladır. Bu durumla genellikle ekonomik gelişme dönemlerinde gelişen sektörlerin daha fazla emeğe ihtiyaç duydukları zamanda karşılaşılır. L noktasında, işsizlerin sayısı açık iş pozisyonundan daha fazladır. Bu durumda ekonominin daralma yaşadığı anlaşılır. Daralan ekonomide mevcut açık iş pozisyonları ivedi bir şekilde dolarken, mevcut çalışanlarda talep daralmasının etkisiyle işten çıkarılabilirler.

Eğri üzerinde kaymalar bu şekilde açıklanırken, eğrinin konumundaki değişmeler altı farklı nedenden kaynaklanmaktadır (Aydın 2012: 121). Bunlar;

- İşverenlerin işgücünde aradığı nitelikler ile işçilerin sahip olduğu nitelikler arasında yapısal farklılıkların oluşması
- İş gücünün artması
- İşgücü devrinin artması
- İşgücü büyüme oranının artması
- Friksiyonel işsizlikteki artış
- Yapısal işsizlikteki artış şeklinde sıralanabilir.

Solow'un görüşüne göre, Beveridge Eğrisinin orijin noktasına göre konumu, işgücü piyasasının etkinsizliğinin ölçütüdür. Eğri orijinden ne kadar uzaklaşırsa, işgücünde etkinsizlik de aynı ölçüde artmaktadır. Orijin noktasına ne kadar yakınsa, o ölçüde açık iş pozisyonları ve işsizlerin eşleştirilmesi o kadar kolay olur. Bu sayede de etkinlik, yakınlık ölçüsünce artar (Cengiz ve Şahin 2011: 158). Ekonomik canlanma döneminde daha fazla açık iş pozisyonu oluşacağından işsizliğin düşmesi beklenir (T.C. Kalkınma Bakanlığı: 2014). Ters durumda ekonomik daralma dönemlerinde açık iş pozisyonları tükeneneğinden işsizliğin artması beklenir. Bu nedenle Beveridge Eğrisi negatif eğimli olur.

1.6 Okun Kanunu

Okun yasası, Arthur OKUN tarafından 1962 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin verilerini baz alınarak yapılan çalışmada, işsizlik ve hasıla arasında ilişki tespit etmiştir. Bu ilişkinin formülize edilmiş hali şu şekildedir.

$$U = U^* - \beta \left(\frac{Y - Y^*}{Y^*} \right)$$

U : Fiili işsizlik oranı

U* : Doğal işsizlik oranı

Y: Fiili reel hasıla

Y* : Potansiyel reel hasılayı temsil etmektedir.

Söz konusu dönemin verilerinin analizi sonucunda, β katsayısını 0,3 olarak tespit etmiştir. Bu katsayıdan çıkarılacak sonuç, çalışmanın yapıldığı zaman aralığında Amerika'da fiili hasıla, potansiyel hasıladan %1 büyükse, fiili işsizlik oranı da doğal işsizlik oranından %0,3 oranında küçük olduğu sonucudur (Barışık vd. 2010: 91).

Okun Kanunu hakkında yapılan akademik çalışmalar neticesinde, Okun Kanunu ilişkisinin simetrik olduğu varsayımında, kanunun geçerli olduğu tezine ulaşılmıştır. İşsizlik ve büyüme ilişkisinin simetrik olması, konjonktürel dalgalanma sonucu oluşan, genişleme ve daralma dönemleri boyunca, büyümenin işsizlik üzerindeki mutlak etkisinin aynı olduğunun varsayılmasıdır. Ancak bazı çalışmalara bakıldığında, söz konusu mutlak etkinin aynı olmadığı bulunmuştur. Bu nedenle de Okun Kanunu için, büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin asimetrik olduğu sonucu gündeme gelmiştir. Okun kanunun ekonomide asimetrik ilişkiyi temsil etmesi beraberinde bazı sonuçları getirir (Ceylan ve Şahin, 2010: 158). Bunlar;

- Asimetrik ilişki işsizliğin azaltılması için uygulanan politikaların etki derecesini de etkilediğinden işsizliği azaltmak amacıyla uygulanan ekonomi politikalarının istenilen neticeyi verme olasılığı düşer

- Asimetrik ilişki işgücü ve mal piyasalarında mevcut teorilerin ayrıştırılmasına olanak sağlamaktadır.

- Asimetrik ilişkinin simetrik tahminleri gelecek dönemlerin tahminlerinde hata yapılmasına neden olur.

Yapılan çalışmalar, okun kanununda asimetrik ilişki olup olmaması yönünden ikiye ayrılmaktadır. Asimetrik ilişkinin olduğunu savunan çalışmalara göre söz konusu ilişkinin nedenleri şu şekildedir (Barışık vd. 2010: 91).

- Faktör ikamesi
- İş gücüne katılım
- Sektörel büyüme oranlarındaki farklılık
- Büyüyen ve küçülen firmalar arasındaki asimetri
- Zaman uyumsuzluğu

Okun Kanunu'nun Türkiye'deki teorik işlerliği incelendiğinde, 2000 yılı sonrası özellikle iki ekonomik kriz arasındaki dönemin verilerini baz alacak şekilde, 2002-2008 yılları arası verilerini kullanarak birçok çalışma yapılmıştır. Söz konusu dönemde aralıksız büyüme gerçekleşmesine rağmen, işsizlik oranlarında arzulanan düşüş gerçekleşmemiştir. Bu durum beraberinde “istihdam oluşturmayan büyüme” kavramını getirmiştir. İstihdam oluşturmayan büyümenin gerçekleşmesinin birçok nedeni vardır (Barışık vd. 2010: 99-100). Bunlar; artan verimlilik, tarım sektöründeki çözülmenin işgücüne katılım oranını yükseltmesi, kadın işgücünün çalışma hayatına katılımı, emek piyasasındaki asimetrik bilgi, iş-işçi birleşmesinde geçen süre, yeterince ara eleman yetiştirilememesi, imalat sanayisinde verimlilik artışı, sermaye yoğun mallara yapısal dönüşüm, hizmet sektöründe küçük işletmelerin yerine büyük işletmelerinin açılması, artan eğitilmiş bireylerin emek piyasasına hızlı katılımı ve 2000 yılından sonra tarım sektöründen sanayi sektörüne geçişin hız kazanması olarak sıralanabilir.

BÖLÜM II

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI ve İŞSİZLİĞİN GELİŞİMİ

Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşüm 1980 kararları ile başlamıştır. Farklı yıllarındaki ekonomik konjonktür gereği alınıp uygulanan kararlarla ve ekonomik krizlerle birlikte ekonomik dönüşüm devam etmiştir. Dönemine göre ekonomik dönüşüm içeren bu kararlar, işsizlik üzerinde azaltıcı yönde baskı uyguladığı gibi işsizliğin artmasına sebep olduğu zamanlarda olmuştur.

Türkiye'de 1980 kararları ile birlikte yapısal dönüşüme gidilmiş ve ekonomide liberalleşme faaliyetleri hız kazanmıştır. En önemli yapısal dönüşüm ise, dış ticaret stratejisinde yaşanmıştır. Söz konusu kararlara göre, ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Alınan bu kararların amaçlarıyla orantılı olarak da 1980 yılı için en yüksek istihdam oranı olan tarım sektörüne yapılan sübvansif desteklerden vazgeçilmiştir. Bu sübvansiyonlardan vazgeçilmesiyle ortaya çıkan fon fazlalığı, katma değeri daha yüksek olan sanayi sektörünün sübvansif edilmesinde kullanılmıştır. Dolayısıyla söz konusu kararlar sektörler arası geçişin ve yapısal işsizliğin artması sonucunu beraberinde getirmiştir.

1988 yılında ekonomi çıkmaza girmiş ve bir takım istikrar tedbirleri açıklanmıştır. Bu kararların temel amacı işsizliği azaltma olmayıp, sıcak para girişini sağlamak ve ekonomideki yatırımları arttırmak olmuştur. Sıcak paranın ülke ekonomisine çekilmesiyle birlikte gelen yatırım artışı da beraberinde işsizlik oranlarında azalışı getirdiğinden ikincil amaç işsizliğin azaltılması olmuştur.

1994 yılına gelindiğinde ekonomi enflasyon dolayısıyla ciddi sıkıntılar yaşamış ve bu durum yatırımları dışlayıp, spekülatif sermaye akımlarını artırdığından, işsizlik oranlarında artış yaşanmıştır. 1994 yılında enflasyondaki artışların azaltılması ve yatırımların özendirilmesi için bir dizi kararlar alınmıştır.

1994 kararlarından sonra ekonomide 1999 yılında ciddi bir ekonomik kriz yaşamış ve 1999 yılı aralık ayında bir dizi kararlar alınarak 2000 yılı ocak ayında uygulamaya koyulmuştur. Bu kararların etkileri daha görülmeye başlanmadan 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında üç ay arayla daha derin krizler yaşamış, sonrasında da bir dizi kararlar

daha alınarak uygulamaya konulmuştur. 2000 yılında yaşanan krizde de enflasyon odaklı program oluşturulurken, üç ay sonra patlak veren krizde ise daha somut kararlar alınmış ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) ismiyle kamuoyuna duyurulmuştur. Güçlü ekonominin belirtilerinden bir tanesi de işsizlik olduğundan, söz konusu krizler neticesinde alınan kararların ortak amaçlarından birisi de işsizliğin azaltılması olmuştur.

Son olarak 2008 yılında yaşanan Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve kısa sürede küresel ölçek kazanan ekonomik krizden ülke ekonomisi ve işsizlik oranları olumsuz etkilenmiştir. 2008 Mortgage krizinin sonucunda Türkiye, tarihinin en yüksek işsizlik oranıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu krizden sonra işsizliği azaltmak için geçmişten farklı olarak ekonomide istikrar tedbirleri alınmamış, sıklıkla istihdam teşvik paketleri açıklanmıştır. Bu sayede yatırımların artması ve istihdam olanaklarında artışın sağlanmasıyla işsizliğin azalması amaçlanmıştır.

Uygulanan bu politika değişiklikleri zamanla kalkınma planlarına da yansımış ve kalkınma planlarında işsizlik boyutu nedenleri ile daha spesifik konularda ele alınmaya başlanarak, temel amaçlarda öne çıkan boyut nicelikten niteliğe doğru kaymaya başlamıştır.

Radikal katı kararlardan kısa süreli ve sık çıkarılan teşvik paketlerinin temel sebeplerinden bazıları uluslararası birlik ve kurumların hazırladıkları raporlar ve analizlerdir. Avrupa Birliği İstihdam Politikasına uyum sağlama amacı ve çeşitli ulusal ve uluslararası Türkiye'nin işgücü piyasasına yönelik olan raporlar bunlara örnektir. Bu raporlar ve Avrupa Birliği İstihdam Stratejisine uyum amacı beraberinde Türkiye İş Kurumu'nda (İŞKUR) revizyon ihtiyacını gündeme getirmiş ve 2003 yılında çıkarılan 4904 sayılı kanun ile İŞKUR'a daha somut görevler verilerek aktif istihdam politikaları uygulama sorumluluğu yüklenmiştir.

1980-2015 yılları arasında Türkiye'de iş gücü piyasasının gelişimi, alınan kararlar, uygulanan politikalarda işsizliğin yeri ve gelişiminin incelendiği bu bölümde; önce ekonomik krizlerin işsizliği nasıl etkilediği ve işsizlikle ilgili ne gibi istikrar kararlarının alındığı konusunun üzerinde durulmuş, ardından da kalkınma planlarında işsizliğe verilen önem ve işsizlikle ilgili izlenen politikalara yer verilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi çerçevesinde Türkiye'de işsizlik ve işgücü piyasası durumuna değinilmiş, ulusal ve uluslararası raporlarda Türkiye işsizliği ve işgücü piyasasına yönelik analizlere yer verilmiştir. Bu raporlar ve stratejiler doğrultusunda, yürütülen İŞKUR

politikaları analiz edilmiştir. Tezin bu bölümünde son olarak ise Türkiye işgücü piyasası çeşitli başlıklar altında geçmişten itibaren sergilediği değişim grafiksel ve oransal olarak yorumlanmıştır.

2.1. 1980 Sonrası Ekonomi Politikaları ve İşsizlik

2.1.1. 24 Ocak 1980 Kararları ve Sonrasında İşsizlik

Cumhuriyetin ilan edildiği tarihten itibaren Türkiye'nin benimsediği ithal ikameci modelin sürdürülebilmesi için, 1977 yılında krizin belirtilerinin hissedilmesi üzerine, 1977 ve 1978 yıllarında Uluslararası Para Fonu ile iki kere Stand-By anlaşması imzalanmıştır. 1978 yılında yapılan Stand-By ile birlikte uygulamaya konulan istikrar tedbirleri Aralık ayında iptal edilmiş, 1979 yılında yapılan Stand-By anlaşması gereğince yeni bir dizi tedbir uygulamaya konulmuştur. Ancak bu tedbirler de uzun süre sürdürülemez olarak 4 ay sonra iptal edilmiştir. İptal edilen bu iki anlaşmanın da ortak özellikleri kısa dönemde enflasyonu kontrol altına almayı amaçlayan KİT zammını içerirken, uzun dönemde döviz kazandırıcı tedbirler içererek parasal güce kavuşmayı ve yatırım artışı ile işsizliğin azalmasını hedeflemektedir (Aslan, 2010: 107). İmzalanan bu iki anlaşmanın ekonomiye uyum sağlayamaması ekonominin köklü değişim içine girmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. 12 Aralık 1979 tarihinde, yeni kurulan hükümet yapısal değişikliklerin ağırlıkta olduğu, kısa vadeli düzenlemelerden çok, uzun vadeli köklü sonuçlar getirecek yeni, bir dizi kararların çalışmalarını başlatarak 1980 yılı kararlarının temelini oluşturmaya başlamıştır.

Bu çalışmaların başlatılması ve 1980 kararlarına ihtiyaç duyulmasının diğer önemli nedeni ise; 1973 yılında yaşanan petrol krizinin etkilerinin uzun sürmesi ve bütün üretim süreçlerine yayılmasıdır. Petrol şoklarından sonra özellikle 1977-1980 yılları arasında üretim düşmüş, üretilen ürünlerin büyük kısmının hammaddesinin petrol olması sebebiyle, fiyatlarda ciddi bir artış yaşanmıştır. Sürekli işler halde bulunan işletmelerde gerekli hammadde temin edilemediğinden dolayı üretime sıklıkla ara verilmiştir. Bu sebeple de grev ve lokavtların iş hayatına hakim olmasıyla işsizlik oranlarında yükseliş başlamıştır (Altan v.d. 2005: 47). Söz konusu dönemde 1978 yılında işsizlik oranı %10,1'e kadar yükselerek o zamana kadar Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırmıştır.

Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşmaların etkisiyle, 24 Ocak 1980 kararları Neo Liberal yaklaşımla hazırlanan IMF destekli ortodoks nitelikli program halini almıştır

(Karabıyık ve Uçar 2010: 43). Esas amacı, devletin ekonomiye doğrudan müdahalesini en aza indirerek, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmaktır. Bu sayede ekonomi dışı açılacak, dünya ekonomisi ile bütünleşerek enflasyon, işsizlik ve kamu harcamaları makul düzeyde tutulacaktır.

1980 yılında alınan kararlara ve amaçlarına uygun olarak bazı stratejiler takip edilmiştir. Bu stratejiler konjonktürel olarak şok politikası izleyip, yapısal önlemlerle ilgili aşamalı strateji uygulamak olduğundan, hem ortodoks hem de heterodoks olarak nitelendirilmektedir. Bu kararların hem şok hem de heterodoks politika olarak iki aşamalı uygulanmasının diğer nedeni ise Türkiye ekonomisinin yapısal sıkıntılarıdır.

Yüksek enflasyonla yaşamaya alışan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, fiyat kontrolleri, para ve maliye politikaları ile sağlama amacı taşıyan ortodoks politikalar, kronik hale gelen enflasyon yüzünden tek başına uygulanamamaktadır. Bu durumun temel sebebi ise politika sonuçlarının görülmesi zaman alarak işsizliğe sebep olacağı ve ekonomik regresyonu daha da belirgin hale getireceğidir (Altınkemer 1996: 293). Bu nedenle kararların devamlılığını sağlamak için heterodoks politikalar da uygulanmıştır.

Heterodoks politikaların uygulanması iki aşamada gerçekleşmektedir (Esen 1999: 30). İlk aşama politikaların temel hedefini içerip, enflasyonda hızlı ve kalıcı düşüşün gerçekleştirildiği ve işsizliğin yükselişinin durdurulduğu aşamadır. Ücretlerin dondurulduğu aşama olan bu aşamadan sonra fiyatların esnek hareket ettiği, temel sorunun kamu açıklarının kapatılması olduğu, ulusal paranın aşırı değerlendiği aşama gelir. Bu sebeple 1980 kararlarının daha etkili olması ve kısa dönem etkilerini hemen göstermesi için ortodoks nitelikli uygulamalara ağırlık verirken, kararların uzun dönemli olması için ise heterodoks karakterli ekonomi politikaları uygulanmıştır.

24 Ocak 1980 kararlarında doların Türk Lirası karşılığı 47 TL'den 70 TL'ye çıkması şoksal kararlar olarak incelenirken, enflasyonun kademeli olarak inmesini sağlayacak adımlar aşamalı stratejiye örnektir. Diğer bir strateji ekonomide önemli bir değişkenin sabitlenmesi ve politikaların bu sabitliğe uygun olarak sürdürülmesidir. Bu kapsamda 24 Ocak kararları ile para arzının artış hızının azaltılması, nominal çıpa olarak seçilmiştir. Son strateji ise bütün bu hedeflere ulaşmak için gerekli olan kaynağın bulunması yönündeki eksikliğin, IMF ile Stand-By anlaşmaları çerçevesinde giderilmeye çalışılması olmuştur.

24 Ocak 1980 kararları sonrasında yaşanan siyasi sıkıntılar ve yaygınlaşan grev ve lokavtlar nedeni ile işgücü piyasası aksamaları beraberinde, işsizlik ve istihdamı etkileyecek uygulamaları getirmiştir. 12 Eylül 1980 tarihinde askerin ülke yönetimine müdahalesi ile birlikte Türk İş ve Türk İş'e bağlı sendikalar dışındaki Disk, Misk, Hak-İş gibi konfederasyonlar ve bu konfederasyonlara bağlı olan sendikalar kapatılmıştır (Altan v.d. 2005: 48). Çıkarılan yasa ile toplu pazarlık görüşmeleri nihayetlenmiştir, bu görüşmelerin yerine karar mercii Yüksek Hakem Kurulu olarak belirlenmiştir. 2821 ve 2822 sayılı kanunlarla işverenlerin işçilere, sadece ekonomik alanda mücadele etmelerine izin verilmiştir.

2821 sayılı kanun Sendikalar Kanunu olarak çıkarılmış, sendikalara bazı serbestiyetler getirmiştir. Bunlardan en önemlisi sendikaların üyesi olduğu işçilere yönelik mesleki eğitim vermeleri sendikal faaliyetler arasında değerlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu kanunla sendikaların üyelerinin doğum, ölüm, hastalık, evlenme gibi olağandışı durumlarda ihtiyaç duyacakları fonları kullanmalarına imkan sağlayan sandıkları kurmalarına izin verilmiştir.

24 Ocak kararlarından sonra gelen 12 Eylül darbesi ile 1961 Anayasası'nda çalışanlara verilen grev hakları etkilenmiş, 1983 yılında yeniden demokratik yaşama geçilinceye kadar da dondurulmuştur (Seyfettinoğlu v.d. 2009: 436). 1982 Anayasası'nda sendikal haklar, toplu pazarlık ve grev hakkı yeniden düzenlenmiştir. 2822 sayılı yasa ile bazı iş kollarının grev yapma hakkı ellerinden alınarak yasaklanmıştır. 2822 sayılı kanun ile ayrıca, yabancı uyruklu kişilerin işgücü piyasasında çalışmalarının önü açılmıştır. Bu kanunla işverenlerin işçi seçiminde daha esnek davranmalarına olanak tanınarak işçilerin işe yerleştirilmeleri için ya da mevcut çalışanların işlerini kaybetmemeleri için daha verimli çalışmaları amaçlanmıştır.

Yapısal dönüşüm gerektiren 1980 kararlarıyla uygulanan politikalardan sonra ücretli çalışan kesimde yaşam standardı düşmüş, ücretli çalışanlardan diğer kesimlere reel kaynak aktarımı oluşturulmuştur (Altınok 2002: 92). Bu kararlar ile çalışanların sosyal hakları askıya alındığından, sendikal faaliyetler yasaklandığından dolayı, ücretli çalışanların reel gelirlerinin düşmesi engellenememiştir. Bu sebeple 24 Ocak kararlarından maddi olarak, en fazla ücretli çalışan kesim sıkıntı duymuştur.

1980 kararları ile birlikte işçilerin reel kazançlarında 1981 yılında %10,4 azalma yaşanmıştır. 1980 yılında en düşük ücret mobilya ve mefruşat sektöründe, en yüksek ücret

ise 2,1 katıyla tütün sanayisinde bulunmaktadır. 1981 yılında en düşük ve en yüksek ücret farkı 1,28 kata kadar gerilemiştir (Törüner ve Lordoğlu 1991: 99). Bu durumun temel sebebi işgücü arzının sürekli yükselmesi ve daha düşük ücretle çalışmaya razı olan kişilerin işgücü piyasasındaki ağırlığının artmasıdır.

1980'li yıllar nüfus artışıyla birlikte enflasyon oranının da fazla olduğu yıllardır. Enflasyon oranının yüksek olması, yatırımları dışlamıştır. Bu dışlanma neticesinde meydana gelen yatırımlardaki daralma, istihdam alanlarının azalması sonucunu beraberinde getirmiştir (Öztürk v.d. 2008: 23). Nüfus artışı ve yüksek enflasyon nedeni ile işsizlik oranlarında istenilen gelişmeler sağlanamamış ancak enflasyon politikalarında hedeflere uyum sağlanmıştır.

1980 kararları sonrasında işsizliği enflasyonun dışında hız kazanan küreselleşme hareketleri de olumsuz etkilemiştir.

1980'li yıllarda hız kazanan ve dünya geneline yayılan küreselleşme faaliyetleri, Türkiye ekonomisindeki yapısal dönüşümü temellerini oluşturan 1980 kararları ile birleşince özelleştirmeler, sendikaların güçsüzleşmesi, işgücü transferi ile ucuz işgücüne ulaşım gibi sonuçları doğurmuştur. Bu sonuçlarla işsizlik, Türkiye dahil olmak üzere ülke bazında gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın dünyanın ortak sorunu haline gelmiştir (Güney 2010: 239).

1980 yılında alınan kararlardan sonra, dünya genelinde yaygınlaşan küreselleşme hareketlerinin de etkisiyle, devletin ekonomideki gücünü kaybetmesi neticesinde çok uluslu şirketler, politik ve ekonomik yapıyı etkilemeye başlamıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak, döviz kurları ve faiz oranları devlet kontrolünün dışında belirlenmeye başlamış, kıyı bankacılığı yaygınlaşarak, sermayenin ülke dışında kaçışının önüne geçilememiştir. Bu sürece liberal politikalar gereği özelleştirmeler de eklenince, stratejik endüstri ve ekonomi alanında devletin ağırlığı azalmıştır (Ener ve Demircan: 210-212). Bu durum beraberinde devletin işgücü piyasasına yeteli ölçüde müdahale edememesi sonucunu getirmiştir.

1980 yılı sonrasında ekonomik ve yapısal dönüşüm ile birlikte, Türkiye ekonomisine hızlı giren çok uluslu şirketlerin çalışan profilleri genellikle iki tip çalışandan oluşma eğilimindedir. Gerek niteliksel gerekse özlük hakları gibi niceliksel olarak çok iyi şartlarda çalışan çekirdek grubun yanında, önemsiz işleri yapan, düşük gelirlili, sosyal saygınlığı düşük olan çalışanların olması işgücü piyasasındaki dengenin

bozulmasına neden olmuştur (Güney 2009: 152). Çekirdek çalışanların şartları diğer grupta çalışanlar üzerinde iki tip etki oluşturmaktadır. Bu etkilerden ilki çekirdek kadroda çalışanların örnek alınması ile vasıfsız işçilerin vasıf kazanmaları yönüyle, ikinci etki ise aradaki bu uçurumun vasıfsız çalışanların çalışma isteklerinin kırılması ile neticelenmesi yönündedir. Bu çalışan profilleri Türkiye işgücü piyasasında yapısal sorun niteliği taşıyan ara eleman ihtiyacını doğurmuştur. Ara eleman ihtiyacı ise işgücü eğitimi gibi aktif istihdam politikalarının uygulanması gerekliliğini doğurduğundan, aktif istihdam politikaları eksikliği ekonomide zamanla artarak hissedilmiştir.

24 Ocak 1980 kararları sonrasında uygulanan politikalar işsizlik üzerinde küreselleşme haricinde çeşitli yollar ile etkili olmuştur. Bu yollardan bazıları ücretlerde oluşan farklılıklar, ihracat, cari açık, büyüme, döviz kuru, siyasal sebepler ve sendikal faaliyetler olarak sıralanabilir.

Ücretler arasındaki farklılıkların artması, işletmelerin performansını olumlu etkilerken, işgücü piyasasına katılımı da kolay hale getirmektedir. Fakat ücretler arasındaki farklılığın zamanla artması, oluşturulan yeni iş pozisyonlarının büyük çoğunluğunun düşük gelir getiren işler olarak kalmasına neden olacaktır (Selamoğlu 2002: 48). Bu durumda istihdamın artmasına kısa dönemde etki etmesine rağmen, uzun dönemde düşük gelir, çalışanların mutsuzluğuna yol açacağından, işten ayrılmalar başlayacak ve ekonomideki işsizlik baskısı artacaktır.

1980 kararlarının işsizliği etkileme yollarından bir tanesi de ihracattır. 1980 kararlarında ihracata dönük sanayileşme stratejisinin benimsenmesi ile birlikte iç pazar önemini yitirmeye başlayarak dış pazara eğilim artmıştır (Akkaya ve Gürbüz 2012: 5). Bu durumun doğal sonucu olarak da iç pazara dönük üretim yapan işletmelerin ekonomileri olumsuz etkilenerek, ücretleri azaltma ve işçi çıkarma yoluna gitmişlerdir. Böylece iç pazara dönük yatırımlar azalarak planlanan istihdam olanakları artışına ulaşamamış ve işsizliğin düşürülmesi sağlanamamıştır.

Türkiye ekonomisinde cari açık 1980 yılından önce ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlendiği zaman ılımlı bir seyretmekteydi. 24 Ocak 1980 kararları sonrasında benimsenen serbest dış ticaret ve ihracata dönük sanayileşme stratejisi sayesinde istikrarsız ve kontrol edilemeyen bir seyir izlemiştir. Zamanla kontrol altına alınması zorlaşan cari açık, kırılğan yapıda olan Türkiye ekonomisinde, ekonomik krizlerin ve dolayısıyla işsizlikteki yükselmenin sebepleri arasına girmiştir. Artan kamu açıkları da

cari açığın kontrol altına alınmasını güçleştirmiş ve işsizlikle mücadele politikaları açısından, yatırımların dışlanması yoluyla, etkin politikalar izlenmesini engellemiştir.

1980 kararlarının işsizlik üzerine etkilerinden bir tanesi de büyüme dolayısıyla gerçekleşmiştir. Dünya genelinde ekonomilere bakıldığında büyüme ile istihdam arasındaki ilişki son derece köklü ve güçlüdür. Ancak özellikle 1980 kararları sonrası söz konusu iki değişken arasındaki ilişki ciddi ölçüde zayıflamıştır. Büyüme ile istihdam arasındaki bu ilişkinin zayıflaması, temelde ekonomideki yapısal sıkıntılar ve 1980 kararlarıyla birlikte yapısal değişimden kaynaklı olmakla birlikte, bazı alt nedenlerden de kaynaklanmaktadır (Mütevellioglu v.d. :210). Bunlar;

- İmalat sanayinin yeterince gelişmemiş olması dolayısıyla dışa bağımlılıktan tam olarak kurtulamama,
- Finansal kesimin ekonomide belirleyici hale gelmesi ve bu sayede ekonominin kırılabilir yapısının sonlandırılmaması,
- Ekonomi üzerinde büyük güç oluşturan borç ve faizlerin oluşturduğu olumsuz etkiler,
- Balon etkisine son derece müsait olan konut yatırımlarının toplam yatırımlar içerisinde ağırlık kazanması,
- Kümülatif bazda ekonominin krizlere açık olması ve sosyalleşme politikaları gereği devletin sanayi sektörü gibi ekonominin ihtiyaç duyduğu lokomotif sektörlerden hızla çekilmesi gösterilebilir.

Türkiye ekonomisi özellikle 1980 sonrası süreçte büyümeye elverişli bir ekonomiye sahiptir. Kriz dönemleri haricinde sürekli büyüme trendi yakalayan ülke ekonomisinin, değişmeyen başlıca sorunlarından biri işsizlik olmuştur. İşsizlik sorununun önlenememesindeki en önemli neden, büyümenin sürdürülebilir büyüme halini alamamasıdır (Yılmaz 2005: 74). Bu nedenle işsizlik politikalarının hedeflerinin biri mutlaka sürdürülebilir büyüme olmaktadır. Büyümenin süreklilik arz etmemesi nedeniyle büyüme sonrasında işsizlikte arzulanan sonuçlara ulaşılamamaktadır.

Büyüme politikaları genellikle sürdürülebilir büyüme politikaları ve yüksek oranlı büyüme politikaları olarak iki ayrı kategoride incelenmektedir. 1980'li yıllarda işsizliğin sebeplerinden birisi de sürdürülebilir büyümenin gerçekleşmemesidir. Yüksek oranlı büyüme politikaların ise söz konusu zamanda mevcut olan işgücü piyasasının yapısal

durumu sebebiyle uygulanamaması, işsizliğin kontrol altında tutulamamasının diğer sebeplerindedir.

Yüksek oranlı büyüme amacı taşıyan işsizlik politikaları, teknoloji yoğun üretim sistemini benimsemesi sebebiyle ve Türkiye'deki emeğin bu üretim sistemine uyumsuz olması dolayısıyla, işsizliğin artmasına sebep olabilmektedir. Özellikle sermaye yoğun üretimin yaygınlaşması sonrasında daha az işgücü ile daha fazla üretim ve büyümenin sağlanacağına görülmesiyle birlikte, büyüme politikaları genellikle sermaye yoğun üretimi teşvik eder mahiyet kazanmıştır. Sermaye yoğun üretim ise daha çok kalifiye elemanlara istihdam oluşturan yapıya uygun olduğundan ve Türkiye'nin işgücü profilinin de genelde kalifiye olmayan eleman istihdamına yatkın olması sebebiyle, büyüme politikaları zaman zaman istihdam üzerinde olumsuz etki oluşturabilmektedir.

Sermaye birikimi, istihdam artışı ve teknolojik gelişme, ekonomik büyümenin kaynaklarındandır. Sermaye birikimi, istihdam artışının ve teknolojik gelişmenin belirleyicisi konumundadır (Kökocak 2011: 180). Dolayısıyla istihdam artışı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için sermaye birikimi belirleyici faktördür.

1980 kararlarından sonra işsizlik ve istihdam alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ekonomide bazı kavramlar oluşmuş ve çeşitli yapısal değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu kavramların en önemlisi “ İstihdamsız Büyüme “ iken en önemli yapısal değişiklik ise, ücretlerin mal ve hizmetler gibi serbest piyasa koşullarından belirlenir hale gelmesidir.

1980 kararlarının işsizlik üzerine diğer etkisi ise yapısal dönüşümler aracılığı ile olmuştur. 1980 kararları ile birlikte tarıma verilen destek ve teşvikler azaltılarak, açığa çıkan destek ve teşviklerin sanayi sektörüne kanalize edilmesi sağlanmıştır. Bu yapısal değişiklik kararlarının etkisi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında %90'ı bulan tarımsal istihdam %40 düzeyine gerilemiş ve %4 civarında olan sanayi istihdamı %20 oranına kadar çıkmıştır. %5 düzeyinde olan hizmet sektörü istihdamı ise %30'lar düzeyine çıkmıştır (Biçerli 2003: 136).

Alınan siyasal kararlar da işsizliğin etkilenme yollarından biridir. 1980 sonrası siyasi partilerin kurulup tekrar demokratik düzene geçilmesi arasında geçen süre zarfında işçiler olumsuz etkilenmiş ve reel ücretler yaklaşık %50 oranında değer yitirmiştir (Yazıcı 1996: 151). Reel ücretlerdeki bu azalış, çalışanların işsiz kalma durumunu arttırmış ve istihdam üzerinde olumsuz etki oluşturmuştur.

1980 yılında alınan kararlardan sonra ekonomi yeniden yapılanma sürecine girmiş ve bu süreçte sendikal faaliyetler yasaklandığı gibi sendikal faaliyetler neticesinde işten çıkarılması da kaldırılmıştır. 24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda reel ücretler düzenli olarak bastırılmış ve işsizlik oranlarındaki kontrollü düşme eğilimi devam etmiştir (TÜSİAD 1997: 26). 1984 yılında sendikal faaliyetlere yeniden izin verilmesiyle 1985 yılından sonra işsizlik oranları artan seyir izlemiştir. 1985 yılında %7,3 olan işsizlik oranı, 1987 yılında % 8,5 oranına, 1989 yılında ise %8,7 oranına kadar çıkmıştır (Biçerli 2007: 467).

1985 yılında devlet planlama teşkilatının yatırım teşviklerinin %76 oranında artmasıyla, 1984 yılına göre %76 oranında artan yatırımlar, kümülatif olarak bir önceki yıla göre 2,3 kat artmıştır (Uludağ ve Arıcan 2003: 105). Yatırımlardaki bu artışın etkisiyle 1984 yılında %7,8 oranında gerçekleşen işsizlik, 1985 yılında %7,3 oranına gerilemiştir.

2.1.2. 4 Şubat 1988 Kararları ve İşsizliğin Kararlar İçerisindeki Yeri

1980 kararları sonrası devletin ekonomik alandaki ağırlığının azalması doğrultusundaki hedefi iki şekilde sonuçlanmıştır (Karaçor ve Alptekin: 309). Serbest piyasa ekonomisine rağmen minimal devlete ulaşılammış ve gelir gider kalemleri arasındaki denge kurulamamıştır. KİT'lerin özelleştirme hedefindeki istenen ilerleme kaydedilememiş ve kamu harcamaları daha da artarak borç stoku sürdürülemez mahiyet kazanmıştır. Artan kamu borçları için Merkez Bankası'na başvurulmuş ve borcun borç ile kapatıldığı döneme girilmiştir. Borçların çevrelemediği döneme girilmesiyle ekonomik kriz hissedilmeye başlanmıştır. Bu olumsuz etkilerden kurtulmak için ekonomide yeni tedbirlerin alınması konusunda beklentiler oluşmaya başlamıştır.

1980-1990 döneminde kamu kesiminde harcama artışları ve finansman açıkları yüzünden yüksek oranlı enflasyon yaşanmıştır. Yıllık ortalama %55-60 oranında enflasyon ortamında Türkiye, ekonomi politikası olarak, döviz kurunu, enflasyon oranının altında tutmuştur. Devletin borçlanma faizi ise enflasyon oranının üzerinde seyretmiştir (Kurdaş 2003: 26). Bu politikayla oluşturulan kur makası, yurtdışından döviz girişi sağlamış, giren bu dövizler Türk Lirası'na çevrilerek devlet tahvillerine yatırılmış ve tahvilin süresi bitiminde ise tekrar dolara çevrilip yurtdışına çıkarılması yoluyla yüksek reel getiri elde edilmesine sebep olmuştur. Bu süreç sadece dolar bazında kalmayıp bankaların ellerindeki fonlarında tahvile yatırmasını, hatta işverenlerin bile

ekonomik sistemden paralarını çekip devlet tahviline yatırmasına neden olmuştur. Böylelikle özel sektördeki istihdam artırıcı politikalar dışlanmış ve işsizlik azaltılamamıştır.

1988 yılı başlarında ekonomide mevcut olan likidite fazlası ekonomik işleyişte bazı sıkıntılar oluşturmaya başlamış ve bu sıkıntıların aşılması için ise bazı kararların alınması zarurietini doğmuştur. Alınan kararların başlıca iki amacı vardır. Bunlar; dövize olan aşırı talebin giderilmesi ve Türk Lirasına talebin arttırılmasıdır. Bu amaçlar için negatif olan mevduat faizleri arttırılmış, munzam karşılık oranları ve genel disponsibilite oranları yükseltilmiştir. Bu yükselmeler neticesinde Türk Lirası üzerinden ifade edilen mali araçların getirisi yükselmiş ve paranın bu mali araçlara alternatif olan diğer ekonomik seçeneklere kayması engellenerek, döviz piyasasındaki dengesizlik giderilmiştir (Parasız 1998: 217). Bu yapının sürdürülmesi için ise 4 Şubat 1988 tarihinde ekonomik kararlar alınmıştır.

4 Şubat 1988 kararları ile (Şahin 1998: 197);

- Munzam karşılık oranı %23'ten %27'ye yükseltildi
- Döviz girişlerini teşvik etmek için bazı önlemler alındı
- İthalat depozitoları %15'e çıkarıldı
- İhracat bedellerinin yurda getirilmesi zorunlu olan kısmı %80'den %100'e çıkarıldı
- İç ve dış faiz oranı farkı yükseltildi ve yabancı kaynak teşvik edildi
- Taşıt alım vergisi resim ve harçlar yükseltildi
- Hazine bonosu ve devlet tahvili alanlara vergi muafiyeti getirildi.

4 Şubat 1988 de alınan önlemler genel olarak mali piyasalara yönelik olmuştur. Genel amaçlarının başında, Türk Lirası'na olan güveni arttırmak ve Türk Lirası'na olan talebi güçlendirmek olan 4 Şubat 1988 kararlarıyla, 1987 yılında uygulanmaya başlanan faiz oranlarının serbest belirlenmesi uygulaması terkedilmiştir. Faizlerin belirlenmesinde bankaların uyguladığı tavan faiz uygulaması etkili olmuştur. Zorunlu karşılık ve disponsibilite oranları ile ithalat teminat oranları yükseltilmiş ve parasal genişleme daraltılmaya çalışılmıştır. Bu sayede ekonomik istikrarsızlıkların baş aktörlerinden olan enflasyonu kontrol altına alma politikaları sürdürülmüştür. Ancak şok politikası olmadığından enflasyon kısa zamanda kontrol altına alınamamıştır. Bu durum işsizliği ve ücretleri de etkilemiştir. Yüksek oranlı enflasyon nedeni ile reel ücretlerde ciddi

gerilemeler yaşanmış ve düşük ücretle çalışan işçiler sebebi ile işçilerin çalışma isteği azalmıştır. Bu sebeplerle ücretlere zam beklentileri artmıştır.

İşgücü piyasasına tarihi olarak en yüksek oranlı zammın yapıldığı yıl olan 1989 yılında, işgücü piyasasında bir önemli gelişme daha yaşanmıştır (Yazıcı 1996: 153). 1989 ilkbahar işçi eylemleri, 1980 sonrası kısıtlanan işçi haklarından sonraki ilk kitlesel işçi hareketi olma noktasında önem taşımaktadır.

Üç yıl içinde yapılan ücret zamları ekonominin birçok alanını etkilemiştir. 1991 yılında KİT'lerin konsolide bütçeye zararları bütçenin %5,3'lük kısmı kadar yüksek orandadır. Bu derecede yüksek KİT zararlarının başlıca nedenleri 1989, 1990 ve 1991 yıllarında ücretlerdeki yüksek oranlı artış ile KİT işçi yoğunluğunun fazla olması sebebiyle maliyetlerdeki aşırı yükselişlerdir. 1991 toplu sözleşme pazarlığında çalışanlara ortalama %165 zam karara bağlanmış ve KİT giderleri %111 oranında artmıştır.

1980 kararlarında alt yapısı oluşturulan ve 1988 kararlarının bir uzantısı olarak 1989 yılında Türk Lirası konvertibl olmuş, finansal serbestleşme politikası benimsenmiştir. Türk Lirası'nın konvertibl olmasıyla birlikte uluslararası piyasalarda geçerlilik kazanan TL'ye olan talebi artıracak politikalar izlenmiştir. Bu kapsamda kredi veren kuruluşlar faizlerde indirim gitmiş, yurt içi ve yurt dışı faizler arasındaki makas kapanmış ve yurt içi faizlerin azalması sebebiyle de yatırımlar artarak istihdam olanakları genişlemiştir. Böylelikle işsizlik oranı 1989 yılında %8,7 oranından, 1990 yılında %7,4 oranına gerilemiştir.

1989 yılının ikinci yarısında başlayan ve 1991 yılının sonuna kadar devam eden ücret zamları efektif talebin artmasına, sanayi üretiminin uyarılmasına neden olmuştur. Bu gelişmenin 1990 yılında gerçekleştirilen rekor olarak nitelendirilebilecek büyüme oranına ulaşılmasındaki payı büyüktür. Bu olumlu atmosfer fazla sürmemiş, dış konjonktürdeki gelişmeler büyümeyi durma noktasına getirmiştir (Karaçor ve Alptekin: 311). 1992 yılında yaşanan Körfez krizi, büyümenin sıfırlanmasına neden olmuş ve cari işlemler açığı artmıştır. Bu gelişmelerle enflasyon kontrol edilemez olmuş, kronik hale gelmiştir. 1989 yılı Temmuz ayında ücretler ve maaşlara yaklaşık %200 oranında zam yapılmış, sanayi ürünlerine talep artmış, son 20 yılın en yüksek hızında büyüme yaşanmıştır. 1993 yılında faizlerin düşürülmeye çalışılması, faiz oranı kur dengesini bozmuş ve ekonomik kriz hissedilmeye başlanmıştır.

1988 kararlarından 1994 kararlarına kadar geçen süreçte ekonomik büyümede dalgalanmalar yaşanmıştır. İşsizlik oranlarına bakıldığında, ekonomik büyümedeki dalgalanmaya oranla daha az değişim gözlemlenmiştir (Sayın 2011: 35). Söz konusu dönem, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin azaldığı dönem olmuştur. Bu dönemde büyüme ortalama %3,3 hesaplanırken işsizlik ise ortalama %8,1 oranında gerçekleşmiştir.

2.1.3. 5 Nisan 1994 Kararları ve Sonrasında İşsizlik

1990'lı yılların başında İran, Irak savaşının yaşanması ve nihayetlenmesiyle birlikte Türkiye'nin iki önemli dış pazarı etkilenmiş ve ihracatta gerileme yaşanmıştır (Bakan :122). 1980 yılında uygulamaya konulan ihracata dayalı sanayileşme stratejisi nedeniyle artan sanayi istihdamı bu dış pazar kayıplarından olumsuz etkilenerek istihdam oranının düşmesine ve işsizlik oranının artmasına sebep olmuştur. Körfez krizi dolayısıyla dış belirsizliğin artması ve 1991 yılında Türkiye'ye gelen 1 Milyon civarındaki sığınmacıya yapılan harcamalara, ihracattaki ciddi azalış da eklenince, kamu açıklarının artmasının önüne geçilememiştir. İhracattaki iyileşmenin kur politikası ile sağlanacağı görüşü ile izlenen kur politikaları, kamu açıklarının daha da tırmanmasını ve işsizliğin azaltılamamasını sağlamış ve ekonomiyi 1994 krizine sürüklemiştir.

1988 kararlarından 1994 kararlarına kadar uygun işsizliği azaltma politikaları belirlenememiştir. Bu durumun en önemli sebebi ücretler ve verimlilik arasındaki uçurum ve işgücü maliyetlerinin artmasıdır. 1987-1994 yılları arasında çıplak ücret, toplam ücretin %35-37 arasında değişen oranlarda yer kaplamaktayken, yan ödemeler %60-65 arasında değişmektedir. Yani işverenin ödediği ücretin yaklaşık 2/3 oranı üretim ve verimlilik artışı ile hiçbir bağlantısı olmadan çalışana ödenmektedir. Bu durum da işgücü piyasasına müdahalenin başarı olasılığını azaltmıştır (Parasız 1998: 330). İşçiye ödenen ücretin verimlilik ve etkinlik üzerindeki etkisi son derece fazladır. Dolayısıyla verimliliğin artırılması hususunda ücretler önem arz etmektedir. Ancak işçiye ödenen ücretin 1/3'ü verimlilikle bağlantılı olarak ödendiğinden, işçinin ücretle güdülenmesi güçleşmiştir.

1994 yılında işgücü maliyeti %62, brüt giydirilmiş ücret %64 net giydirilmiş ücretleri ise ortalama %74 oranında artmasına rağmen, ortalama reel işçi kazancı %15,3 oranında azalmıştır (Parasız 1998: 326). Sebebi, 1994 yılı enflasyon oranının en yüksek

düzeye çıkmasıdır. 1994 öncesi aşırı reel ücret artışları, 1994 krizini tetikleyen etkenlerden biridir.

1989-1993 yılları arasında işgücü verimliliğinin üzerinde olan ücretler, 1994 yılında düşse de işgücü verimliliğinin altına inmemiştir. Bu bağlamda, 1994 yılındaki ücret düşüşü, işsizliğin daha ciddi rakamlara ulaşmasını engellemiştir (Parasız 1998: 327).

1994 yılında yaşanan krizin belirtileri mali piyasada kendini üç açıdan göstermiştir. Bunlardan ilki; yüksek maliyetli dış borçlanmanın ekonomiyi iç borçlanmaya sürüklemesi ve nakit açıklarının büyük bir kısmının iç borç ile finanse edilerek kapatılır hale gelmesidir. Bu durum da beraberinde yatırım yapılacak kaynakların azalmasını getirdiğinden, işsizliğin artması ve üretimin azalması sonucunu doğurmuştur. Mali piyasalardaki ikinci sıkıntı; iç borçlanma seviyesindeki ciddi yükseliş durdurulamamış ve kriz öncesi vergi gelirlerinin bile iç borç servisine yetmemesine sebep olmuştur. Türkiye ekonomisinde kamu gelirlerinin %90 oranının üzerindeki kısmının vergi gelirlerinden sağlandığı göz önüne alındığında, vergilerin iç borçları bile karşılamaya yetmeyecek duruma gelmesi, hem iç hem de dış borçlanma maliyetinde ciddi artışlara sebep olmuştur. Krizin beklenmesine sebep olan son işaret, Merkez Bankası bünyesinde bulunan döviz rezervlerinin büyük bir hızla tükenmesidir. Vergilerin iç borçları dahi karşılayamayacak durumda olması, rezervlere yönelmeye sebep olmuş ve resmi rezervlerde hızla erime gerçekleşmiştir. Yatırım kaynaklarının azalması da yeni istihdam alanları oluşturulmasını engelleyerek işsizliği azaltma politikalarının sağlıklı işlemesine engel olmuştur.

1994 yılında ilk defa dış borç ödemek için iç borç kaynaklarından yüksek maliyetli borçlanılmıştır. 1995 yılında iç borç yükünün Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı %18 oranına çıkmıştır. Yurt içi faiz oranlarının artması spekülasyon sıcak parayı çekmiştir. Türk Lirası'nın değeri artmış, ithalat ve ihracat kısıtlanmıştır. En itibarlı kredi derecelendirme kuruluşlarından biri olan Standard and Poor's kredi derecelendirme kuruluşu, 13 Ocak 1994 tarihinde Türkiye'nin kredi notunu "Yatırım Yapılabilir" den, "Spekülasyon Ülke" olarak değiştirmesi krizin başlamasına neden olan son etken olmuştur.

Bu son etkenle birlikte ekonomide ağırlığı fazla olan sıcak paranın yüksek miktarlarda ekonomiyi terk etmesi, mevcut olan nakit sıkıntısını daha da derinleştirerek krizi doğurmuştur. Bu gelişmelerle 5 Nisan 1994 tarihinde 5 Nisan kararları olarak nitelenen kararlar açıklanmıştır.

5 Nisan kararları sonrasında varılmak istenen temel hedefler;

- Enflasyonu azaltmak
- Türk Lirası'na istikrar kazandırmak
- İhracatı arttırma
- Ekonomik ve sosyal kalkınmayı sürdürülebilir temellere oturtmak
- İstikrarı sürekli kılacak yapısal reformlar yapmak
- Gelirleri verimli istihdamı destekleyen tarzda arttırmak
- İstikrarı kalıcı hale getirerek kamunun ekonomideki konumunu yeniden belirlemek

• Piyasa mekanizmasını tüm kurum ve kuruluşlarda işleyebilmesini sağlayan ve sosyal dengeleri de gözeten devlet yapısına ulaşmak

• Bu programın toplumun her kesimi tarafından desteklenmesini sağlamak şeklinde sıralanabilir.

Sayılan bu hedeflere ulaşıldığında, herhangi bir politikaya gerek kalmaksızın işsizlik oranlarında gerileme yaşanacağından ve politikaların uygulanmasında öncelikli amaç enflasyonun düşürülmesi olduğundan, kararlar metninde işsizliğe yeterince yer verilmemiştir.

1994 yılında alınan kararlar, 1980 yılı kararları gibi ekonominin genelinde yapısal ve köklü değişim içermemektedir. 1994 kararlarının temel felsefesi; ilk olarak bozuk makroekonomik dengelerin kurulmasını sağlamak, daha sonra piyasa ekonomisinin işlemlerini olumsuz etkileyecek bütün sorunları ortadan kaldırmaktır (Köse 2003: 122). 1994 kararlarının 1980 kararlarından farklı olan diğer bir yanı ise, 1980 kararlarında bahsi geçmeyen verimli istihdam ve sosyal dengenin kurulmasına vurgu yapmaktadır.

1994 kararlarının en önemli amaçlarından biri finansal istikrarı sağlayarak işsizlik ve enflasyonu azaltmaktır. Tasarruf sahiplerinin mevcut tasarruflarının yatırıma dönüştürmeleri ve yatırım yapmak isteyen müteşebbislerin gerekli fona ulaşabilmeleri, finansal istikrar sayesinde daha kolay olmaktadır (TCMB 2015: 7). Finansal istikrarın olmadığı durumlarda ise reel sektör üretimi olumsuz etkilenecek üretimin azalmasına, üretimin azalması ise işsizliğin artmasına sebep olmaktadır.

5 Nisan 1994 kararlarının uygulanmasından hemen sonra enflasyon artmış, üretim düşmüş ve bu etmenler işverenleri işçi çıkarmaya sevk etmiştir. İşçilerin çıkarılmasıyla

birlikte kayıt dışı istihdamda artış yaşanmıştır. Uluslararası üreticilerle rekabet düzeyi iyice düşen firmalar maliyet azalışına giden her yolu denemeyi göze alıp, sosyal maliyetlerin yüksek olması dolayısıyla kayıt dışı işçi çalıştırma dahil olmak üzere her yola başvurmuşlardır. Öyle ki kayıt dışı çalışma 1994 krizinden önce küçük işletmelerde yaygın halde iken, kriz sonrası orta büyüklükteki işletmeler de kayıt dışı istihdamın artmasına katkıda bulunur hale gelmiştir (Germir 2012: 123).

5 Nisan kararlarından sonra ekonomide işsizlik alanında önemli adımlar atılmıştır. Aktif istihdam politikaları kapsamında özelleştirme alanında uygulanan politikaların kaynağını teşkil eden Özelleştirme Uygulamaları Teknik Yardım ve Sosyal Güvenliği sözleşmesi Hazine Müsteşarlığı ve Dünya Bankası arasında 5 Mayıs 1994 tarihinde imzalanmıştır. Bu sözleşme ile kamu yararına çalışma ve mesleki eğitim alanlarında İŞKUR'a küçük işletmelere danışmanlık sorumluluğu verilmiştir. KOSGEB'e ise yerel ekonomiyi geliştirmeye yönelik hizmetlerin koordinasyonu ve teşviki görevi verilmiştir. (Karabulut 2007: 34). Ayrıca 1993 yılında İstihdam ve Eğitim Projesi başlatılmış ve özel istihdam kurumlarının kurulmasına izin verilmiştir.

Ayrıca 5 Nisan 1994 kararlarında "Yapısal Düzenlemeler" başlığı altında yer alan başlıkların bir tanesinde istihdamın rasyonalizasyonu konusudur (Özyiğit 2007: 53). Böyle bir konunun açılmasında, OECD'nin Türkiye işgücü piyasasını değerlendirdiği raporun etkisi fazladır.

1994 yılında OECD Türkiye işgücü piyasasına tavsiyeleri şu şekildedir (Ghose ve Majit 2010: 185).

1. Çalışma süresinin esnekliğinin işveren ve işçi görüşleri göz önünde bulundurularak artırılması
2. Yerel koşullara ve bireysel becerilere göre ücret farklılığını engelleyecek uygulamaları kaldırarak ücret konusu daha esnek yapıya kavuşturulmalı, daha yararlı çalışana daha fazla ücret ödenebilir mi? sorusuna iyi cevap verilmeli
3. Özel sektörde istihdam oluşturmayı engelleyen iş güvencesi koşullarını yeniden düzenlenerek, istihdamı teşvik eder hale getirmek
4. İşsizlik ile ilgili ödenek sisteminin yenilenmesi
5. Aktif işgücü piyasası politikalarının öneminin artması ve ekonomide daha fazla uygulanıp daha işler yapıya kavuşturulması

6. İşgücü niteliğini ve yetkinliğini geliştirecek yeni bir eğitim sisteminin oluşturulması

Bu rapor sayesinde 1994 krizinden sonra Türkiye'nin ekonomik durumu ve üstünlükleri iyi analiz edilmiş ve ekonomik atılımın birincil kaynağı olan işgücü arzı fazlalığını değerlendirilmek için beşeri alanda Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının yapılması kararlaştırılmıştır (Germir 2012: 125). Aktif istihdam politikalarına ağırlık verilerek ortaya çıkacak ve verimi arttıracak teknolojik bilginin doğrudan üretime dahil edilmesi yönünde görüş ortaya konmuştur.

Aktif istihdam politikalarının finanse edilmesi, azalan rezervlerin artırılması ve ekonomik politikaların düzenli işleyebilmesi için ihtiyaç duyulan fonu sağlamak için 5 Nisan kararlarının uzantısı olarak 24 Kasım 1994 yılında özelleştirme kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun KİT'lerin özelleştirilmesini ön gören ilk kanun değildir.

KİT'lerinde özelleştirmelerini kapsayacak şekilde özelleştirme ile ilgili ilk yasal düzenleme 1984 yılında 2982 sayılı kanunla yapılmıştır. Fiilen özelleştirme ise 1985 yılında başlamıştır. Bu kanunlardan sonra daha kapsayıcı ve açıklayıcı olarak çıkarılan özelleştirme yasası ise kamuda tasarruf sağlamak ve verimlilik artışı gerçekleştirmek amacıyla 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı kanundur (TÜSİAD 2002: 136). Özelleştirme kapsamında KİT'lerdeki istihdam fazlasını azaltmak amacıyla erken emekliliğe teşvik uygulaması getirilmiş ve emekli olma hakkını kazananların iki ay içinde emekli olmaları durumunda emekli ikramiyelerinin %30 oranında ek ödeme taahhüdünde bulunulmuştur.

Uygulanan bu işsizliği azaltma politikaları kısa dönemde olumlu etkilerini göstermeye başlamış, işsizlik 1996 yılında son 20 yılın en düşük oranına gerilemiştir. Ekonomideki bu canlanmanın ve işsizlik oranlarındaki gerilemenin kısa dönemde iki farklı sebebi vardır (TÜSİAD 97: 26). Bu sebepler; 1994 kararlarına bağlı olarak gerçekleşen reel ayarlamalar neticesinde, ihracatta meydana gelen canlanma ve 1996 yılında yürürlüğe girmesi beklenen Gümrük Birliği'nden önce dış ticaret avantajlarından faydalanmak için yapılan hazırlıktan kaynaklanmaktadır.

2.1.4. 1998 Krizi Yakın İzleme Programı ve 1999 Krizi Enflasyonu Düşürme Programı Kapsamında İşsizlik

Döviz kurunu sabit tutmaya dayalı istikrar politikalarının uygulanması ile uygulama sürecinin başında ekonomik gelişme ve genişleme görülür. Bu gelişme ile birlikte tüketim

ve reel ücretler artar. Reel ücretlerin arttığı bir ekonomide ise işsizlik oranında azalma yaşanır (Topallı 2006: 145). Reel ücretlerin artmasıyla işgücü arzı artacak ve bu arz artışı işgücü talebine karşılık bulduğu oranda işsizliğin azalmasına sebep olacaktır. Ancak IMF ile yapılan anlaşma kur çıpasının uygulanmasını hayata geçirirse de işsizlik oranlarında istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır.

Türkiye'de işsizliğin aşılamayan sorun halini almasında hareketli döviz kurunun etkisi yüksektir. Döviz kurunun işsizlik üzerine etkisi genellikle ihracat ve ithalat üzerindeki etkileri dolayısıyla olmaktadır. Döviz krizi sebebiyle ithalatın artması, yurt içinde üretilen mallara rakip malların daha ucuz pazara girmesi neticesini doğuracağından, yurtiçi rekabet artar. Rekabetin artması maliyetlerin düşürülmesi yönünde üreticiye baskı yapar. Bu baskı beraberinde işçi ücretlerinde azalmayı ya da işçi şartlarının kötüleşmesini getirir (Bilgin 2004: 83). Bu gibi durumların önüne geçmek için 1998 yılında IMF ile imzalanan Yakın İzleme Programı gereği döviz kuru çıpa olarak belirlenerek izlenen döviz kuru politikalarının işsizliğe sebep olmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

IMF ile 1998 yılında imzalanan Yakın İzleme Programı (YİP), 1999 yılı sonunda 3 yıllık istikrar programına dönüştürülmüş ve döviz kuru çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programının temelleri atılmıştır (Kaya 2013: 21). Bu program, 3 yıllık bir program mahiyetinde planlanıp, temel amacı, enflasyonla mücadeleyi sadece maliye ve para politikasını bırakmayıp başka mekanizmalarla da bu mücadeleyi desteklemektir.

İmzalanan bu program ile para politikasının yürütülmesi görevini üstlenen Merkez Bankası, uzun dönemde fiyat istikrarını sağlamayı amaçlarken, kısa dönemde ise reel ekonomik büyüme ve işsizlik gibi değişkenleri, faiz araçları ve kurlar arasında tutarlı politika izlemeyi amaçlamıştır (Arıcan 2005: 49). Dolayısıyla Merkez Bankası imzalanan anlaşmadan sonra para politikasını IMF ile uyumlu olacak ve ekonomik istikrarı sağlayacak şekilde yönlendirmiştir.

Ekonomik istikrar alanında yapılan çalışmalar genellikle enflasyon, ödemeler dengesi ve işsizlik alanlarına yoğunlaşmaktadır (Karagöz ve Ergün 2010: 183). Dolayısıyla ekonomik istikrar üç sacayağı üzerinde gösterilmiş ve bu ayaklardan birinin olmaması durumunda ekonomik istikrarın gerçekleşemeyeceği doğrultusunda analizler yapılmıştır. Dolayısıyla IMF'nin Türkiye'ye önerdiği politikalar işsizliği tırmandırdığı için ekonominin istikrara kavuşturulması gerçekleştirilememiştir.

Uluslararası ödemeler sisteminin düzenli işleyişini sağlamak amacıyla kurulan IMF, özellikle Asya krizinden sonra, eleştirilerin odak noktası olmuştur. En çok eleştirilen yönü ise önerdiği politikaların neticesinde istihdam ve işsizlik alanlarında gelinen noktanın, arzulandan çok farklı olmasıdır (Bayraktutan ve Özkaya 2002: 14).

IMF'nin uyguladığı politikalar neticesinde önerdiği ekonomik hamlelerin yapılması sadece Türkiye'de işsizlikle sonuçlanmamış, uygulandığı birçok ülkede aynı sonuçları doğurmuştur. Örneğin IMF'nin borçlarını ödeyemeyen tüzel kişilerin kapatılmasını şart koşması Endonezya'da 16 bankanın kapatılması ile halk paniklemiştir (Demircan ve Ener 2004: 88). Ayrıca sermaye kaçışını da engellemek için faiz oranlarının artırılması sebebiyle yatırımlar dışlanmış, istihdam olumsuz etkilemiştir. Kriz dönemlerinde krizin atlatılması için ihtiyaç duyulan fonlar, IMF ile yapılan anlaşmalar vasıtasıyla sağlandığından, 1990'lı yılların başından ziyade, sonlarına doğru anlaşma trafiği yaşanmış ve anlaşmalar IMF'nin önerdiği politikalar ile ekonomiye yansımıştır.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin işsizlik oranı OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında nispi olarak düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu düşüklük 1990'lı yılların sonunda özellikle de 2000'li yıllara gelindikçe kaybolarak yerini OECD ülkelerindeki işsizlik oranlarından daha yüksek işsizlik oranına bırakmıştır. Bu durum da 1990'lı yılların sonlarına doğru IMF ile anlaşma trafiği yaşandığından, IMF'nin önerdiği politikaların işsizliği artırdığı sonucunu desteklemektedir.

IMF'nin önerdiği politikalar ek olarak borsadaki sert düşüşler de işgücü piyasasına olumsuz yansımaktadır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1999 yılına kadar 5 kere tarihi düşüş yaşamıştır. 19 Nisan 1993 tarihinde %10,4 27 Ekim 1997 tarihinde %11,2 12 Ocak 1998 tarihinde %10,8 27 Ağustos 1998 tarihinde %13,1 11 Kasım 1998 tarihinde ise %14,9 oranında değer kaybetmiştir (Karluk 1999: 38). Borsanın her sert düşüş yaşadığı dönemlerde ekonominin kırılgan yapısı sebebiyle işçiler ve işverenler panik havasına girmekte ve kısmen çalışanlar işten çıkarılabilmektedir. 1999 yılındaki ekonomik kriz 1998 yılındaki borsada yaşanan sert düşüşlerle hissedilmeye başlansa da, ekonominin diğer alanlarında da borsa etkisinin haricinde olumsuz atmosfer hissedilmiştir.

Ülke ekonomisindeki bu istikrarsız ilerleyişe bir de dış konjonktürdeki sıkıntıların eklenmiştir. 1998 yılının ikinci yarısında Güney Asya ve Rusya'da yaşanan krizler, Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyerek, ekonomik krizin çıkmasına neden olmuştur

(Şahin 2002: 244). Gelişmiş ülkelerin başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere G7 üyesi ülkeler dolayısıyla Güney Asya ve Rusya'ya sermaye aktarmaları, sermaye akımlarının seyrini değiştirmiştir. Bu süreçte Türkiye'den 7 milyar\$ sermaye çıkışı olmuştur. Bu sıcak para çıkışı ekonomideki paniği daha da artırmıştır. Ekonomik krize giren ülkelerin devalüasyon yolunu seçmeleri ise, Türkiye'nin ihracatını daha da düşürerek ekonomik bunalımı derinleştirmiştir. Dünya üzerinde krizin yaygınlaşmasıyla talep daralması da bu duruma eklenince, ekonomi darboğaza girmiştir. Özellikle Güney Asya ülkelerinin tekstil fiyatlarındaki düşüş Türkiye'deki tekstil sektörünü bitirme noktasına getirmiş ve sektörde işten çıkarılmaların başlaması iş gücü piyasasını olumsuz etkilemiştir.

Gayri safi milli hasıla gidişattan olumsuz etkilenmiş 1998 yılının ilk yarısında ki yüksek oranlı büyüme ikinci yarıda yerini küçülmeye bırakmıştır. Sonuç olarak, yıllık %3,8 büyüme gerçekleşmiştir. 1999 yılının sonlarında, kontrol altına alınamayan ekonomik sıkıntıların aşılması için, siyasi otorite ekonomiye müdahale etmiştir.

İç ve dış piyasalardaki ekonomik sıkıntılar dolayısıyla kontrol altına alınamayan enflasyon için siyasi otorite 9 Aralık 1999 tarihinde temel amacı enflasyonu önce kontrol altına almak ve ardından düşürmek olan bir dizi kararlar açıklamıştır. Enflasyonu Düşürme Programı olarak da adlandırılan bu kararlarda temel amaca hizmet edecek dört yardımcı amaç ve altı ana hat belirlenmiştir (Karluk 2009: 444). Yardımcı amaçları;

- Enflasyonu 2000 yılında %25, 2001 yılında % 12, 2002 yılında %7 oranına indirmek.

- Reel faiz oranlarını ekonomi için uygun seviyelere çekmek
- Ekonomik büyüme potansiyelini arttırmak
- Ekonomik kaynakların etkin ve adil dağılımını sağlamak

6 ana hattı ise;

- Sıkı maliye politikaları ile faiz dışı fazla arttırmak
- Özelleştirmeyi hızlandırarak iç borç stokunu azaltmak
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelir politikası izlemek
- Enflasyon hedefine uyumlu gelir politikası izlemek
- Enflasyon hedefine uyumlu kur ve para politikası izlemek

- Kamu fiyat artışlarını enflasyon uyumlu olarak arttırarak kamunun enflasyona baskısını en aza indirmek
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın para kurulu gibi çalışmasına olanak tanıma

Enflasyonu Düşürme Programı kapsamında alınan kararlar neticesinde uygulanan kur çıpası, dövizle borçlanmayı cazip hale getirmiş ve bankaların yurtdışından aldıkları kredilerde artış yaşanmasına sebep olmuştur. Kasım 2000 krizinden sonra bankalar sabit döviz kuruna güvenerek yüksek faizli borç almışlardır. 2001 Şubat krizinde dalgalı kura geçilmesiyle birlikte döviz kuru yükselmiş ve yüksek kurdan döviz satın almak zorunda kalan bankaların operasyon maliyetleri artmış ve finansal sistemin işleyişi yavaşlamıştır (Toprak ve Demir 2001: 9). Dolayısıyla yeni ekonomik kararların alınması gündeme gelmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ekonominin her alanını olumsuz etkilemiş, mevcut işsizlik sorununu daha da derinleştirmiştir. Kriz sonrasında çalışan her yüz kişiden yaklaşık 12'si işsiz kalmış ve mevcut işsizlere 1 milyon civarında yeni işsiz eklenmiştir. Bu eklenme işsizlik oranını 4 puan artırmıştır. 2000 yılında %6,5 olan işsizlik oranı krizlerin de etkisiyle 2002 yılında %10,2 seviyesine çıkmıştır. Bu işsizlik oranlarındaki artış, kadın istihdamı konusunda mevcut olan yapısal sorunun da görülmesini kolaylaştırmıştır. İşten çıkarılanların çoğunluğunun kadın olması, kadın işgücünün %33 azalmasına sebep olmuştur.

İşsizlik oranlarının yüksek olması beraberinde yoksulluk sorununu da getirmiştir. İşsizliğin artması dolayısıyla yoksulluk o derece artmıştır ki, Birleşmiş Milletler'in 2000 yılı eylül ayındaki raporuna göre yoksulluk çözülmesi gereken en önemli sorun olarak belirtilmiştir (Kaya ve Bozkurt 2011: 133).

Bu gelişmelerle ekonomide daha kapsamlı kararların alınması gerekliliği doğmuştur. Bu kapsamda 15 Nisan 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı açıklanmıştır.

2.1.5. 15 Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizler, Türkiye ekonomisinde istikrarsız büyüme, işsizlik, enflasyon, dış ticaret, cari işlemler dengesi ve yabancı

sermaye yatırımları gibi bütün makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etki oluşturmuştur (Kılıç v.d. 2014: 137).

2000 ve 2001 krizlerinden sonra uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Planı sayesinde faiz ve enflasyon oranlarında önemli ölçüde iyileşmeler yaşanmıştır. Ancak bu olumlu gelişmelerin yanında Türk Lirası'nın değer kazanmasıyla döviz kuru düşmüş ve bu düşüş ise ihracatın azalması, ithalatın artmasına neden olarak cari açığın artmasını sağlamıştır (Kılıç v.d. 2015: 408). Cari açığın artmasıyla Türkiye ekonomisi hem dış kaynaklı krizlere karşı daha kırılgan hale gelmiş, hem de uygulanan politikaların işsizlik etki süreleri uzamıştır. Uzayan bu etki süreleriyle birlikte uygulamaya koyulan işsizlik politikalarının etki güçleri de düşmüştür.

2001 krizi sonrası yürürlüğe giren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile ilgili mali disiplin sağlanması ve serbest kur rejimine geçilmesi gibi amaçlar doğrultusunda adımlar atılmıştır. Uygulanan politikaların öncesinde var olmayan cari açık işsizlik ilişkisi yavaş yavaş doğmaya başlamıştır (TOBB 2014: 1). Böylelikle program sayesinde cari açık ve işsizlik arasında değiş-tokuş ilişkisi oluşarak, cari açık ve işsizlik arasında tercih gündeme gelmiştir.

2001 krizi çalışan her 100 kişiden 12'sinin işsiz kalması ve kadın işçilerin yaklaşık %33 oranında işten çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. 2001 yılı işsizlik oranının %6'dan %10 civarına çıktığı bir yıl olmuştur (Apaydın ve Açıkalin 2015: 204). İşsizlik alanında görülen bu olumsuz durum neticesinde, 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının ikinci temel amacı işsizliğin kontrol altına alınması olmuştur. 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının fiyat istikrarından sonra diğer önemsendiği makroekonomik değişken işsizliktir. Bu kapsamda var olan işsizlik sıkıntısının aşılması için bazı istihdam hedef ve politikalar belirlenmiştir. Bunlar (Kol ve Karaçor 2012: 389);

- İşgücü piyasasının esneklikten uzak olması
- Hızlı nüfus artışı
- Bölgelerarası dengesizliklerin olması
- Sermaye birikimi ve eksikliği
- Nitelikli eleman eksikliği
- Ekonomik durgunluğun sürekli hale gelme ihtimalinin yüksek olması
- Uzun süreli ve işsiz kalanların sayısının artması

- İstihdam ile ilgili vergilerin çok yüksek olması
- Yatırımların az olması

Şeklinde sıralanabilirken bu sıkıntıların aşılması için;

• Programın öncelikli hedefi krizden kurtulma gerçekleştirildikten sonra sürdürülebilir büyümenin sağlanması için gerekli adımlar atıldıktan sonra işsizliğin azalması yönünde hedefler belirlemek

• Uygulanması arzulanan istihdam politikasında sadece işsizliğin azalması hedeflenmemiş bunun yanında iş güvenliğinin sağlanması, kayıtsız istihdamın kayıt altına alınması ve sosyal güvenliğin sağlanması yönünde hedefler belirlenmiştir

• Küreselmeye uygun istihdama dair yasal düzenlemeler yapmak

• Piyasaya dair ihtiyaçlar çerçevesinde ömür boyu eğitim programlarının ekonomiye kazandırılması şeklinde sıralanmaktadır.

Üç ay arayla yaşanan iki kriz istihdam alanında diğer krizlerden farklı bir etki oluşturmuştur. Normal şartlar altında krizler sonrasında işsiz kalanlar öncelikle eğitim düzeyi düşük, beceri kabiliyeti zayıf olan işçiler olmaktadır. Şubat 2001 krizi sonrasında ise bankacılık, finans ve hizmet sektörleri en fazla etkilenen sektörler olduğundan, işsiz kalanların çoğunluğu lisans ve üstü düzeyde eğitim alanlardan oluşmuştur (Turan 2005: 10). Söz konusu bu durumda literatüre “Kriz İşsizliği” olarak geçmiştir.

2001 yılında yaşanan kriz ekonomide toplamda 326 bin net istihdam pozisyonu kaybına neden olmuştur. Sanayi kesiminde net istihdam kaybı ise, sadece 4000 pozisyondan ibarettir. En fazla istihdam kaybı, inşaat sektöründe ve hizmet sektöründe olmuştur (TUSİAD 2002: 124).

1990-2004 arasında tarım dışı işgücü ortalama %2,4 artış göstermekte iken 2000-2004 yılları arasında her yıl ortalama 400 bin işgücü arzı artışı yaşanmıştır. Bu artışa paralel istihdam alanları oluşturmak gerekmekte iken, 2004 yılı istihdam miktarının 1998 yılı istihdam miktarı ile aynı olarak gerçekleşmesi, istihdamdaki 2001 krizinin etkisini göstermektedir (Selamoğlu ve Lordoğlu 2006: 197). İnşaat sektöründe çalışanların çoğunluğu kalifiye olmayan işçiler olduğundan, işsizlikteki bu sayısal yükselişin engellenmesi zorlaşmıştır. İşsiz kalanların diğer alanlara kaydırılması planlandığı gibi olmamıştır.

2001 ekonomik krizinin işgücü piyasasına bir diğer yapısal etkisi ise iş arama süreleri alanında olmuştur. 2001 ekonomik krizi öncesinde işsizlerin yaklaşık yarısı ilk kez iş arayan emek arzı sahiplerinden oluşmaktayken, kriz sonrasında 2004 yılında ise işini kaybedenlerin oranı ilk kez iş arayanların oranını geçip, iki buçuk katına çıkmıştır. 2001 yılında %20 olan bu oran 2004 yılında %55 oranına çıkmıştır (Selamoğlu ve Lordoğlu 2006: 208).

İşsizlik konusunda çeşitli yasalar çıkarılarak daha esnek ve verimli işgücü piyasasına kavuşmayı amaçlayan adımlar atılmıştır. 2002 yılının Ağustos ayında, 15 Mart 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi kararlaştırılan İş Güvencesi Yasası kabul edilmiş ve tarım işçileri de iş güvencesi kapsamına alınmıştır (Karluk 2009: 22). 1980 kararlarından sonra önemini kaybeden tarım işgücü piyasası, 2001 krizinde ortaya çıkan niteliksiz işgücünün eritilmesinde önem kazanmış ve tarım istihdamının cazip hale getirilmesi için tarım işçileri iş güvencesi kapsamına alınmıştır.

Türkiye ekonomisinde özellikle 2003 ve 2004 yıllarında rekor olarak nitelendirilebilecek yüksek oranlı büyümelere rağmen, istihdam ve işsizlik oranlarında istenen gelişmelerin sağlanamaması, ekonomideki işsizlik sorununun kolay çözülemeyeceğini göstermiştir (Uysal ve Alptekin 2009: 69). Bu sorunun ortaya çıkmasında iki neden vardır. Birincisi; 1980 kararları sonrasında ekonomiye giren istihdam oluşturmeyen büyüme kavramı, ikincisi ise IMF destekli istikrar programlarının işsizlik konusundaki başarısızlıklarıdır.

27 Şubat 2003 tarihinde kabul edilen 4817 sayılı Yabancıların Çalışma Hakkı Kanunu ile 11 Haziran 1932 tarihli ve 2001, 2002 sayılı “Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun” hükümleri kaldırılmış ve yabancıların iş piyasasına girmesine serbestiyet getirilmiştir (Karluk 2009: 27). Alınan bu karar ile işgücü piyasasında mevcut olan arz fazlası daha da artmış ve işsizlik kronik hale gelmiştir. Normalde işsiz sayısı artmasına rağmen, bu artış işsizlik oranlarına yansımamıştır.

İşsizlik oranının azaltılması için 2004 yılının ocak ayında 5084 sayılı yatırım ve istihdamların teşviki kanunu çıkarılmıştır. 5084 sayılı kanun genel teşvikten ziyade kişi başı gelirin 1500 \$ ve altında olan Türkiye'nin en düşük gelirli 36 ilini kapsayacak mahiyette hazırlanmıştır. Bu kanun ile üç farklı destek aracı belirlenmiştir (Acar ve Çağlar 2012: 9). Bunlar; vergi ve sigorta primi indirim, enerji desteği ve bedelsiz arsa tahsisidir.

Zamanla 5084 sayılı kanunda gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır. Çıkarıldığı yıl içerisinde 5228 sayılı, 2005 yılında 5350 sayılı, 2006 yılında 5538 ve 5568 sayılı, 2007 yılında 5615 sayılı, 2009 yılında 5838 ve 2010 yılında 5951 sayılı kanunlar ile 5084 sayılı kanunda revizyona gidilmiştir. Genel olarak 5084 sayılı kanunun ana hatlarına dokunulmayıp, zamanla verilen teşvik kapsamı ve hedef alanlarında genişlemeye gidilmiştir.

2004 yılında çalışanların durumuna bakıldığında; çalışan nüfusun 1/3'ü kendi hesabına veya ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlardan oluşmaktadır. Bu durum, işsizliğin aslında olduğundan daha düşük gösterilebileceği sonuncu doğurmaktadır. Bununla birlikte işgücüne katılım oranının düşük olması da işsizliğin olduğundan daha düşük görülmesi sonucunu doğurmaktadır (Uyar ve Bozdağlıoğlu 2008: 46). OECD ülkeleri ile işgücüne katılım oranları karşılaştırıldığında 1994-2004 arasında OECD ülkeleri arasında İKO ortalama %68-70 bandında iken, Türkiye'de %51 seviyesindedir.

2000 yılında ve 2001 yılında yaşanan krizler den sonra, 2002-2007 yılları arasında 5 yıl üst üste istikrarlı büyüme sergilemesine rağmen, 2001 krizinden sonra ortaya çıkan %10 işsizlik oranı aşağı çekilmemiştir (Demirgil 2010: 150). Bu durum Türkiye'nin söz konusu krizlerden sonra ekonomik yapısal dönüşüme girdiğinin bir göstergesidir. Yeni malların ve hizmetlerin ithalat yoluyla kriz sonrası ülkeye girmesi krizde ekonomik sıkıntı yaşayan firmaların kolayca toparlanamamasına sebep olması dolayısıyla, istihdam oranları arzu edilen seviyeye çekilememiştir.

İşsizlik sadece Türkiye'nin değil, aynı zamanda dünyanın da sorunu haline gelmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Küresel Eğilimler Raporu'na göre; 2006 yılında dünya genelinde işsizlik, o zamana kadar görülen en yüksek seviyeye çıkmıştır (Eser ve Terzi 2008: 236). 2006 yılında dünya genelinde işsizlik oranı ortalama %6,3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Söz konusu krizler ile ücretlerin üretim maliyetleri içerisindeki payları da etkilenmiştir. İmalat sanayinde, Türkiye'de ücretlerin üretim maliyetleri içindeki payı 1970-1979 arasında %30,7 iken, bu oran 1980-1989 döneminde %22,1 ve 1990-2001 döneminde ise %19,6 ya düşmüştür. 2002-2005 arasında ise bu oran %15,7 olarak gerçekleşmiştir (Onaran 2007: 5). Bu verilerden hareketle imalat sanayi üretim maliyetleri içindeki ücretlerin payı zamanla düşmekte ve işgücü verimliliğinin arttığını göstermektedir. İşgücü verimliliğinin artması iki şekilde etki oluşturmuştur. İlk etki;

verimlilik arttığından karlılık artacak ve işveren daha fazla kar elde edeceğinden, yeni yatırımların ekonomiye kazandırılması doğrultusunda gerçekleşmektedir. İkinci etki ise, işgücü verimliliğinin artması, mevcut üretim sabit tutulduğu varsayımı altında, işyerlerinin emek taleplerinde gerilemeye yol açacağından, yeni işçi alım politikalarının askıya alınması sonucunu doğuracak ve işsizliğin azalmasına katkı sağlamayacak şekilde ortaya çıkar. Kısa dönemde yaşanan krizler nedeni ile bu etkilerden ilki gerçekleşmemiş, işsizlik azaltılamamıştır.

2.1.6. 2008 Mortgage Krizi ve İşsizlik

Küresel ölçekte ortaya çıkan krizler, krizin meydana geldiği ülkeleri yakından etkilemekte ve söz konusu ülkelere yatırımlar azalmaktadır. Yatırımların azalması finansal sistemlerin çöküşünü ve ücretlerin düşüşünü beraberinde getirmektedir. Böylelikle duraksama yaşayan ekonomide işten çıkarmalar beraberinde gelmekte ve işsizlik artmaktadır (Akçacı ve Özçalıcı 2012: 162). 2008 krizi de küresel ölçekli kriz olduğundan, dünya genelinde işsizlik oranlarında artış, dış ticaret hacminde ise azalış yaşanmıştır.

2008 küresel krizinden önce işsizlik konusunda dünya geneline bakıldığında, işsizlik oranı 2006 yılından krizin yaşandığı yıl olan 2008 yılına kadar düşüş sergilemiştir. Krizinin yaşanmasından sonra ise %10,3 olan işsizlik oranı %14 seviyesine çıkmıştır (Acar 2013: 20). İşsizlik oranındaki bu yükselmenin nedenlerinden birisi de, dolar ile petrol ithal edildiğinden, petrol fiyatlarında dolara endeksli artışın gerçekleşmesidir. Hammaddelerin geneli petrol kaynaklı olduğundan ve Türkiye’de petrol ihtiyacının büyük kısmını ithalat ile karşıladığından, petrol fiyatlarındaki artış maliyetlere yansımıştır. Artan maliyetler de işletmelerin rekabet gücünü düşürmesi işten çıkarılmaları artırmıştır.

Petrol fiyatlarındaki artış, uzun dönemde, sanayi fiyat endeksi üzerinde artış yönünde etki oluşturmuştur. Türkiye petrol ihtiyacının yaklaşık %89-90’lık kısmını ithalat ile karşılamaktadır (Kılıç v.d. 2014: 127). Petrol fiyatına karşı tamamen korunmasız halde bulunan Türkiye ekonomisi dış kaynaklı krizler yüzünden kırılgan yapıya sahiptir. Ayrıca Türkiye ekonomisi verileri üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar işsizliğe neden olmaktadır (Yardımcıoğlu ve Beşer, 2013). Bu durumun ortandan kalkması için ülkenin petrole olan bağımlılığının azaltılması gerekmektedir.

Petroldeki bu kırılma ile başa çıkmak ve işsizlikle petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi zayıflatmak için ülkenin petrol ticaretine taraf olması gerekmektedir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi özellikler göz önüne alındığında, Bakü, Tiflis, Ceyhan petrol boru hattının Türkiye üzerinden geçmesi ekonomiye ve istihdama katkı sağlamaktadır. Bu proje istihdamın artması açısından iki etkiye sahiptir (Ener ve Ahmedov 2008: 8). İlk etkisi geçiş vergileri ile istihdam politikalarının finansörünü kolaylaştırması yönündedir. İkinci etkisi ise bölge halkının 12 Bin'in üzerinde vasıfsız istihdam olanağına kavuşmasıdır. Dolayısıyla petrol faktörü işsizlik ve büyüme ile yakından ilişkilidir.

2008 yılının kriz belirtilerinin 2007 yılında belirmesiyle birlikte, Türkiye'nin büyüme süreci 2007 yılından itibaren hızını kaybetmiş, 2009 yılında %4,8 oranındaki küçülmeden sonra tekrar büyüme trendine geçilmiştir. Dünya genelini etkileyen kriz sonrasında küresel ölçekli alınan önlemler, küresel talebin canlanmasına neden olmuş, bu durum da Türkiye'nin ihracatının artması şeklinde neticelenmiştir (Aydemir, 2013: 117). Bu olumlu gelişmeler neticesinde Türkiye'nin yıllık net büyümesi %7 oranına yükselirken, yıllık ihracat artışı ise %20 seviyelerine çıkmıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen işsizlik konusunda arzulanan sonuçlara ulaşamamış ve işsizlik oranları tek hanelere indirilememiştir.

2008 krizi Türkiye'yi küresel yoldan üç alanda etkisi altına alınmıştır. Bunlar dış ticaret, iç talep ve uluslararası sermaye hareketleridir. Bu kriz en fazla otomotiv ve tekstil sektörünü etkilemiştir. Krizden sonra otomotiv sektörünün Ekim ayında satışları %37, üretimi ise %20 azalırken, söz konusu düşüşler kasım ve aralık ayında da devam etmiştir. 2009 yılı ocak-mart dönemini kapsayan ilk çeyrekte ise bir önceki yıla oranla satış oranı %22 azalmış, üretim oranında %59 gerileme yaşanmıştır (Çabuk ve Özkan 2010: 9). Tekstil sektöründe ise, krizden önce kayıt dışı 3 milyon kişi çalışmakta olup, kriz döneminde krizin etkisiyle ilk önce kayıt dışı çalışan işçiler işsiz kalmıştır. Kayıt dışı çalışanların işsiz kalması gerçekte işsiz sayısında ciddi artışa neden olmuş ancak, kayıt dışı çalıştıkları için bu sayısal artış işsizlik oranlarına yansımamıştır. Kriz sonrasında birçok tekstil fabrikası kapanmış ve %90'lara varan kapasite gerilemesi yaşanmıştır. 2006 yılında 679 tekstil firması, 2007 yılında ise 757 tekstil firması kapanmıştır. 2008 yılında sadece İstanbul il sınırları içerisinde 340 tekstil firması kapanmıştır.

2008 ve 2009 yılı son dönem krizlerinde, Türkiye, dünya üzerinde işsizlikle mücadelede başarılı olmuş nadir ülkelerden biridir. Bu başarıda istikrarlı büyümenin

yanında, uygulanan işsizliği azaltma programlarının da payı yüksektir. İş gücü maliyetlerinin düşürülmesi, çalışma hayatının esnek hale gelmesi ve iş gücüne katılım konusunda kadınların ve gençlerin iş gücüne katılımını teşvik edici politikaların yaygınlaşmasının bu başarının üzerindeki payı yüksektir. Krizi atlattırda işgücü piyasasındaki önlemlerin en iyi örneği 2008 ve 2009 yıllarında uygulanan istihdam paketleridir. 2009 yılında 2008 küresel krizin etkisiyle işsizlik oranı %14 ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en yüksek seviyelerine çıkarken 2008 ve 2009 yıllarında uygulanan işsizliği azaltma politikalarından sonuç alınmış ve 2011 yılında %9,8 oranına gerilemiştir. 2011 yılında uygulanan işsizliği azaltma politikalarının bir parçası olan 6111 sayı kanun yardımı ile de 2012 yılında %9,2 seviyesine inen işsizlik oranı 2001 krizinden sonraki en düşük seviyesine ulaşmıştır. Bu azalışta işsizlik politikaları gereğince, işsizlik oranının hesaplanmasında değışikliğe gidilmesinin de etkisi vardır.

2011 yılında çıkarılan 6111 sayılı kanun 2008 ve 2009 yıllarında uygulanan işsizliği azaltma politikalarının farklı bir versiyonudur. Bu kanun kapsamında işsizliği azaltma politikalarına tahsis edilen kaynaklar 21 kat arttırılmış ve söz konusu programlardan yararlananların sayısı 17 katına çıkmıştır. Bu sayede işsizlik oranlarında %0,6'lık iyileşme gerçekleşmiş ve %9,2 seviyelerine gerilemiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı 2014: 13). Bu gelişmelerden sonra, Maliye Bakanlığı işsizlik konusunu araştırarak, Türkiye'nin işgücü piyasasını analiz etmiş ve işsizlik politikalarının bu analizlerin sonuçlarına göre yönlendirilmesini tavsiye etmiştir.

2008 küresel krizinden sonra işsizlik oranında başarılı sonuçlar alınmıştır. Bu durumun temel sebebi %14 oranına kadar çıkan işsizlik sonrasında açıklanan temel teşvik ve politikalarıdır. 2008 krizi sonlarında uygulanmaya başlanan ve uzun döneme yayılarak günümüzde de devam eden genel olarak istihdam artırıcı, işsizlik azaltıcı teşvik ve desteklerin önemlileri şunlardır (T.C: Kalkınma Bakanlığı: 20-5);

- 2008-2009 İstihdam paketleri ile 6111 sayılı kanun
- Ekonomi Bakanlığı'nın genel teşvik sistemi
- KOSGEB destekleri
- Kalkınma ajansları
- İhracata yönelik devlet yardımları
- TÜBİTAK destekleri
- Sanayi Bakanlığınca desteklenen Sanayi Tezleri

2008 yılında işsizliği azaltma, istihdamı artırma amaçlı politikaları içeren 5763 sayılı kanun, 26 Mayıs 2008 tarihinde 26887 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile işsizliği azaltma amacı taşıyan politikalar şu şekilde sıralanabilir (www.resmigazete.gov.tr e.t. 22.06.2015). Söz konusu kanundan önce 50 işçi ve üzeri istihdam eden işverenlerin çalıştırma taraftarı olmadıkları ancak, kanunen çalıştırmak zorunda oldukları eski hükümlü ve terör mağdurlarını çalıştırma zorunluluğu kaldırılmış ve zorunlu özürlü çalıştırma oranı %3'e düşürülerek işveren yükü yarı yarıya azaltılmıştır. Ayrıca zorunlu olmadığı halde özürlü işçi çalıştıran ve zorunlu olduğu miktardan daha fazla özürlü işçi istihdam eden işverenlerin, çalıştırdıkları zorunlu işçilerin işveren primlerinin %50'lik kısmının hazine tarafından karşılanması yasalaşmıştır. İşyeri kurma prosedürleri hafifletilmiştir. İŞKUR'a başvurularda elektronik başvuru kolaylığı getirilmiştir. İşsizlik ödeneğinde brüt ücretler baz alınarak, işsizlik ödeneğinde artış sağlanmıştır.

Bu istihdam paketinin en önemli maddesi ise kadın ve genç işsizliğini azaltmak için mevcut istihdama ek olarak alınan her kadın ve 18-29 yaş aralığındaki genç işçilerin işveren priminin beş yıl boyunca devlet tarafından karşılanması maddesidir. Ayrıca çalışanların kalifikasyonlarını artırma ve işgücü piyasasında tutunmalarını kolaylaştırma amacıyla il istihdam kurulları ve il mesleki eğitim kurulları birleştirilmiş ve müşterek kurul olarak İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu kurulmuştur. Ayrıca çalışan maliyetlerini düşürme amaçlı bazı primlerde 5 puanlık indirimde gidilmiştir. Bu sayede işverenin işgücü maliyetleri azaltılmış ve işgücü talepleri artırılmıştır.

2009 yılında çıkarılan istihdamı teşvik paketinde, bölgeler arasında farklı destek oranları olması koşulu ile pakette belirlenmiş sektörler öncelikli olmak üzere beş teşvik aracı ile işsizliği azaltma politikaları desteklenmiştir. Bunlar; vergi ve sigorta primi indirimi, yatırım yeri tahsisi, gümrük vergisinde muafiyet, KDV istisnası ve son olarak da faiz desteğidir. Bu sayılan teşvik araçları ile işverene destek sağlanmış ve işgücü talebinde artış amaçlanmıştır.

2008 krizi sonrasında uygulanan işsizliği azaltma politikası olan Ekonomi Bakanlığı'nın genel teşvik sistemi, 2012 yılının Haziran ayı ortasında yürürlüğe girmiştir. Genel teşvik sistemi; genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük öncelikli yatırımların teşviki ve strateji yatırımların teşviki gibi dört temel başlıktan oluşmaktadır. Teşvik miktarı ve zamanında baz alın değerlerden en önemlisi; yapılan

yatırımın organize sanayi bölgesi içinde olup olmaması durumudur. Organize sanayi bölgesi içinde yapılan yatırımlara daha fazla teşvik ve öncelik sağlanmaktadır.

KOSGEB destekleri ise 2012 yılının Haziran ayında KOSGEB destek programları ile devreye girmiştir. Toplam dört başlıkta özetlenen bu teşvikler, nitelikli insan yetiştirme teşviki, girişimcilik destek programı, AR-GE teşviki ve KOBİ teşviki olarak özetlenebilir.

Kalkınma Bakanlığı'na bağlı Kalkınma Ajansları, 2008 yılı krizi sonrasında ortaya çıkan işsizliği azaltma noktasında etkin rol oynayan diğer etkindir. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bulunan toplamda 26 ajans, 2006 yılında kurulmuş ve 2008 yılında desteklemeye başlamıştır. Temel işleyişi, proje talepleri sonrasında gelen proje başvurularını almaktır. Kabul edilen projelerin personel giderleri, Kalkınma Bakanlığına bağlı faaliyet gösteren bu ajanslara ayrılan fonlar tarafından karşılanmaktadır.

İhracata Yönelik Devlet Yardımları ile 1994 yılında 94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları kararı kapsamında, dış ticaret departmanında çalışacak tecrübeli, en az lisans mezunu, yönetici ve eleman istihdam etmek isteyen şirketler ekonomi bakanlığına başvurarak, istihdam maliyetlerinin %75 oranına kadar destek alabilmektedir

TÜBİTAK destekleri ile 2007 yılından sonra, 26405 sayılı resmi gazetede Türki Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Teknoloji ve Yenilik Destek Programına ilişkin yönetmelik çerçevesinde istihdam edilecek kişilerin mezuniyet derecesine göre asgari ücretin maksimum 12 katına kadar destek almaları mümkün hale getirilmiştir.

Son olarak Sanayi Tezleri ile 2007 yılı 26573 sayılı resmi gazetede sanayi ve ticaret bakanlığı sanayi tezleri projelerinin desteklenmesine ilişkin yönetmelik çerçevesinde, projelerde akademik kariyeri olanlara öncelik tanınması kaydıyla, proje süresince %75 oranında destek verilebilmektedir.

2008 krizi sonrası işsizlik alanında bir diğer gelişme işsizlik oranlarının hesaplanmasında olmuştur. 2008 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından revizyona gidilmiş, gidilen revizyon sonucunda eksik istihdam verileri de yayınlanmaya başlamıştır (Güney 2010: 243). 2009 yılından sonra ise eksik istihdam zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz eksik istihdam olarak incelenmeye başlanmıştır. TUIK tarafından yapılan revizyonda, iş aramaktan vazgeçen gençler, eksik istihdamda olanlar, ücretsiz aile işçileri

ve mevsimlik çalışanlar, işsizlik oranlarına dahil edilmediği için işsizlik oranlarının önceki hesaplamalardan daha az oranda çıkmasına sebep olmuştur.

Ayrıca, Türkiye 2009 yılında aldığı önlemler gelişen finansal sistem sayesinde 2008 krizi sonrasında büyüme trendini yakalamış ve 2011 yılında %8,8 oranında büyümüştür. Bu büyümede 2010 yılından sonra parlayan ve 2010 yılında %18,3 ve 2011 yılında %11,5 büyüyen inşaat sektörünün payı büyüktür (Kılıç v.d. 2013: 97). Niteliksiz genç istihdam ve kayıt dışı istihdam konusunda inşaat sektörü önemli yere sahiptir. Sağlıklı istihdam yapısına sahip olmamasından dolayı ve inşaat sektörünün fazla kırılğan bir yapıya sahip olması sebebiyle de işsizlik konusunda politika üretilirken inşaat sektörü dikkate alınmalıdır. 2012 yılında yaşanan Avrupa borç krizi nedeniyle 2010 yılında %18,3, 2011 yılında %11,5 büyüyen inşaat sektörü, 2012 yılında %0,6 oranında büyümüştür. Yıllık büyüme oranının %2,2 olduğu 2012 yılında bu düşük büyüme, kırılğanlığın göstergesi niteliğinde önem arz etmektedir.

Maliye Bakanlığı'nın 2011 yılında, 2008 yılındaki küresel kriz sonrası Türkiye işgücü piyasasının gelişimini inceleyen araştırma raporu yayınlamıştır. Bu raporda işgücü piyasasının özellikleri, sorunları, reformları ve kayıt dışılıkla mücadele kapsamında bazı noktalara dikkat çekmiştir (T.C. Maliye Bakanlığı 2011: 4-20). Bunlar;

Türkiye işgücü piyasasının yapısal özellikleri

1. Nüfus artış hızına bağlı büyüyen genç nüfus
2. Kadın işgücünün katılım oranının düşüklüğü
3. Genel iş gücüne katılım oranının düşüklüğü
4. Lise altı eğitilmişlerin toplumsal işgücünün yarısından fazlasını oluşturması
5. İstihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün payının yüksek olması
6. Kayıt dışı istihdamın yaygın olması
7. İstihdam oranının birçok ülkeden daha az olması

Rapora göre 2001 ve 2008 krizi sonrasında işgücü piyasasında karşılaşılan temel sorunlar şu şekildedir

1. İşgücü maliyetlerindeki yükseklik
2. İşgücü piyasası düzenlemelerinin katılığı
3. Çalışma sürelerinin uzunluğu
4. Beşeri sermaye ve demografik özelliklerin yeterince değerlendirmeye alınmaması

Raporda tavsiye edilen işgücü piyasası reformları ise;

1. Sosyal güvenlik primi işveren payında 5 puanlık indirim
2. Bu indirimle birlikte diğer teşviklerden de eşzamanlı yararlanma imkanı
3. İstihdama yeni katılan tüm kadın ve genç işçilerin işveren primlerinin işsizlik sigortası fonundan karşılanması
4. İşsizlik sigortası fonu kullanım alanlarının artırılması
5. İşsizlik ödeneği miktarının artırılması
6. İlave istihdam için 6 aylık prim desteği sağlanması
7. Özürlülerin işveren primlerinin merkezi bütçeden karşılanması
8. Spor merkezleri ve kreş zorunluluklarının esnetilmesi
9. Sağlık merkezi açma ve doktor bulundurma zorunluluklarının esnetilmesi
10. Eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun kaldırılması
11. Kısa çalışma ödeneğinin uygulama alanları genişletilerek genel ekonomik krizin yanı sıra sektörel ve bölgesel krizinde eklenmesi
12. Kısa çalışma ödeneği tutarının brüt kazancının %40'dan, %60'a yükselmesi

Söz konusu raporda aktif işgücü politikalarına ve kayıt dışı istihdama da değinilmiştir.

Aktif işgücü programlarının güçlendirilmesi için;

1. İŞKUR faaliyetlerinin geliştirilmesi
2. İstihdam ve mesleki eğitim kurumlarının işbirliği içinde çalışmasının sağlanması
3. Girişimcilik kurslarının yaygınlaşması
4. İşbaşı eğitimin yaygınlaşması
5. Toplum yararına çalışma programlarının yükselmesi
6. İşsizlik sigortası fonunun %30'unu istihdam arttırıcı faaliyetlere kullanılabilmesi
7. Mesleki yeterlik belgesine sahip olanlardan İŞKUR'a kayıtlı olan işsizlerin istihdamında teşvik sürelerinin azaltılması

Kayıt dışı istihdamla mücadele için;

1. Cezaların artırılması
2. Denetimin sıklaştırılması
3. Yeşil kartlı olup sigortalı çalışanların yeşil kartlarının iptal edilmeyerek sadece askıya alınması
4. GAP, DAP, KOP gibi geniş istihdam oluşturan projelerin artması

5. 5084 sayılı yatırımların ve istihdamın teşviki kanununda yer alan sigorta primi işveren hissesinin hazine tarafından karşılanmasının 2012'ye kadar uzatılması şeklinde sıralanmaktadır.

2011 yılında Maliye Bakanlığı'nın oluşturduğu bu rapor doğrultusunda, 5 Nisan 2012 tarihinde işsizliği azaltma ve istihdamı artırma amaçlı, geçmişte olduğunun aksine bölgesel nitelikli olmayan, genel nitelikli teşvik tasarısı açıklanmıştır. Bu tasarı sekiz alanda teşvik sistemi uygulayarak istihdamı artırmayı amaçlamıştır (Acar ve Çağlar 2012: 9). Bu alanlar; KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi desteği, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, gelir vergisi stopajı desteği ve KDV iadesinden oluşmaktadır.

Son olarak 2 Nisan 2015 tarihinde istihdam, sanayi yatırımı ve üretimi destekleme paketi açıklandı. Söz konusu pakete göre işbaşı eğitim programında çalışacak kursiyerlere asgari ücret ödenecek, toplum yararına çalışanların sayısı artırılabilecek, kurulacak Ar-Ge merkezleri her bakımdan desteklenecek, imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lere ve kadın girişimcilere ek destekler sağlanacaktır. Bu teşvik sistemine uygun olarak kalkınma bankası yeniden yapılandırılacak. Bu teşviklerin hayata geçirilmesi sırasında bütçe disiplinine olumsuz etkisinin olmamasına konusunda hassasiyet gösterilecek şekilde açıklanmıştır.

2.2. Kalkınma Planlarında İşsizlik

Bu başlık altında, ilk kalkınma planı 1963 yılında yürürlüğe girmesine rağmen, 1980 yılında yürürlükte olan 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) ve günümüzde yürürlükte olan 10. BYKP dahil olmak üzere aradaki kalkınma planları işsizlik bağlamında incelenmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 24 Ocak 1980 kararları öncesinde olgunlaşan ve hayat geçirilen bir program olma özelliğini taşımaktadır. Bu sebeple genellikle tarımsal istihdam alanında işsizliğe vurgu yapan kalkınma planı niteliğindedir. Bu planda mart ve mayıs aylarında tarımsal istihdamın %40 oranına kadar çıkıp, mevsimsel etkiler geçtikten sonra ciddi oranlarda düşüş yaşadığı konusu gündeme getirilmiştir. Türkiye'de mevsimlik tarımsal işsizliğin yanında süreklilik arz eden tarımsal gizli işsizliğin bulunduğu da ayrıca değinilmiştir (T.C. Başbakanlık DPT, 4.BYKP 1979: 27).

Bu planda ayrıca işgücü piyasasında mevcut olan işgücü fazlasının %54 kadar yüksek oranının iş aramaktan vazgeçen ya da iş aramak istemeyen işsizlerden oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Bunun sebepleri ise teknolojik gelişme ve nihai talep yapısında ortaya çıkan değişmelere uyum sağlayamayan emek arzı sahiplerinin sayısının artması ve konjonktürel işsizlik durumlarında ortaya çıkan açık işsizlerin bir kısmı da giderek iş arama hevesini kaybeden işsizlere dönüşmesi olarak sayılabilir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı metninde dikkat çeken diğer ayrıntı ise, 1973 yılında yaşanan petrol krizi sonrasında Türkiye ile birlikte diğer ülkelerde de patlak veren petrol krizi sebebiyle diğer ülkelerin Türkiye'den işçi alımlarına sınırlandırmalar getirmesidir. Bu gelişme hali hazırda var olan Türkiye işsizliğinin daha da artmasının önüne geçilememesine neden olmuştur. Bu durumun diğer bir etkisi ise cari açık üzerinde gerçekleşmektedir. Yurt dışında çalışan işçilerin sayısı azaldıkça ödemeler dengesinde ciddi gelir kalemlerinden olan yurt dışı işçi gelirlerinin de azalmasına yol açmaktadır. Böylelikle cari açık artmakta ve yatırımlar düşmektedir.

Planda işsizliğin çözümünün uzun zaman alacağına değinilerek, geçici işsizliği azaltma politika önermesinde bulunmaktadır. Bu önerilen politikalar kapsamında, gizli işsizliğin önüne geçmek amacıyla vardiya sayısının artırılması önerilmiş ve kentsel alanlarda sermaye yoğun işletmelerin kurulması, kırsal alanlarda ise emek yoğun işletmelerin kurulmasının teşvik edileceği duyurulmuştur (T.C. Başbakanlık DPT, 4.BYKP 1979: 278). Ayrıca gelecek planlarda da işsizliği azaltma politikalarının teknolojik ilerlemeyle çelişmeyen politikalar olacağına, işgücü potansiyelinin gelişen teknolojiye uyum sağlayacak şekilde ekonomiye dahil edileceğine vurgu yapılmaktadır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı somut adımlar atılmak üzere büyümeyi hızlandırmak ve işsizliği azaltmak amaçlı bazı soyut önermelerde bulunmuştur (T.C. Başbakanlık DPT, 4.BYKP 1979: 657). Bunlar;

- Savurgan olmayan, sağlıklı tüketime dayalı, sağlıklı gelir fiyat dengesi kurmak
- Üretimi artırıcı, enflasyonu sınırlayıcı, toplumsal adaleti yaygınlaştırıcı vergi, para ve kredi politikaları izlemek.
- İthal hammaddelerin fiyatının aşırı yükselmesini önleyici politikalar izlemek
- Spekülatif amaçlı fiyat artışlarının müdahalelerle önüne geçmek
- Her türlü üretim ve istihdamı artırıcı kooperatifçiliği desteklemek

- Sanayi alanında aşırı kar değil, iç ve dış sürümden kazandıracak politik önlemler almak
- Kamu İktisadi Kuruluşlarının kaynak oluşturma gücünü arttırıcı önlemler almak
- Kamuda savurganlığı önleyerek atıl kalan kaynakları istihdam artırıcı alanlara kanalize etmek
- Tarım politikaları girdi artırıcı ve gelir dağılımında adaleti sağlayacak önlemler almak

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında ara ve yatırım malları üreten sektörlerin, imalat sektörü içindeki payının arttırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında tüketim mallarının ağırlığının azaltılmasıyla, ara ve yatırım malları ağırlığı arttırılmıştır. Plan yürürlüğe girene kadar uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikaları dolayısıyla ekonomik büyüme ve kalkınmanın öncüsü olan sanayi sektörünün durumundaki kaygı vericilik artmıştır (Uludağ ve Arıcan 2003: 101). Zamanla negatif ithal ikamesine geçilmiş, yani bir birim ithalatın, ithalata konu olan malı yapabilmek için daha fazla ithalat gerekir hale gelmiştir. İthal ikameci sanayileşme politikalarının terk edilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda farklı politikalar belirlenmiştir.

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı genç işsizlere yaklaşımı bakımından ilk olma özelliğini taşımaktadır. Daha önceki planlar genç işsizliğine basit olarak değinmişken, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı genç istihdam ve genç işsizlik sorunu doğrudan ön plana çıkaran ve bu sorunun çözümüne yönelik politikalara yön veren bir plan olmuştur (Murat ve Şahin 2011: 449). Planlı dönemde, 15-19 yaş arası gençlerin %10,5'i açık işsiz durumundayken, il merkezlerinde bu oran %28,5 seviyesinde gerçekleşmektedir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda aynı milli gelir artışını sağlayacak, daha fazla istihdam artışına yol açacak yatırımlara ağırlık verilmiştir. Bunun nedeni genç işsizliğin %28,5 seviyesine ulaşmasıdır. Bu sebeplerle aktif istihdam politikaları ile genç istihdamın artması amaçlanmıştır (Biçerli 2004: 276).

Genç istihdamı arttırmak için plan kapsamında bazı önermelerde bulunulmuştur. Bunlar;

- Gençlere istihdam sağlayan işverenlerin vergi ve diğer yollarla teşvik edilmesi

- Gençlerin eğitim ve donatımına önem veren işverenlere vergi iadesi uygulamasının getirilmesi
- Ortaöğretimden başlayarak okula devam eden gençlerin mesleğe yöneltilme hizmetinin verilmesi gibi önemli önermelerdir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994 yılları arasında geçerli olmak üzere planlanmış olup, temel amacı “Hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak planın başlıca amaçları arasındadır” olarak geçmektedir (T.C. Başbakanlık DPT, 6.BYKP 1989: 1).

Çalışırken işsiz kalanlar için, işsizlik sigortası ödemelerinin gerçekleşmesi için çalışmalara başlanması gerekliliği bu plan kapsamında kararlaştırılmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda işsizlik sigortası gibi genellikle aktif istihdam politikaları gündeme getirilmiştir. İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması için işsizler içerisinde bulunan vasıfsız elemanlara yönelik, beceri kazanmalarını amaçlayan programlara ağırlık verilmiştir. Bu politikaların dışında somut olarak işsizliği azaltacak politikalara yer verilmemiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın istihdam açısından en önemli projesi, istihdamın eğitilmesi projesidir. Proje maliyetinin %62’lik kısmı Dünya Bankası tarafından, kalan %38’lik kısmı ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanmıştır. Proje kapsamında 73.200 işsize meslek kazandırılarak istihdama katkı sağlanmıştır. 2000 çalışana eğitim verilmiş, mesleki ve enformasyona dayalı merkezler kurulmuştur. 250 meslek standardı belirlenmiş, sertifikasyon sistemi oluşturulmuştur (Biçerli 2004: 278). İşgücü piyasalarının ilişkin bilgi sistemi geliştirilmiştir, Merkez ve Taşra Teşkilatı Otomasyonu oluşturularak, kadın istihdamının artırılması sağlanmıştır. İşgücü Piyasası Enformasyon Projesi (İPEP) oluşturulmuştur.

1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında işsizliğin fazla olduğu Güneydoğu’da Güneydoğu Onarım Projesi’nin (GOP) uygulanmasına başlandı. Yerel halka ağaç dikimi, konut yapımı ve çevre düzenlemesi gibi işlerde istihdam olanağı sağlandı.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda işsizliğin azaltılması için, beş yıl boyunca uygulanacak olan temel yapısal değişim programları arasında “İstihdamın ve İşgücü Piyasasında Etkinliğin Artırılması Projesi” olarak adlandırılan politikalara yer verilmiştir.

Söz konusu politikalarla istikrarlı, yatırım ağırlıklı ve rekabetçi ekonomik koşullara dayalı yüksek büyüme hızının gerçekleştirilmesi yoluyla, üretken istihdamın artırılması temel ilke olarak belirlenmiştir. Bu ilkeye ulaşmak için temel yol, teknoloji düzeyinin uluslararası rekabet gücü açısından yeterli olması, sanayi ve yüksek katma değerli hizmet sektörü gibi sektörlerde yatırımların gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir (T.C. Başbakanlık DPT, 7.BYKP 1995: 53). Bu planda bir önceki planda olduğu gibi teknoloji düzeyi yüksek, katma değeri diğer sektörlerle göre nispeten fazla olan sektörlerde yatırım desteği verilmesi kararlılığına vurgu yapılmıştır. Ayrıca girişimcilik alanındaki açık da dikkate alınarak daha somut aktif istihdam politikaları belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri (KOBİ) ve bireysel girişimleri proje, finansman, organizasyon ve teknoloji alanlarında sağlanacak katkılarla desteklemek ve girişimcilik eğitimlerinin gerçekleştirmek planlanmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2001 ve 2005 yılları arasını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Programı'nda istihdam stratejisine ilişkin olarak, yatırımların artması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesiyle işsizliğin azaltılması amaçlanmıştır.

2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında Özel İstihdam Büroları (ÖİB) kurulmuştur. Bu büroların açılması için İŞKUR görevlendirilmiştir. ÖİB faaliyete başlaması için İŞKUR'a ruhsat harcı yatırılmasıyla birlikte faaliyet ruhsatı alması zorunlu kılındı. Zamanla ÖİB'nin işletilebilmesi için çeşitli kurallar getirildi (Biçerli 2004: 282). Bunlar; sendikaya üye olma şartı aranmayacak, asgari ücretin altında ücret teklif edilmeyecek, sigortalı olacak, İŞKUR denetimine tabi olacak ve bu bürolar, kamu kurum ve kuruluşlarına aracılık yapamayacak, faaliyetlerini üçer aylık dönemler zarfında İŞKUR'a bildirecek.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda istihdamı artırma ve işsizliği azaltma politikaları olarak aktif istihdam politikalarına yönelinmiştir. Bu amaca ulaşmak için ilk defa aktif istihdam politikalarını maddeler halinde belirterek, aktif istihdam stratejilerinin temel hatları çizilmiştir (T.C. Başbakanlık DPT, 8.BYKP 2000: 103). Bunlar:

- İstihdam hizmetlerinde etkinliği artırmak,
- Özel istihdam bürolarının faaliyet göstermelerine imkan sağlamak,
- İşsizler ile beceri düzeyi düşük kişilerin niteliklerinin artırılarak üretken istihdamda artışı teşvik etmek,
- Meslek standartları sınav ve belgelendirme sistemi kurmak,

- Mesleki danışmanlık sistemi kurmak,
- İşgücü piyasası kararlarının oluşturulmasında etkinliği artırmak amacıyla başlatılan istihdam ve eğitim projesinin uygulanmasında devamlılığın sağlanması üzere sıralanmıştır.

Bu plan kapsamında işsizliği azaltma politikalarının temel amacı üretken yatırımların artırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle istihdam artışı sağlanması ve işsizliğin azaltılması olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1980 kararları sonrasında ilk defa tarım sektörü lehine istihdam artışı kararlılıkla ifade edilmiştir. Temel işsizliği azaltma ilkesi ise “İstihdamın yapısı tarım dışı sektörler lehine değiştirilecek, ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücü yetiştirilecek, işgücünün bilgi ağının gerekleri doğrultusunda niteliği yükseltilecek ve işgücü piyasasında etkinlik artırılacaktır” olarak belirlenmiştir (T.C. Başbakanlık DPT, 8.BYKP 2000).

Bu planda da diğer planlarda olduğu gibi KOBİ’lerin işsizliği azaltmadaki rolünün önemine değinilmiş, verilecek eğitimlerin ve aktif istihdam politikası faaliyetlerinin KOBİ’lerin isteği doğrultusunda olması kararlaştırılmıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise işsizliğin önündeki en önemli sorunlardan biri hızlı nüfus artışı olarak görülmektedir. Diğer plan dönemlerinde de bu sorunun olduğu ve giderek azaldığı vurgulanan planda işsizliğin azaltılması için eğitimin önemine vurgu yapılmaktadır.

Mevcut istihdam artışının büyüme oranından daha düşük düzeyde olması tarım sektöründe yaşanan istihdam azalışları olarak tespit edilmiştir (T.C. Başbakanlık DPT, 9.BYKP 2006: 37). Ara eleman arz ve talebi arasındaki makasın açılmasının önüne geçmek ve durdurmak için, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına karşılık verebilecek eğitim sisteminin oluşturulması çalışmalarına ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın verilmesinde nitelikli eleman ihtiyacının fazla olmasına rağmen, mesleki eğitim alan işçiler arasındaki işsizliğin fazla olması da etkili olmuştur. İşsizliği azaltma politikalarının en önemlisi olarak görülen İŞKUR tarafından uygulanan eğitimde program ve projelerinin sayısal ve niteliksel olarak artırılması planlanmıştır.

Son olarak 2014-2018 yıllarını kapsaması planlanarak yürürlüğe koyulan 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı işsizliğe diğer planlardan farklı olarak niceliksel değil, niteliksel olarak yaklaşmış ve istihdam politikasının hedefini “Toplumun tüm kesimlerine insana yaraşır iş fırsatlarının sunulduğu, işgücünün niteliğinin yükseltilip etkin kullanıldığı,

toplumsal cinsiyet eşitliği ile iş sağlığı ve güvenliği şartlarının iyileştirildiği ve güvenceli esneklik yaklaşımının benimsendiği bir işgücü piyasasının oluşturulması” olarak tanımlamıştır (T.C. Başbakanlık DPT, 10.BYKP 2014: 47).

Büyüme ile kalkınma arasındaki farkı anımsatan bu istihdam stratejisinde, yeni istihdam stratejileri ile daha iyi şartlarda, daha iyi niteliğe sahip pozisyonlara dikkat çekilmektedir. Diğer planlarda ise işsizlerin niteliksel özelliklerine dikkat çekilmektedir.

2.3. Avrupa Birliği İstihdam Politikası ve Türkiye İşsizliği Azaltma Politikaları

Türkiye'nin istihdam politikaları Avrupa Birliği ile paralellik teşkil etmek durumundadır. Türkiye tarafından Avrupa Birliği'nin istihdam politikalarına uygun politikalar üretilip hayata geçirmesi birliğe üyeliği kolaylaştıracaktır. Bu yüzden Türkiye, Avrupa Birliği'nin istihdam politikalarını yakından takip etmektedir.

Avrupa Birliği'nin istihdam politikaları analiz edildiğinde bazı dönüm noktaları vardır (Taş ve Bozyaka: 2013). Söz konusu dönüm noktaları, 1957 Roma Anlaşması ile başlayıp, 1991 Maastricht anlaşması, Delors'un “Büyüme, Rekabet Edebilme Yeteneği ve İşsizlik” adıyla yayınlanan kitabı, 1997 Luxemburg zirvesi, 1997 yılında imzalanıp 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ve 2000 Lizbon zirvesi ile devam etmektedir.

Gelişmiş ülkelerden oluşan Avrupa Birliği'nde 1990'lı yılların başından itibaren düşük istihdam ve yüksek işsizlik oranları ortaya çıkmaktadır. Bu sebeplerle 1992 yılında yayınlanan büyüme, rekabet ve istihdam konulu Delors Belgesi Avrupa İstihdam Stratejisi'nin başlangıcı kabul edilmektedir.

Delors'un kitabında irdelediği en temel sorun istihdam ve Avrupa Birliği'nin önüne geçemediği kronik işsizlik olmuştur. Avrupa Birliği işsizlik sorununu tek pazar anlayışıyla çözmeyi hedeflediyse de işsizlik sorununu tek bir politikayla çözememiştir. Delors'da kitabında bu durumu eleştirmiştir. Delors'a göre, tek olarak kullanılan tek pazar stratejisi, işsizlik sorunun çözümünde yetersizdir. Tek Pazar politikası merkezde kalmak koşuluyla, merkez politikanın yanında halkın bilgi toplumuna geçmesi zorlanmalı, çalışanlara uygulanacak hayat boyu eğitim yaygınlaştırılmalı, aktif ve dinamik emek politikalarıyla çalışanların verimlilik ve etkinliklerinin artırılmalı, sosyal güvenlik sistemi istihdamı teşvik edici nitelikte olmalı ve kümülatif olarak bu politikalar tek pazar stratejisini desteklemelidir (Dinan 2005: 344). Bu kitabın diğer bir özelliği,

baştan sona liberalizme eleştirel gözle bakması ve çözüm için sistemde köklü değişikliklerin olması gerektiğini savunmasıdır. Delors'un kitabında geçen bu düşünceler Avrupa Birliği tarafından yeterince dikkate alınmadığından uygulanamamış ve işsizliğin çözümü ile ilgili istenilen başarı sağlanamamıştır.

1997 Haziranda Amsterdam zirvesinde işsizliğin, birliğin en önemli sorunları arasında olduğu konusunda görüş birliğine varıldı. 1997 Lüksemburg olağanüstü iş zirvesi planlandı Lüksemburg ve Amsterdam zirvesinde birbirine paralel kararlar alındı. Lüksemburg zirvesinde Mart 2000 Lizbon zirvesi planlandı. 2000 yılının Mart ayında gerçekleştirilen Lizbon zirvesinde Avrupa Birliği'nin 2010 hedefleri belirlendi.

1997 Luxemburg zirvesinden çıkan sonuç Avrupa'nın ortak istihdam stratejisinde üye ülkelerin ortak hedefleri belirlendi. Bu hedefler; istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyarlanabilirlik ve eşit fırsatlar olarak sıralanarak çözüm önerileri ve politikalar belirlendi.

Girişimcilik konusunda KOBİ teşviki: İstihdam oluşturma ve işsizliği azaltma politikalarına en uygun işletme tipi küçük ve orta büyüklükteki kuruluşlar olarak belirlendi. Bu durumun nedeni çeşitli teşvik sistemleri ile desteklenmesi sonucunda kısa zamanda, işsizlik alanında olumlu sonuç alınması belirlenen kriterlere en uygun olduğu yönündeki görüş birliğidir. Bu nedenle hedef teşvik kitlesinin KOBİ'ler olması Luxemburg zirvesinde belirlenen hedeflerden biridir.

Uyarlanabilirlik stratejisi, işletmeleri ve vatandaşları eğiterek değişen şartlara uyarlamayı amaçlamaktadır. Özellikle 1980'li yıllarda yaşanan küreselleşme faaliyetleri sonrasında işletmeler için yeni açılan alanlar hakkında eğitim faaliyetlerinin verilmesi, elektronik ticaret gibi, işletmelerin istihdam yapılarına çağrı üzerine çalışma gibi kavramların kazandırılması gibi faaliyetleri içermektedir.

Eşit fırsatlar: Çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaşması gibi faaliyetlerin işgücü sektörüne kazandırılması ile kadınların işgücüne katılımının artması gibi atıl kalan işgücünü ekonomiye kazandırma faaliyetleri ile işgücü piyasasında her çalışana uygun ve eşitliği sağlayacak şartların oluşturulması bu kapsamda değerlendirilmektedir.

İstihdam edilebilirlik: İş arayanların işsizliklerini giderme ve verilen eğitimler sonucunda işgücü piyasasında tutunmalarını sağlamak ve kalifikasyonlarının geliştirilmesi bağlamında verilen eğitimler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği istihdam stratejisi genel olarak; istihdam ilkeleri, ulusal eylem planı, ortak istihdam raporu ve tavsiyeler olmak üzere dört unsurdan oluşmaktadır. 2002 yılında strateji genel olarak değerlendirilmiş ve 2003 ve 2006 yılları için yeniden planlama yapılma yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda 10 hedef ve 3 öncelikli temel amaç belirlenmiştir (Eser ve Terzi 2008: 239). Bu kapsamda belirlenen bu 3 öncelikli amaç;

1. Tam istihdam sağlanması
2. İşte kalitenin sağlanması ve verimliliğın artması
3. Sosyal bütünleşmenin yükseltilmesi

Yol gösterici hedefler;

1. İşsizler ve işgücüne dahil olmayanlar için aktif koruyucu politikaların oluşturulması
2. İş oluşturma ve girişimciliğın teşvik edilmesi
3. Çalışma piyasasında hareketlilik ve adaptasyonunun sağlanması
4. Beşeri sermaye ve yaşam boyu öğrenmenin geliştirilmesi için teşvik
5. Yaşlıların iş piyasasına katılımının teşvik edilmesi
6. Cinsiyet eşitliği
7. Zamanla bireylerin işgücü piyasasına entegrasyonunun sağlanması
8. İşgücüne katılımı teşvik edilmesi
9. Kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınması
10. Bölgesel istihdam farklarının azaltılması

Şeklinde sıralanmaktadır.

Bu amaçlara ulaşmak için Avrupa İstihdam Görev Gücü (AİGG) kurulmuştur. AİGG söz konusu amaçlara ulaşmak için dört temel vazife belirlenmiştir. Bunlar;

1. Çalışan ve girişimcilerin adaptasyonunun arttırılması
2. İşgücü piyasasına daha fazla çalışan kanalize etmek
3. Beşeri sermayeye daha fazla ve daha etkin yatırım yapmak
4. Daha iyi yönetim aracılığı ile reformların etkin uygulanmasını sağlamak

AB tarafından birliğe aday ülkelerle 1999 yılında istikrar konusunda işbirliği ve uyumlaştırma süreci başlatılmıştır. Bu kapsamda çağdaş istihdam kurumu kurmak için 617 sayılı kanun hükmünde kararname ile İş ve İşçi Bulma Kurumu kapatıldı ve Türkiye İş Kurumu kuruldu. Avrupa İstihdam Stratejisine dahil olma politikaları İŞKUR'un

denetiminde bırakıldı. 2005 yılında Türkiye'de Avrupa Birliği'nde uygulanan istihdam arttırmaya yönelik projelerden olan Belçika'daki Rosetta Planı uygulanmaya başlandı (Eser ve Terzi 2008). Türkiye'de gençler için Başlama Vuruşu Rosetta Planı olarak uygulamaya konuldu

Ortak yürütülen strateji ve politikalara rağmen, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin işgücü piyasası karşılaştırıldığında, katma değer, genç işsizliği, işsizlerin eğitim seviyesi ve kayıt dışı istihdam konularında ortaya ciddi farklılıklar çıkmaktadır.

Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye katma değer içinde tarım sektörünün payı mukayese edildiğinde, %12 ile Türkiye lider konumdadır. Tarım sektörü için yapılan düzenlemelerle bu oran düşürülmek istenmiş, ancak Avrupa Birliği seviyesine çekilememiştir.

Yabancı sermaye yatırımlarında en az payı olan ülkelerden biri Türkiye'dir. Yabancı sermaye yatırımları karlılık oranları yüksek olan sektörleri tercih etmektedir. Türkiye'nin karlılık oranları, Avrupa Birliği üyesi ülkelere göre daha düşük olduğundan yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay en az olan ülkeler arasındadır. Bu durum, uygulanan işsizliği azaltma politikalarının, yabancı sermayeyi ülkeye çekme konusunda yeterli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla işsizlik politikaları AB'den daha az etkindir.

Türkiye genç işsizlik oranına bakıldığında AB ülkeleri arasında liderdir. Genç işsizliği azaltma amacı AB ve Türkiye işsizlik politikalarının ortak amaçlarındandır. Özellikle aktif istihdam politikalarının önemli amaçlarından biri olan genç işsizliği azaltma amacı göz önüne alındığında, Avrupa Birliği aktif istihdam politikalarını Türkiye'ye nispeten daha iyi uyguladığı sonucu çıkarılabilecek sonuçlardan biridir.

Eğitim seviyesi ile işsizlik arasındaki ilişki mukayese edildiğinde, Avrupa Birliği'nde eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranı azalmaktayken, Türkiye'de bu durum Avrupa Birliği'nin tersine işlemektedir. Eğitim seviyesi arttıkça işsizlik de artmaktadır. Bu sorunun temel kaynaklarından biri eğitim düzeyi yükseldikçe, gerek özlük hakları gerekse çalışma şartları bakımından beklentinin yükselmesidir. Ayrıca mevcut işgücü piyasasının bu beklentilerin tamamına cevap veremez halde olması bu duruma sebep olan diğer bir faktördür. Dolayısıyla işgücü piyasasının daha dinamik yapıya kavuşturulması da bu durumun ortadan kalkmasını sağlayacak etmenlerden biridir.

Ayrıca çalışıyor olduğu halde Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıt olmayanların oranı bakımından da Türkiye liderdir (Selamoğlu ve Lordoğlu 2006: 217). Bu durum da işsizliği azaltma politikalarının kayıt dışı istihdamı azaltma amacına yönelik daha ayrıntılı tedbirlerin alınmasının gerekliliğini göstermektedir.

2.4. İşsizliği Azaltma Politikalarında İŞKUR'un Yeri ve Önemi

İşsizlikle mücadele kapsamında uygulanacak politikalar belirlenmeden önce, söz konusu politikaların uygulanacağı ülkenin işgücü piyasası ve işsizlik sorunları iyi analiz edilmelidir. İşsizliğe en fazla sebep olan durumlardan biri, yetersiz ekonomik canlılıktır. Ekonomik faaliyetlerin yetersiz seviyede olması beraberinde işsizliği getirir. Bu durumun bilincinde olan gelişmiş ülkelerden özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler, işgücü piyasasına işsizliği azaltma amacı taşıyan müdahalelerde bulunurlar. Söz konusu müdahalelerin en güzel örneği 1946 yılında çıkarılan istihdam yasasıdır (Weaver 2007:159). Bu yasa ile iş alanlarının artırılmasının sürdürülmesi görevi, tam istihdama ulaşma hedefi, hükümetin yetki ve görev alanına verilmiştir.

İşgücü piyasasına doğrudan müdahale kapsamında değerlendirildiğinde, Türkiye, işsizliği azaltma amaçlı hareket edecek kurum ihtiyacını revize ederek, 2003 yılında 4904 sayılı kanun çıkarılarak İŞKUR kurulmuştur. Öncesinde İş ve İşçi Bulma Kurumu faaliyet göstermiştir. İŞKUR faaliyete geçtikten sonra aktif istihdam politikaların en önemli uygulayıcısı konumunda olmuştur. İlk faaliyet olarak da Özelleştirme Uygulamalarının Yardım ve Sosyal Güvenlik Ağı Projesi (YSGA) ile özelleştirme sonrasında işsiz kalan vatandaşlara istihdam stratejisi geliştirildi. Bu projenin bir benzeri de 2000 yılında uygulandı. Özelleştirme Sosyal Destek Projesi (ÖSDP) adı altında uygulamaya koyuldu.

İŞKUR, yürüttüğü aktif istihdam politikalarını, Avrupa Birliği'ne uygun olarak, OECD ülkelerinde yürütülen politikalardan yararlanarak sürdürmektedir. OECD ülkeleri işsizlikle mücadele programlarını 7 grupta toplanmaktadır (Ay 2012: 331).

- Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri
- Mesleki eğitim
- Sübvans edilmiş istihdam: Kendi işini kuranlara yönelik yardımlar gibi
- Gençlere yönelik politikalar
- Engellilere yönelik politikalar
- İşsizlik sigortası

- Erken emeklilik

İlk 5 madde aktif, 6. ve 7. maddeler ise pasif politikalar kategorisinde yer almaktadır. Pasif politikaların özelliği politika uygulama maliyeti yüksek ve kişiyi uzun zaman sonra tembelleştiren politikalar olmasıdır. Aktif istihdam politikaları ise eğitim destekli olduğundan kalifikasyonu artırır, uzun dönemli kalıcı çözümler sunar, istihdam olanaklarının oluşmasına yardımcı olur, kalıcıdır, üretimi teşvik eder ve daha çok gençlere yöneliktir.

Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri işsizlik ve istihdam politikaları kapsamında ayırdığı fonu önemli ölçüde işgücü alanına yatırım için ayırmaktadır. Bu alana yatırımın başlıca amacı, iş gücü verimliliğini en yüksek seviyelere çıkarma isteğidir. İş gücünde verimlilik artışı, iş gücü talebini azaltacağından, iş gücü arz ve talep dengesini bozucu etki yapabilir (Just 2004: 594). Bu sebeple işsizlik oranlarında yaşanan artışlar yatırımların sosyal etkilerini gündeme getirir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Bankası'nın Türkiye için hazırladığı raporların ortak noktası Türkiye'nin ulusal genç istihdam politikalarının geliştirilmesinin gerekli olduğu yönündedir. Hâlihazırda mevcut olan demografik fırsat penceresinden daha fazla yararlanılması amacını taşıyan raporlarda, Türkiye'ye bazı tavsiyelerde bulunmuştur (Torun ve Arıca 2011: 175). Bu tavsiyelerden bazıları şu şekildedir;

- Doğrudan gençliğe yönelik, geniş, kapsayıcı politikaları yasalar ile güvence altına alınması
- Bu faaliyetlerin Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi ile uyumlu olması
- Kariyer danışmanlığı ile gençlere okul yaşantılarının ve kariyer programlarını yönlendirebilecek bir düzeyde eğitim verilmesi
- Fırsatları zamanında değerlendiremeyen gençlere ikinci bir şansın verilmesi
- İstikrar paketlerinde genç işsizliğin giderilmesi için kapsamlı çalışmalara yer verilmesi sayılabilir.

Bu etkileri ve söz konusu raporları göz önünde bulunduran İŞKUR, aktif istihdam politikaları uygulayarak, nitelikli eleman yetiştirilmesi için bazı faaliyetlerde bulunmaktadır (Ay 2007: 87). Bunlar;

- İstihdam garantili işgücü yetiştirme kursları

- İşini kurmak isteyenlere yönelik meslek edindirme kursları
- Meslek geliştirme kursları
- Hükümlülerin mesleki eğitime yönelik çalışmaları
- İşsizlik sigortası kapsamında işsizlere verilen eğitimler

İŞKUR'un yürüttüğü bu politikaların amaçlarında birisi, demografik fırsat penceresinden yararlanmaktır. Nüfus artış hızı azalırken çalışma çağındaki nüfusun artması ve yüksek oranlara çıkması Demografik Fırsat Penceresi olarak nitelendirilmektedir. Demografik fırsat penceresi, ülkelerin demografik özelliklerinin zamanlama ve planlama faktörleri ile fırsata dönüştürebileceklerini ifade eden bir kavramdır. Demografik fırsat penceresinde üç oluşum öne çıkmaktadır.

- Çalışma çağındaki nüfusun artması
- Tasarrufların artması
- İnsan sermayesi birikiminin artması

İŞKUR'un bu oluşumlardan mümkün olduğunca yararlanmak amacıyla yürüttüğü politikalarından biri, iş arayan işçiyi ve işçi arayan işvereni karşılıklı biraraya getirme politikasıdır. Bu kapsamda ilk defa 2013 yılında İŞKUR tarafından yapılan işgücü piyasası analizi araştırmasına göre, Türkiye'de genel olarak her üç işyerinden birinde açık pozisyon olduğu (somut olarak 259 bin kişilik açık pozisyon mevcut olduğu), en fazla açığın ise makineci, dikiş makinesi operatörü, satış elemanı, garson, kaynakçı ve tornacı gibi mesleklerde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Acar 2013: 21). Bu pozisyonların %60'ı mesleki yeterlilik ve beceri eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, nitelikli iş gücüne olan talebin arttığını ancak işgücü piyasasında karşılanamadığını göstermektedir. Bu da uzun dönem arz eden, üretken olan, ne istediğini ve ne üreteceğini bilen, piyasayı kuvvetli donelere göre realist olarak analiz eden ve işgücü piyasasına hakim işgücü konumunda olan çalışanların azlığının bir göstergesidir.

İşletmelerde başarı, genellikle kendi imkânlarıyla ve kendi bünyelerinde yetişmiş personel tarafından kazanılır. Ülkemizde kalifiye olmayan, yetişmemiş işçi bulma kolaylığı mevcut iken, işletmeyi esas başarıya, büyümeye ve istihdam oluşturmaya götürecek yetişmiş, kültürlü ve kalifiye eleman ihtiyacı son derece yüksektir (Diken: 122). Bu durumun ortadan kalkması için mikro ve makro ölçekli eğitime yönelik politikaların uygulanması gerekmektedir.

İŞKUR'un işgücü piyasasına diğer önemli katkısı ise işsizlik ödeneğinin yasalaşmasında verdiği destektir. 1959 yılında çalışmalarına başlanan işsizlik ödeneği yasa tasarısı, arzulanan gelişmeyi sağlayamamış ve askıya alınmıştır. Özelleştirme uygulamaları sonucunda işverenlerin eski çalışanlardan verimliliğini düşük gördükleri çalışanları işten çıkarmasıyla oluşan işsizliğin kısmi etkilerinin ortadan kaldırılması için, 24 Kasım 1994 tarihinde 4046 sayılı kanunla İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından iş kaybı tazminatı ödenmesi karara bağlanmıştır. Böylelikle 1999 yılında çıkarılan İşsizlik Tazminatı Yasası'nın ilk adımı atılmıştır.

İşsizlik sigortası 1999 yılında 4447 sayılı işsizlik sigortası kanunu ile yasalaşmıştır. 40 yıl boyunca İŞKUR ve Devlet Planlama Teşkilatı birlikte çalışarak kanuna nihai halini vermiştir. Bu 40 yıllık sürede 30'a yakın kanun tasarısı ve teklif hazırlanmasına rağmen, sadece 1999 yılındaki tasarı kabul edilmiştir. 4447 sayılı kanunla işsizlik sigortası tüm Türkiye'de zorunlu hale gelmiş ve 1 Haziran 2000 tarihinde işçi ve işveren katkı payları ücret ve maaşlardan kesilmeye başlanmıştır. Toplanan primler işsizlere ilk olarak 1 Mart 2003 tarihinde ödenmeye başlanmıştır. İşsizlik sigortası %1 işçi payı, %2 işveren payı ve %1 devlet payı olmak üzere %4'lük paydan oluşmaktadır. İşsizlik sigortasını daha detaylı inceleyecek olursak; Ücretli veya maaşlı olarak çalışanlardan sosyo-ekonomik nedenlerle kendi arzu ve iradeleri dışında işsiz kalanlara, çalışma ve istek yeteneğine sahip oldukları halde, iş bulamadıkları süre için, yaşama ve geçinme olanağının bir kısmını tekrar verebilecek kadar finansal destek sağlamayı amaçlamaktadır. Söz konusu sigorta ayrıca devlet tarafından sosyal güvenlik sistemi içerisinde kurulan ve korunan, katılma zorunluluğu bulunan ve sigortacılık tekniği ile etkinlik gösteren sosyal sigorta dalıdır (Görücü v.d. 2012: 129).

4447 sayılı işsizlik sigortası kanunundan yararlanmak için, kanunen belirlenen işsiz kalma durumundan biri ile işsiz olması gerekmektedir (Uğur 2011:104). Bu durumlar ise;

- Hizmet akdinin ihbar süresine uygun olan işveren tarafından fethedilmesi
- Hizmet akdinin sağlık sebepleri ya da yasalarda geçen zorlayıcı sebepler kapsamında işçi tarafından fethedilmesi
- İşçinin iş yerine bir haftadan fazla süreli gitmesinden alıkoyan sebepler yüzünden işveren tarafından fethedilmesi
- Belirli süreli sözleşmeli çalışanların sözleşme bitiminde işsiz kalması
- İş yerinin el değiştirmesi veya başkasının eline geçmesiyle işsiz kalması durumu

- Özelleştirme sonucu hizmet akdinin sona ermesi gerekmektedir.

İşsizlik sigortası, sosyal refahı sağlamak adına oluşturulmuş bir araçtır. 1985-1990 yılları arasında, Avrupa Birliği üyelerinin de ortalama Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarının %2'si işsizlik ödeneğine ayrılmaktadır. Söz konusu dönem için en düşük oran Lüksemburg %0,23 ve en yüksek oran %3,4 ile Hollanda olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin %0,5 ve Japonya'nın ise GSYH'larının %0,4 oranı işsizlik sigortasına ve politikalarına ayrılmaktadır (Sofracı 2007: 180).

İşsizlik sigortasının iki temel amacı vardır (Uğur 2011: 100). Bunlardan birincisi işsiz kalan bireylerin ve ailesinin uğrayacağı maddi zararı azaltarak, toplumdaki sosyal dengenin bozulmasını engellemek ve suç eğiliminin artmasının önüne geçmektir. Diğeri ise işsizlerin iş ararken daha seçici davranmalarına sebep olarak, verimliliğin, tatmin düzeyinin ve iş memnuniyetinin atmasını sağlamaktır.

İşsizlik sigortasının ekonomik ve sosyal açıdan bazı avantaj ve dezavantajları vardır (Görücü v.d. :134-136). Bunlar;

Avantajları;

1. Kısmi de olsa gelir kaybı telafi edileceğinden çalışanlar kendilerine daha uygun iş ararlar.
2. Alım gücü belirli ölçüde korunacağından toplam talep üzerinde olumlu etki oluştururlar.
3. Bu ödeneği alabilmek için ahlak ve iyi niyet kurallarına daha fazla önem gösterilecek, neticede verimlilik artacak, iş gücü devri azalacaktır.
4. Sigortanın mali kaynaklarından verilen eğitim giderlerinden yararlanarak çalışanların kalifikasyonları artacaktır.
5. Zamanla iş gücü piyasasına yönelik veri tabanı oluşturularak, doğru işçinin doğru işe yerleşmesi sağlanacaktır.
6. Kaynakların üretken olan ve istihdama katkısı fazla olan alanlara aktarılması sağlanarak bölgeler arası gelişmişlik düzeyinin düşmesine sebep olacaktır.
7. Oluşan fonların verimli alanlarda kullanılması mümkün olacaktır.
8. İşsizlik nedeniyle ortaya çıkacak olan ruhsal bozukluklar ve psikolojik etkiler kısmen zayıflar.
9. İşsiz kalanlar bir anlamda çalışanlarında hayatlarını etkilediklerinden, bu sigorta sayesinde söz konusu etki azalacaktır.

10. Mevcut mesleklerin geliştirilmesi sağlanır.
11. Verilen eğitimlerle yeni meslekler kazandırılır.
12. İşe yerleştirme de etkinlik orta ve uzun dönemde artar.
13. Çalışanlardan çalışmayanlara doğru fon akışı olacağından adil gelir dağılımına hizmet eder.
14. İşsizlik sigortasının kaynaklık edeceği diğer fonların etkili alanlarda yatırıma dönmesi sağlanır.
15. İşsiz kalanların aile fertlerinin uğrayacağı olumsuz etkiler azalır.
16. Ülke refah seviyesinin belirli bir oranın altına düşmesini engeller.
17. Otomatik dengeleyici olarak ekonomiye katkı sağlar.

Dezavantajları;

1. Yapısal işsizliğin olduğu yerde hayata geçirilmesi pek mümkün değildir.
2. Maliyet artışını beraberinde getirir.
3. Çalışanların net gelirini azaltır.
4. Çalışma eğilimini düşürebilir.
5. Çalışma güdüsü azalır.
6. İşsizlik ödeneği alanların işe yerleştirilmesi daha fazla arzu edildiğinden, ödenek almayanların aleyhine durumlar gelişebilir.
7. İşgücü maliyetlerindeki yükselme, toplam işgücü talebini düşürür. Bu da işsizliğin artmasına, üretimin azalmasına sebep olur.
8. İşgücü maliyetlerini artırmanın bir sonucu olarak kayıt dışı istihdam artar
9. Yatırımların emek yoğunundan sermaye yoğununa kaymasına neden olur.
10. Hem sigortadan faydalanan hem de kayıt dışı çalışanlar artar.
11. Yatırıma ayrılacak kaynakların bir kısmının işsizlik sigortasına ayrılması, kaynak dağılımında irrasyonelliği getirir

Sonuç olarak 1959 yılında başlayan çalışmaların neticesinin 1999 yılında alınmasıyla, işgücü piyasasında, emek talebinin daha verimli kullanılmasını sağlayacak kanun yasalarmış ve işçilere ciddi haklar tanınmıştır. Yukarıda sayılan bu avantajların etkilerinin ve sayılarının artması için yeni düzenlemeler yapılabilir. Dezavantajlarının azalması hatta ortadan kaldırılması için de, aynı şekilde düzenleyici politikalar uygulanabilir.

2.5. Türkiye İşgücü Piyasası Analizi

Cumhuriyetin ilanından bu yana işsizlik oranlarına bakıldığında, en düşük işsizlik oranları 1950 yılında %1,5 olarak gerçekleşmişken, en yüksek işsizlik oranı ise %14 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. 1950 yılında işsizlik oranının en alt seviyede çıkmasının nedeni, kültürel gerekçelerden dolayı kadınların çalışmalarına sıcak bakılmaması ve işgücü kapsamında değerlendirilmemeleri ile 1945 yılında yaşanan dünya savaşına girilebilme ihtimali nedeniyle gençlerin askere çağırılmaları gösterilebilir. 2009 yılında rekor düzeye çıkması ise, 2008 yılında yaşanan ve dünya ekonomisinin her alanını etkileyen küresel ölçekli krizden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.1: Cumhuriyetin Başlangıcından İtibaren Türkiye’de İşsizlik Oranları

Yıl	İşsizlik Oranı	Yıl	İşsizlik Oranı	Yıl	İşsizlik Oranı
1923	9,1	1954	3,2	1985	7,3
1924	6,9	1955	3,1	1986	8,1
1925	5,3	1956	3,2	1987	8,5
1926	5,1	1957	2,8	1988	8,4
1927	4,2	1958	2,9	1989	8,7
1928	3,8	1959	2,9	1990	7,4
1929	3,2	1960	3,1	1991	8,5
1930	3,2	1961	3,4	1992	8,4
1931	4,5	1962	3,4	1993	9,2
1932	4,5	1963	3,4	1994	8,3
1933	3,9	1964	3,5	1995	7,3
1934	3,2	1965	3,7	1996	6,3
1935	3,3	1966	3,6	1997	7,2
1936	2,9	1967	4,8	1998	6,7
1937	2,7	1968	5,2	1999	7,4

1938	2,1	1969	5,9	2000	6,5
1939	2,1	1970	6,4	2001	8,4
1940	2,4	1971	6,8	2002	10,3
1941	3,0	1972	6,3	2003	10,5
1942	3,4	1973	6,8	2004	10,3
1943	2,9	1974	7,3	2005	10,3
1944	3,1	1975	7,6	2006	9,9
1945	3,1	1976	9,0	2007	10,3
1946	2,7	1977	10,0	2008	11,0
1947	2,5	1978	10,1	2009	14,0
1948	2,3	1979	8,9	2010	11,9
1949	1,8	1980	8,3	2011	9,8
1950	1,5	1981	7,3	2012	9,2
1951	1,7	1982	7,2	2013	9,7
1952	1,9	1983	7,9	2014	9,8
1953	2,8	1984	7,8	2015	10,3

Kaynak: 1932-1987 arası Biçerli, 2007: 467, 1988-2015 arası, www.tuik.gov.tr

Türkiye'nin işgücü piyasası analiz edildiğinde üç özellik göze çarpmaktadır (Ay: 2012). Bunlar;

- Kırdan kente göç
- Kırdan kente göçün, kentin eğitim seviyesini düşürdüğü için sektörler arası geçişin nitelikli değişim oluşturmaması
- Kadınların iş gücüne katılım oranının düşüklüğü işgücü piyasasının etkinliğini olumsuz etkileyip, işsizliğe sebep olmaktadır.

Bu özelliklerin dışında, işsizliğe sebep olan makro ölçekte politika gerektiren bazı nedenler de vardır. Gelişmekte olan ülkelerde, nüfus artış hızı, sermaye artış hızından

daha fazla olacağından, gizli işsizlik süreklilik arz eden bir yapıya dönüşecektir. Bu durumda gizli işsizlik yapısal sorun niteliği kazanacaktır (Kökocak v.d. 2011: 229).

Türkiye’de işsizliğin en temel nedenlerinden birisi, istihdam olanaklarının yetersiz kalmasıdır. 1980-2006 yılları arasında nüfus 25 milyon kişi artmış iken, istihdam politikaları sayesinde, sadece 6,5 milyon iş alanının oluşturulması bu konudaki en büyük göstergelerindendir. İşsizliğe yol açan diğer önemli sorun ise sürdürülebilir yüksek oranlı büyümenin olmamasıdır. Yapılan analizlere göre, Türkiye’de %4 büyüme olursa, ortalama işsizlik oranı ancak sabitlenebilecektir.

Türkiye için üretimin daha az istihdam oluşturmasının en önemli nedenlerinden biri üretimde kullanılan hammaddelerin yarıdan fazlasının ithal olmasından kaynaklanmaktadır. Tamamı yerli kaynaklardan meydana gelen üretimlerde, üretimin her girdisi kendi alt dalında yeni bir sektör olma potansiyeli taşıdığından, ithalattan bağımsız üretim yapan ülkelerdeki istihdam politikaları daha etkin olmaktadır. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde üretimde kullanılan hammaddelerin bir kısmı ithalat ile karşılandığından istihdam politikaları olması gerektiğinden daha az istihdam artışına yol açmaktadır.

İşsizliğin başka bir nedeni işgücü maliyetlerindeki yüksekliktir. Yapılan akademik çalışmalar, işgücü maliyetlerinin her %15 düşürüldüğünde, istihdamın %1 oranında artacağını ortaya koymuştur (Biçerli 2004: 270). Yurtiçindeki girişimcilerin önündeki bürokratik engeller, işsizliğin diğer nedenlerindendir. Ayrıca ekonomik büyümenin yatırıma değil ithalata dayandırılması, işsizlik sorununun artmasına neden olmaktadır.

İşsizliğin diğer sebebi de mevsimsel etkenlerdir. Ocak ve Şubat aylarında mevsimler etkiler neticesinde işsizlik yükselmekte Haziran ve Temmuz aylarında ise işsizlik oranları en alt seviyeleri görmektedir. İşsizlik oranları 2008 krizinden sonra 2008 Kasım ayında %12,3 olarak gerçekleşirken, 2009 yılının Şubat ayında %16,1 oranında gerçekleşerek cumhuriyet tarihi rekorunu kırmıştır. %16,1 oranına tekabül eden işsiz sayısı ise 3 milyon 802 olarak kayda geçmiştir (Yavuz 2012: 51).

Bu gibi sebeplerle işgücü piyasasında işsizlik süreklilik arz eder hale gelmiştir. Dolayısıyla işsizlik politikası uygulanacağı zaman dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. İşsizliğin nedenlerini iyi araştırmalı ve politikanın uygulanacağı ülkenin işgücü piyasayı iyi analiz edilmelidir.

2.5.1. Genç İşsizliği Bakımından Türkiye’de İşgücü Piyasası

Türkiye'nin kronik sorunlarından bir tanesi nüfus artışının, istihdam artışına oranla daha fazla olmasıdır. Bu sebeple artan büyüme oranları, aynı oranlı olarak istihdam artışına neden olamamaktadır (Sayın 2011: 34). Ancak bu durumun tersi olduğunda, işsizlik oranındaki artış, aynı oranlı büyüme oranında gözlemlenen işsizlik oranlarındaki azalış ile karşılaştırıldığında, işsizlik oranlarının ekonomik küçülmeye daha fazla tepki verdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun yaşanmasının nedenlerinden birisi genç işsizliğin fazla olmasıdır. Türkiye’de nüfus artışının istihdam artışından daha fazla olması, genç nüfusun artmasına, genç nüfusun artması da, işsizler içerisinde genç nüfusun payının artmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de genç işsizliğin bu kadar yaygın olmasının sebepleri dört başlık altında sıralanabilir. Bunlar; Ülke nüfusu yapısından kaynaklanan sorunlar, eğitim yapısından kaynaklanan sorunlar, işgücü yapısından kaynaklanan sorunlar (Murat ve Şahin 2011: 325) ve devlet yapısından kaynaklanan sorunlar olarak sıralanabilir (Toprak ve Demir 2001: 11).

Ülkenin nüfus yapısından kaynaklanan sorunların en önemli nedenlerinden biri, tarım istihdamındaki çözümlenin sürmesi ve kırdan kente göçün devam etmesidir. Bu işgücü göçünün büyük bir kısmı işsizler grubuna dahil olmaktadır.

Eğitim yapısı ile ilgili sorunlar, sistemsel sorunlar ve yetersiz istihdam olanaklarının birleşmesi sonucunda işsizlik oranı artmaktadır. İş dünyası beklentilerini eğitim sisteminin karşılayamaması, hayat boyu öğrenme sürecinde yeterli katılımını olmaması, eğitim kurumları arasındaki donanımsal uçurumun varlığı ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin yeterince gelişmemiş olması eğitim yapısı ile ilgili sorunlar arasında gösterilebilir.

Diğer bir sebep ise işgücü piyasasında devlet kaynaklı sebeplerdir. Devlet kaynaklı sorunların en başında, aktif istihdam stratejilerinden olan Ulusal Eylem Planı'nın uygulanması gelmektedir. Ulusal Eylem Planı'nın uygulaması yeni iş alanlarının oluşturulmasından ziyade, mevcut çalışanlara yönelik verimlilik artışı merkezli olmasından kaynaklı olması işsizliği artırmaktadır. Devlet kaynaklı diğer sorunlar ise;

1. Girişimciliği zayıflatan siyasal istikrarsızlık.
2. Zayıf koalisyon hükümetleri

3. Yasal düzenleme hataları
4. Kurumsal düzenleme hataları
5. Tasarruf mevzuatına devlet güvencesinin uzun süre devam etmesi
6. İç borçlanmanın ağırlık olarak bankalardan yapılması
7. Hatalı kur çıpası politikası uygulanması
8. Hükümetin kamu bankalarının popülist politikaların finansman aracı haline getirmesi

Çetinkaya'nın yaptığı araştırmaya göre genç işsizlik son derece karmaşık olmakla birlikte, genç işsizliğin çözümünde iki görüş ve çözüm önerisi bulunmaktadır (Çetinkaya: 55). Konjonktürel nedenlerden kaynaklanan genç işsizliğin çözümü; Keynesyen para ve maliye politikası ile çözülebilirken, yapısal nedenlerden kaynaklanan genç işsizliği ise arz yanlı politikalarla çözülür. Türkiye'de genç işsizlik daha çok yapısal sorun olarak görüldüğünden, arz yanlı politikaların uygulanması, genç işsizliği azaltmada etkin rol oynayabilecektir.

Ülkelerin istihdamının yaşlara göre dağılımı, gelişmişlik düzeylerini yansıtmaktadır. Az gelişmiş ekonomilerde çocukların, çocukluk çağında çalışma hayatına atılma oranları yüksek çıkarken, bu oran gelişmişlik düzeyi ile birlikte ters orantılı olarak hareket etmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2002 yılında yaptığı araştırmada 246 milyon çocuk çalışan çocuk kapsamında değerlendirilmiştir (Duyar 2003: 7). Uluslararası Çalışma Fonuna göre çocukluk çağı 15 yaşında sona ermekte ve işsiz statüsüne girilmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütüne göre bir işçinin genç olarak nitelendirilmesi için yaşının en az 15 en fazla 24 olması gerekmektedir. Türkiye'de bu kritere uyan 13 milyona yakın nüfusu vardır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün genç işsiz tanımına rağmen, genç işsizliğin yaş alt ve üst grupları ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu durum ülkeler arasındaki genç işsizliği azaltma politikalarının da farklı olmasına neden olmaktadır. Bazı ülkelere göre genç işsizliği yaş alt ve üst sınırı şu şekildedir.

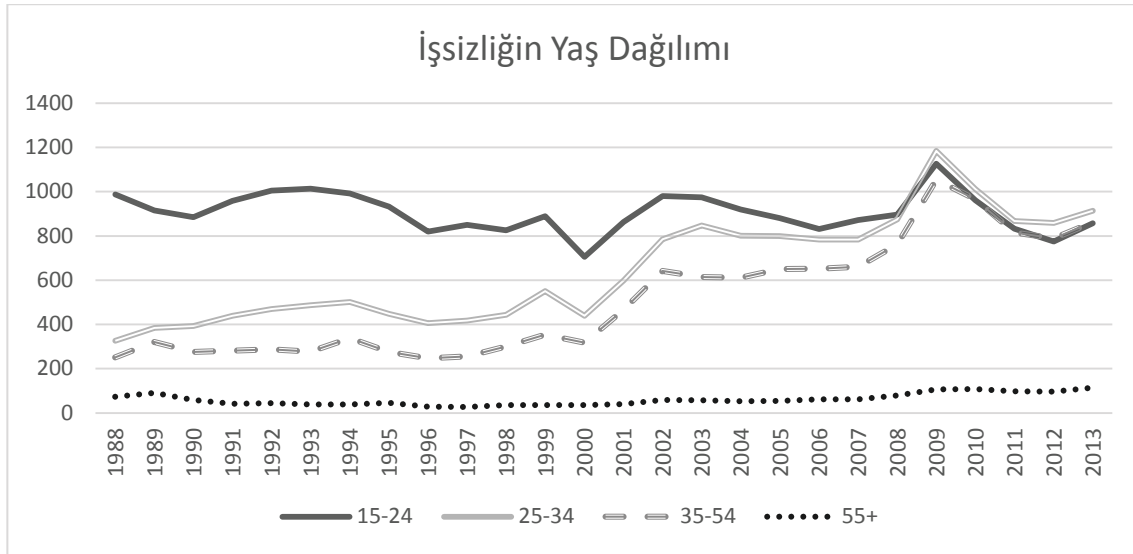
Tablo 2.2: Ülkelerin Genç İşsizlik Yaş Sınırları

Ülke	Yaş Aralığı
İngiltere	16-18
Kuzey İtalya	14-29
Güney İtalya	14-32
Avustralya	12-25
Malezya	15-40
Nijerya	6-30
Amerika	14-24
Türkiye	15-24

Kaynak: Karabıyık 2009: 296

Ülkelerin genç kavramlarının farklılaşması, dünya üzerinde genç işsizlikle mücadele politikalarının da farklılaşmasına neden olmuştur. Örneğin Nijerya'da genç işsizliğin başlangıç yaşı 6 olarak kabul edilirken, İtalya'da genç işsizlik yaşı 14 olarak kabul edilmektedir. İtalya'da ülkenin kuzey kesimlerinde genç kategorisinin üst yaş sınırı 29 olarak kabul edilirken, ülkenin güney kesimlerine inildikçe üst yaş sınırı artarak 32 olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de ise genç işsizlik kategorisi 3. ve 4. BYKP'da 12-24 yaş arası kabul edilirken, 5. BYKP'da ise 15-24 yaş arasında olan işsizler genç işsiz statüsünde yer almaktadır.

Dünya genelinde 2008 yılı için 15-24 yaş arasında yaklaşık 1 milyar genç bulunmakta ve bu sayı zamanla sürekli artmaktadır. Söz konusu sayının yaklaşık %89 gibi yüksek oranı ise gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır (Dursun ve Aytac 2009: 74). Türkiye'de ise en fazla işsizlik 15-24 yaş grubunda vardır. Bu yaş grubundan özellikle askerlik sonrası ve eğitim sonrası bireylerin yoğunlaştığı 20-24 yaş aralığında işsizlik en yüksek seviyededir. Türkiye'deki işsizlerin yaş grafiklerine bakıldığında;

Grafik 2.1: Türkiye’de İşsizlerin Yaş Dağılımı

TÜİK verilerine göre 1988-2013 yılları arasında 15-24 yaş arası işsizlerin sayısı, 2008 yılında yaşanan küresel ölçekli krize kadar her zaman büyük fakla öndedir. Kriz sonrasında rekor düzeye çıkan genç işsizliği, ilk defa 24-35 yaş arası işsizlerin sayısının gerisinde kalmıştır. Kriz sonrası süreç ilerledikçe genç işsizlik nispeten azalmış ve 2011 yılında 25-34 ve 35-54 yaş arası işsizlikten daha düşük seviyeye gerilemiştir. Bu durumun sebebini, kriz sonrasında sıklıkla çıkarılan istihdam teşvik paketlerinin içerisinde genç işsizliğe ayrılan yerin fazla olması olarak söylemek mümkündür.

Yukarı grafikte dikkat çeken başka bir nokta ise 55 yaş ve üzeri işsizlik durağan seyir izlemektedir. İlerleyen yaşın etkisiyle yaşanan bıkkınlık ve emekliliği hak etme gibi sebeplerden, 54 yaş üzeri nüfus iş aramaktan vazgeçerek, işsizler arasında yer almamaktadır.

2008 krizi sonrasında uygulanan işsizliği azaltma konusundaki teşvik paketleri üretimin artırılmasını ve yeni işyerlerinin kurulmasını teşvik ettiğinden, ekonomide arz yanlı politikaları önemsemiştir.

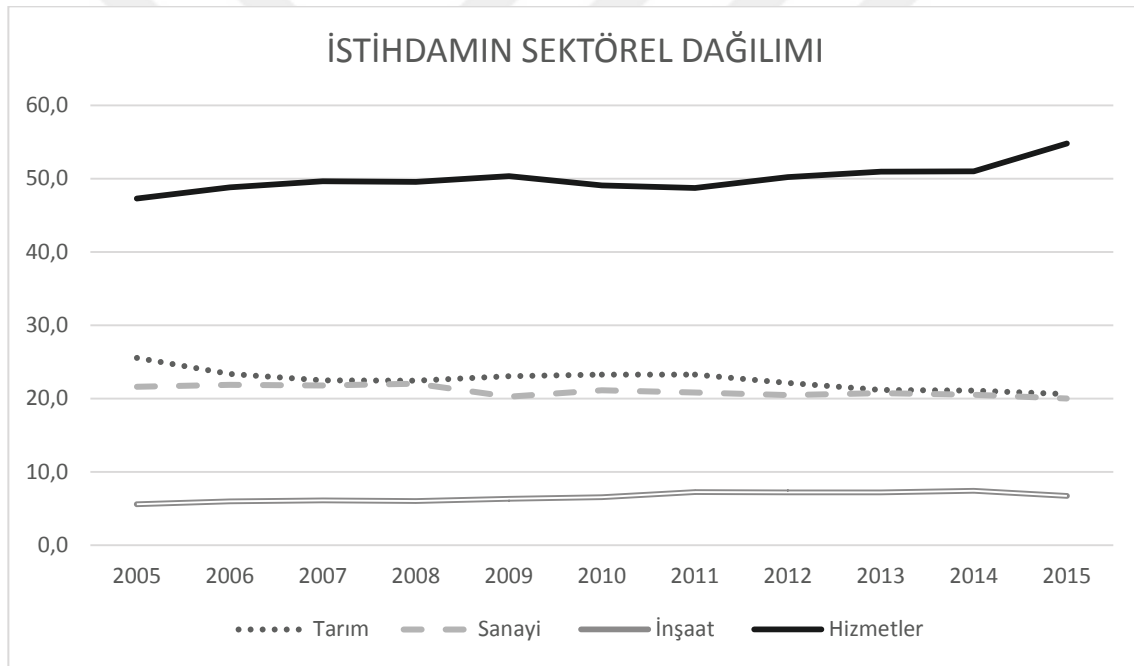
2.5.2. İç Göç Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

1950'li yıllardan itibaren değişen sanayileşme ve kentleşme stratejileriyle birlikte, iç göç kavramı, Türkiye ekonomisi açısından gündeme gelmeye başlamış, kırsal kesimlerde etkin nüfus kontrolünün sağlanamaması, tarımda makineleşme, mirasın toprak bütünlüğünü bozacak mahiyet kazanması gibi etkilerden dolayı iç göç ve beraberinde getirdikleri işsizlik sorunu ekonomiye entegre olmuştur (Bahar ve Bingöl

2010: 45). Kentsel işgücüne yönelik olan ve kalifikasyon gerektiren işler, genellikle kırsal alandan göç eden işçilere yönelik olmadığından, bu tip işlerde bulunan pozisyon açıklarına iç göç fayda sağlamamış ve işsizliğin artmasına neden olmuştur.

İç göç kentsel kesimlerde işsizliğin tırmanmasına neden olurken, tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne de geçişin önünü açmıştır. Genellikle tarımsal istihdam olarak kabul edilen kırsal kesimdeki işgücü, tarımda makineleşmenin de etkisiyle azalan tarımsal işgücü talebi ile iç göç tetiklenmiş ve kentsel kesimde işgücü arzının artmasına neden olmuştur. Artan bu işgücü arzı tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde ücretlerin artışını engellemiş ve daha çok sırasıyla, hizmetler ve sanayi sektörlerinde istihdam edilmiştir.

Grafik 2.2: İstihdamın Sektörel Dağılımı

Grafikten Türkiye'nin istihdamının sektörlere göre dağılımı görülmektedir. 1980 kararları öncesi, büyük oranla önde olan tarımsal istihdam, söz konusu kararların yapısal değişimi getirmesiyle birlikte düşmeye başlamıştır. 2005 yılı sonrasına bakıldığında her dönem için tarımsal istihdam, hizmet istihdamının gerisinde kalmıştır. Tarımsal istihdamın azalış trendine girdiği her yılda, hizmet sektöründe istihdam artmış, tersi durumunda da azalmıştır. Bu durum tarımsal istihdam ve hizmet sektörü istihdamı arasında ciddi bir etkileşimin olduğunu göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörü istihdam azalışları daha çok sanayi sektörü istihdam artışına sebep olurken, Türkiye'de bu durum tarım ve hizmet sektörleri arasında yaşanmaktadır.

İstihdamın sektörel bazda nasıl dağıldığı konusu, söz konusu ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili bilgi vermektedir. Gelişmiş ülkelerde işgücü, tarımdan sanayi ve hizmetler sektörüne kaymaktadır (Dışbudak ve Akgün: 57). Türkiye’de ise durum biraz farklıdır. İşgücü tarımdan, sanayi sektörü yerine hizmet sektörüne kaymaktadır.

Tarımsal istihdamın azalması iç göçü tetikleyen en önemli unsurlar arasındadır. İç göç ise işsizliğin artmasında etkilidir. Bu sebeple iç göç ile mücadele politikalarının yaygınlaştırılması, işsizliği azaltıcı etki doğuracaktır (Kökocak 2015: 18). İç göç, genellikle doğudan batıya doğru gerçekleştiğinden, Türkiye'nin doğu kesimindeki illere yapılacak ve istihdam sağlayacak her yatırım, iç göçü azaltma yönünde etki oluşturacaktır. Mevcut durumda Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), doğuya yapılan en büyük yatırım olma özelliğini taşımaktadır. Bu projenin tam olarak hayata geçmesi Doğu Anadolu'da tarıma dayalı sanayileşmenin hızlanacağı ve iç göçün azalacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla iç göçün işsizlik üzerinde ciddi baskısı olan ülkelerde, en mantıklı istihdam yatırımları, iç göçün kaynağı olan bölgelere yapılan yatırımlar olarak görülmektedir.

Bölgesel işgücü göçünün temelinde dört sebep yatmaktadır (Yüceol 2011: 33). Bunlar;

1. Görelî ücretler.
2. Görelî istihdam beklentileri.
3. Konut maliyetleri.
4. Diğer maliyetler.

Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerin genellikle nüfuslarının çoğunluğu kentleşmiş ve kırsal nüfusun az olduğu ülkelerdir. Bu açıdan bakıldığında iç göç olgusunun işsizliği artırma baskısının az olduğu ülkelerdendir. Bu sebeple Türkiye sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeler kategorisine tam olarak girmediği için işsizlikle mücadelede kapsamında daha detaylı ve realist politikaların uygulanması gerekliliği gözlemlenmektedir. İzlenen politikalarda yukarıdaki iç göçü tetikleyen etmenlerin ortadan kaldırılması amaçlanmalıdır. Sektörler arasındaki ücret farklılıklarının azaltılması, işsizlerin sayıca fazla olduğu bölgelere daha fazla yatırım teşviki verilmesi, kırsal kesimlere TOKİ bünyesinde düşük gelirli için konut yapılması gibi politikalar, içgöçü dolayısıyla da işsizliği azaltmaya yardımcı olacaktır.

Türkiye'de işsizlik olgusu, işgücü piyasasında iç göçün altında yatan en önemli nedenlerden biridir. Bu durumun temel sebeplerinden birisi ise devletin anayasanın 166. maddesinde geçen "ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı özellikle endüstrinin ve tarımın yurt içinde dengeli ve uyumlu bir biçimde hızla gelişmesinin planlamak" görevinin gerekli ölçüde yerine getirememesinden kaynaklanmaktadır (Yüceol 2001: 31). Özellikle 1980 yılında alınan ekonomik dönüşüm kararlarının serbest piyasayı savunması neticesinde, devletin ekonomiye müdahaleleri sınırlanmış ve anayasanın 166. maddesi hükümsüz kalmıştır. Dalayısıyla yapısal dönüşüm sonrası iç göç istihdam olanaklarının az olduğu yerlerden, iş bulma potansiyelinin fazla olduğu bölgelere doğru gerçekleşmiştir.

İç göç genellikle ekonomik hareketlilikle ilgili olduğundan, istihdam olanakları ve ekonomik hareketlilik arasında doğru orantı vardır. İç göç ekonomik hareketliliğin az olduğu bölgelerden çok olduğu bölgelere doğru gerçekleşir (Keskin 2016: 147). Bu sebeple Türkiye'de en çok göç çeken bölge Marmara bölgesidir. Bu göç potansiyelinin önemli nedeni ise çalışma alanlarının ve istihdam olanaklarının fazla olmasıdır. Bu durum beraberinde bazı sıkıntıları da getirmektedir. Fazla göç alan bölgelerde vasıfsız eleman sayısı kısa zamanda artar. Bu gibi yerlerde iş potansiyeli, genellikle eğitim düzeyi yüksek, kalifiyeli elemanlara yöneliktir. Bu durum göz ardı edildiğinde ise, çok sayıda vasıfsız eleman göç ettiği için, Marmara bölgesinin işsizlik oranının Türkiye'nin 7 bölgesi arasında birinci sırada gelmesi normal görülmektedir.

2015 yılı itibari ile, Türkiye'de sayısal olarak en az göç alan ve veren illeri tablo3'de, en fazla göç alan ve veren illeri tablo4'de ve son olarak da alıp verdikleri göç sayısının oranlanmasıyla bulunan net göç hızlarının en az ve en fazla olduğu iller tablo5'de verilmiştir.

Tablo 2.3: En Az Göç Alan ve Veren İller

İl Adı	Alınan Göç	İl Adı	Verilen Göç
Ardahan	5.630	Kilis	6.593
Kilis	6.776	Ardahan	7.802
Tunceli	6.996	Bartın	8.113

Bayburt	7.150	Tunceli	8.113
Hakkari	8.216	Bayburt	9.281

Kaynak: www.tuik.gov.tr e.t: 12.05.2016

Tablo3'de 2015 yılında Türkiye genelinde en az göç alan 5 il, Türkiye'nin doğusunda yer almaktadır. En az iç göç alan il 5,630 kişi ile Ardahan'dır. Söz konusu bu beş ilin Türkiye'nin doğusunda yer almasının en önemli nedeni, yatırımcıların daha çok batı illerini tercih etmesidir. Diğer bir sebebi ise hammadde ulaşımı açısından Türkiye'nin doğusunun elverişsiz olmasıdır. Bu durumdan kısmen işsizlikle mücadele kapsamında gelişmeye öncelikli bölge olarak Doğu Anadolu'nun belirlenmesi politikası ve Doğu Anadolu yatırımlarının teşvik ve sübvansiyonu politikaları, çeşitli nedenlerden dolayı istenilen sonuca ulaşamadığı sonucu çıkmaktadır.

Tablo 2.4: En Fazla Göç Alan ve Veren İller

İl Adı	Alınan Göç	İl Adı	Verilen Göç
İstanbul	453.407	İstanbul	402.864
Ankara	204.048	Ankara	153.001
İzmir	126.238	İzmir	105.389
Antalya	96.441	Antalya	68.374
Kocaeli	87.158	Bursa	64.558

Kaynak: www.tuik.gov.tr e.t:12.05.2016

Tablo4'de ise 2015 yılı için Türkiye'nin en fazla göç alan ve veren illeri verilmiştir. Türkiye'nin en fazla göç alan ili 453,407 kişi ile İstanbul olmuştur. En fazla göç alan bu beş il, Türkiye'de yabancı ve yerli sermaye yatırımlarının en fazla olduğu beş ildir. Yatırımların fazla olmasından dolayı söz konusu bu illerde, her eğitim seviyesinden ve kalifikasyondan işgücüne ihtiyaç duyulacağı için, bu iller iş bulma ümidi ile göç çekmektedir.

Tablo 2.5: Net Göç Hızı Bakımından En Yüksek ve En Düşük Hıza Sahip İller

İl Adı	Net Göç Hızı	İl Adı	Net Göç Hızı
Tekirdağ	22,1	Kars	-28,6
Karabük	19	Amasya	-28,1
Gümüşhane	18	Yozgat	-27,9
Kocaeli	17,1	Muş	-26,8
Yalova	10,1	Bayburt	-26,8

Kaynak: www.tuik.gov.tr e.t: 12.05.2016

Tablo5’de ise net göç hızları en yüksek ve düşük olan Türkiye’nin ilk 5 ili verilmektedir. Bu kritere göre yapılan sıralamada Türkiye’nin farklı bölgelerinden illerin bulunduğu görülmektedir. Net göç hızı en yüksek olan il %22,1 oranla Tekirdağ olurken, en düşük il ise %-28,6 ile Kars’tır.

2.5.3. İşgücüne Katılım Oranı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

İşgücüne katılım oranı, izlenen politikalara ve verilen teşviklere rağmen Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri arasında en düşük olan ülkelerden birisi Türkiye’dir.

Türkiye’deki işgücünün, işgücü dışında kalmasının bazı nedenleri vardır (Sapançalı 2007: 11). Bunlar;

- İş bulma ümidini kaybeden işsizlerin iş aramaktan vazgeçmeleri
- Ücret düşüklüğü nedeniyle işgücü dışında kalıp, kayıt dışı olarak aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışanlar
- Kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin kentsel alanda pahalı olması sebebiyle annelerin işgücüne dahil olamamaları
- Kayıt dışı işlerin fazla olması ve bu sektörlerde çalışan bireylerin Sosyal Güvenlik kapsam dışında kalması sebebiyle yaşadıkları isteksizlikler
- Köyden kente göçleri kadınları işgücü piyasasında uzaklaştırması
- Erken yaşta emekliliğin tercih edilmesi ve cazip hale getirilmesi
- Ortalama eğitim süresinin uzaması

- Eğitim düzeyinin düşmesi

Bu nedenlerin dışında, işgücüne katılım oranının düşmesindeki temel neden, çeşitli sebeplerden dolayı kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasıdır. İstihdam politikalarında arzu edilen sonuçlar, erkeklerin ve kadınların işgücüne katılımlarının eşitlenmesi doğrultusundadır.

1980 sonrası süreçten 2001 krizine kadar olan süreçte Türkiye'ye bakıldığında, kadın işgücünün işgücüne katılma oranının, dünya genelinde sergilediği artış oranının çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Kadınların kentsel ve kırsal işgücüne katılımı göz önüne alındığında, işgücüne katılımlarının erkeklere oranla son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Ancak kırsal emek piyasasında çalışan kadın işgücünün %80'inden fazlası ücretsiz aile işçisi olarak faaliyette bulunmaktadır (Özer ve Biçerli: 56).

Çeşitli nedenlerden dolayı kadınlar her zaman için erkeklerden daha az işgücüne katılım oranına sahiptir. Bu nedenler incelenecek olursa;

Türkiye de kadınların iş gücüne katılımlarının az olmasının önemli sebeplerinden biri tarım ekonomisinin terk edilmesidir. 1950'li yıllarda tarım toplumu olma noktasında hız kazanan Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranları %70 seviyelerinde iken, 2000'li yıllarda %20'lere kadar düşmüştür. TÜİK verilerine göre; 2000'li yıllarda daha sermaye yoğun sanayileşmeye yönelik politikalarla iş gücü içindeki tarımsal nüfus 1989 yılında %47,4 iken 2008 yılında %23,7'ye gerilemiştir.

Kadınların işgücü içerisindeki payının az olmasının diğer sebebi ise işverenlerin erkek çalışanları işe alma yönündeki eğilimleridir. Kadın çalışanlar özellikle son yapılan yasal düzenlemelerle çocuk sahibi olduklarında uzun süre çalışmama hakkına sahip hale gelmiştir. Bu sebeple çalışmayan her kadının iş yerinde boşalan bir pozisyonu olduğundan ve boş pozisyonlara da gerekli şartları taşıyan elemanın kısa sürede bulunamamasından kaynaklanan sıkıntılar işverenleri zor duruma sokmaktadır. Bu sebeple işverenler erkek istihdamına daha sıcak bakmaktadırlar.

Kadınların işgücüne dahil olma nedenlerinden biri de, çalışma sonucu elde ettikleri gelirlerinin, ev ve çocuk bakımı giderleri arasındaki farkın az olmasıdır (Gürsel ve Ulusoy 1999: 47). Ataerkil aile yapısının yaygın olduğu toplumlarda ev işleri ve çocuk bakımı genellikle kadınların yüklendiği sorumluluktur. Çalışan kadınların da ev işi ve çocuk bakımına fırsat bulamamaları sebebiyle, bu sorumluluklarını hizmetçi ve temizlikçi çalıştırma olarak hizmet alımı şeklinde yerine getirmektedirler. Ev işleri ve çocuk bakımı

işleri için harcanan para ile kadının çalışması sonucunda kazandığı para arasındaki farkın az olduğu durumlarda, genel tercih kadının çalışıp yıpranmasından ziyade ev işleri ve çocuk bakımına yönelmesi şeklinde olmaktadır. Bu sebeple düşük gelirli işlerde genellikle evli ve çocuklu kadınların istihdamları azdır.

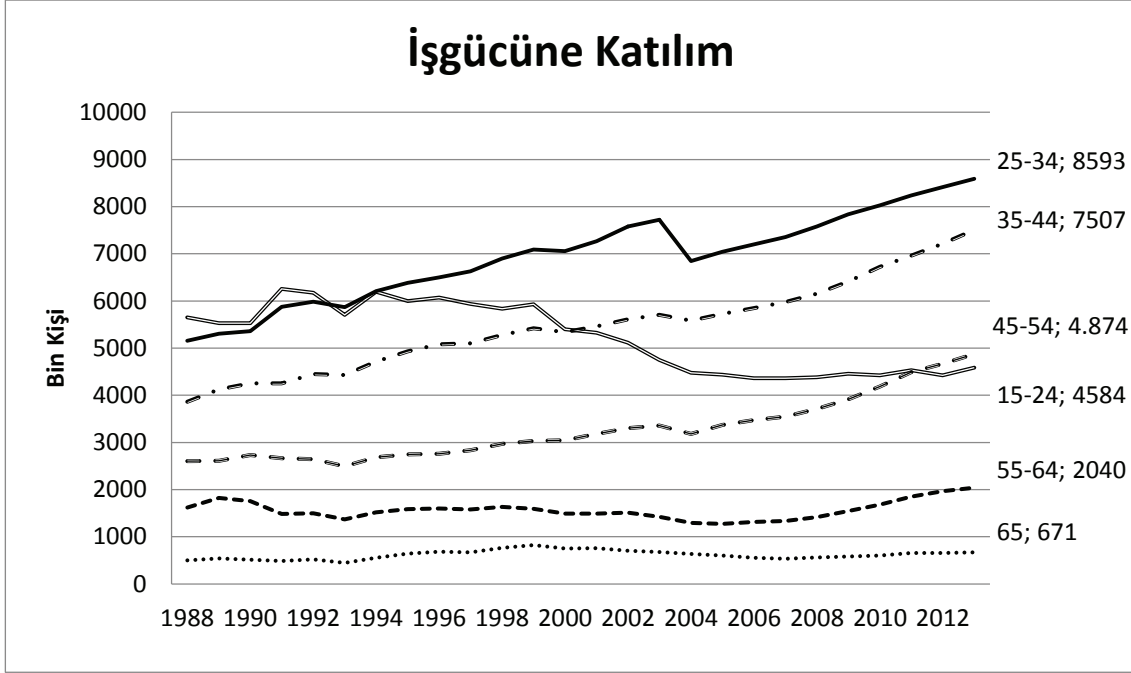
Kadınların eğitim düzeyinin ücret farklarına etkisi, erkeklerin eğitim düzeyinin ücret farklılıklarına etkisinden fazla olması diğer nedenlerdendir. Yani kadın çalışanlarda eğitim daha değerlidir. Kadınların eğitim düzeyleri arttıkça erkeklere oranla gelirleri daha fazla artmaktadır (Gürsel ve Ulusoy 1999: 49). Türkiye'de 1990 yılında 6 yaşından büyük kadınların %90'ının eğitimi ortaokul ve altı düzeyindedir. Bundan dolayı işgücüne katılma oranı, eğitim düzeyi düşük olan kadınlarda ücretlerinin düşük olmasından dolayı azdır. Bu durum da kadınların eğitim durumlarının erkeklerden daha düşük olması, çalışma konusunda kadınlarda isteksizlik oluşturmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Türkiye'nin en düşük işgücüne katılım oranına sahip olan bölgedir (Ataman 2010: 200). Bu durumun en önemli nedeni, kültürel sebeplerden dolayı kadınların çalışmalarına sıcak bakılmaması ve erkeklerin de çalışabilecekleri yeterli istihdam olanaklarının olmamasıdır.

Erkeklerin ve kadınların toplulaştırılmış olarak işgücüne katılım oranları incelendiğinde; son yıllarda 25-34 yaş arası nüfusun sürekli olarak artan ve artmaya devam eden işgücüne katılımı görülmektedir. Veri setinin ilk yıllarında, en yüksek düzeyde iş gücüne katılım oranı, genç nüfus olarak tabir edilen 15-24 yaş arası nüfusta olduğu görülürken, zamanla, özellikle 1994 yılında yaşanan krizin ardından, düşme trendi içine girdiği görülmektedir. Bu İKO'daki gerileme 1999 yılında yaşanan ve kısa zaman aralıklarıyla diğer krizler tarafında desteklenen zaman dilimine geldiğinde daha belirgin gözlemlenmektedir. Genç nüfusun işgücüne katılımının artması gerekliliği ve aktif istihdam politikalarının öneminin vurgulanmaya başlandığı 1994 ekonomik krizi neticesinde de, bu düşüşün önüne geçilememiştir. Ayrıca Nüfus artış hızı azalırken çalışma çağındaki nüfusun artması ve yüksek oranlara çıkması olarak tanımlanan demografik fırsat penceresinden yeterli ölçüde yararlanılamamıştır. 24 yaş sonrası nüfusun işgücüne katılım oranına bakıldığında ise yaş artışıyla birlikte işgücüne katılım arasında ters ilişkinin olduğu görülmektedir. İŞKUR tarafından izlenen aktif istihdam programları neticesinde 24 yaş üzeri nüfusun işgücüne katılımları düzenli olarak artırılmış ve krizlerden daha az etkilenmeleri sağlanmıştır. Krizler dolayısıyla işgücüne

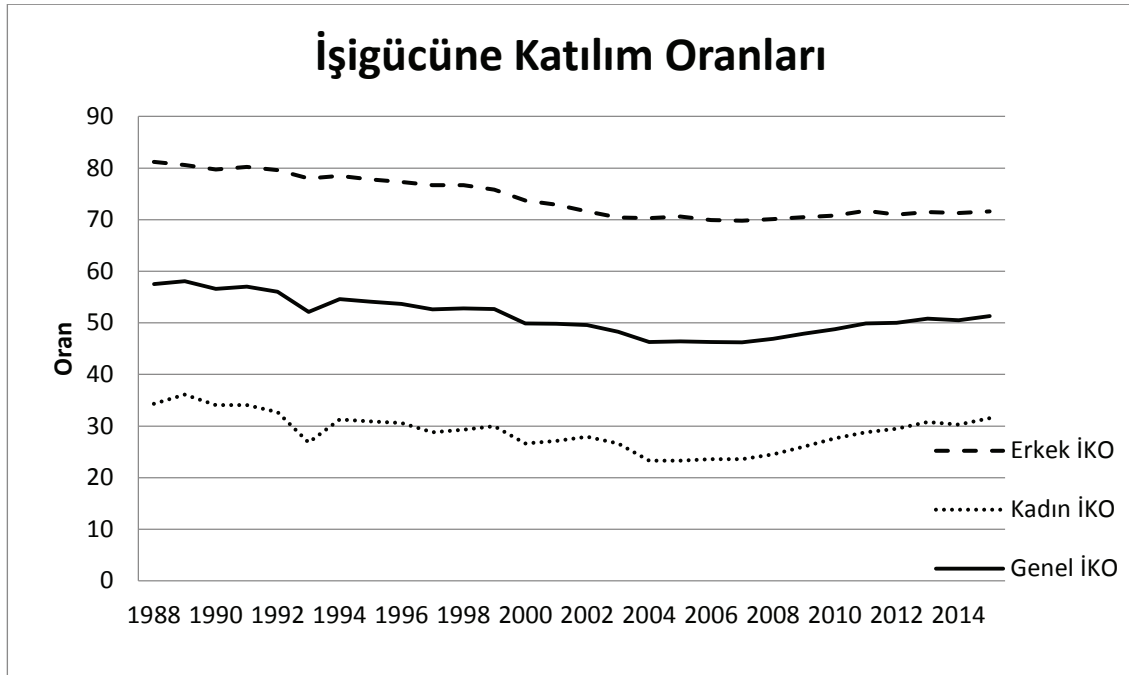
katılımı en az etkilenen yaş aralığı ise 35-44 yaş arası nüfustur. Bu durumun temel sebebi, işgücü verimliliğinin edinilen tecrübe ile doğru orantılı olduğu düşünüldüğünde, hem tecrübenin hem de kas kuvvetinin bileşimlerinin en güçlü olduğu yaş gurubunun 35-44 yaş aralığı olmasıdır.

Grafik 2.3: Türkiye'nin İşgücüne Katılım Oranının Yaşlara Göre Dağılımı

Türkiye'nin İşgücüne Katılım Oranı cinsiyetler bazında incelendiğinde; yukarıda sayılan nedenlerden dolayı erkeklerin oranının, kadınların oranından daha fazla olduğu görülmektedir.

Grafik 2.4: Cinsiyetlere Göre İşgücüne Katılım Oranları

1988 yılından sonra erkeklerin işgücüne katılım oranlarına bakıldığında, işgücüne katılımın en yoğun olduğu yaş aralığı, 35-39 yaş aralığıdır. İşgücüne dahil olma çağı olan 15 yaşına geldikten sonra yaş ve İKO doğru orantılı olarak 35-39 yaş gurubuna kadar devam eder. Bu yaş gurubundan sonra ise yaş ve İKO arasında ters orantı söz konusu olmaktadır. Ortalama olarak işgücüne katılımın en az olduğu yaş gurubu 65 yaşının üstü yaşlı kategorisi olurken, 15-19 yaş gurubu hemen arkasından en düşük İKO'ya sahip ikinci yaş aralığıdır. Bu yaş aralıklarını sırasıyla 60-64, 55-59, 50-54, 20-24, 45-49, 25-29, 40-44 ve 30-34 yaş gurupları izlemektedir. Erkeklerin İKO'larındaki en yüksek oranlı düşüş, 1999 yılı ekonomik krizi ve devamında gelen 2000 yılı krizleri sonucunda yaşanmıştır. İşgücüne katılım oranı bakımından en yüksek katılım ise 1988 yılında 30-39 yaş gurubu arasında %98,5 olarak gerçekleşmiştir.

Yapılan araştırmalar kırdan kente göç ile birlikte kadınların işgücüne katılım oranları arasında ters ilişki olduğunu göstermektedir (İşler ve Şentürk, 2016: 768). Kırdan kente göç sırasında kadınlar kent hayatına adaptasyonda sıkıntı çekmekte, çalışma istekleri kaybolmakta ve ücretsiz aile işçiliği ya da ev hanımlığı yolunu tercih etmektedir. Bu sebeple her dönem için iç göç hareketliliğinin yaşandığı Türkiye'de kadınların İKO'larının erkeklere oranla düşük olduğu görülmektedir.

1988 yılı sonrası kadınların İşgücüne Katılım Oranlarına bakıldığında, erkeklerin durumuna göre farklılıklar arz etmektedir. Kadınların İşgücüne en yoğun katılımı 20-24

yaş arasında gerçekleşmektedir. Ancak 20 yaşından sonra kadınların ortalama 44 yaşına kadar diğer yaş guruplarına göre daha aktif ve istikrarlı katılımını görmek mümkündür. Kadınların işgücüne katılım oranları da erkeklerin işgücüne katılım oranları gibi en düşük seviyesinin 65 yaş üzeri grupta gerçekleşmektedir.

1988-2015 yılları arasında erkeklerin ve kadınların işgücüne katılım oranlarının ve kümülatif olarak işgücüne katılım oranlarını gösteren grafiğe göre; her yaş gurubu ve her yıl için, kadınların işgücüne katılım oranı, erkeklerin oranının altında gerçekleşmektedir. Ortalama olarak erkeklerin işgücüne katılım oranı %70-80 aralığında değişirken, kadınların işgücüne katılım oranı ise %25-35 aralığında gerçekleşmektedir. Genel olarak işgücüne katılım oranı ise %45-60 aralığında gerçekleşmektedir. 1988 yılından sonra yaşanan ekonomik krizler ve değişen politikalar neticesinde, İKO hem erkeklerde hem de kadınlarda düşme eğilimi göstermektedir. Kadınların 1994 krizi sırasında İKO'larındaki sert düşüş, kriz sonrası toparlanma gösterse de, düşme eğilim devam etmiştir. 1999 krizi sonrasında ise düşme eğilimi artmıştır. Erkeklerin İKO'na bakıldığında, kadınların İKO'nın aksine sert iniş ve çıkışlar olmamakla beraber istikrarlı azalış görülmektedir. 2006 yılından sonra ise hem erkeklerin hem de kadınların işgücüne katılımı artmış, hatta 2008 Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı olan kısa zamanda küresel krize dönüşen Mortgage krizi sonrasında bile kadınların işgücüne katılımlarında daha keskin artışlar yaşanmıştır.

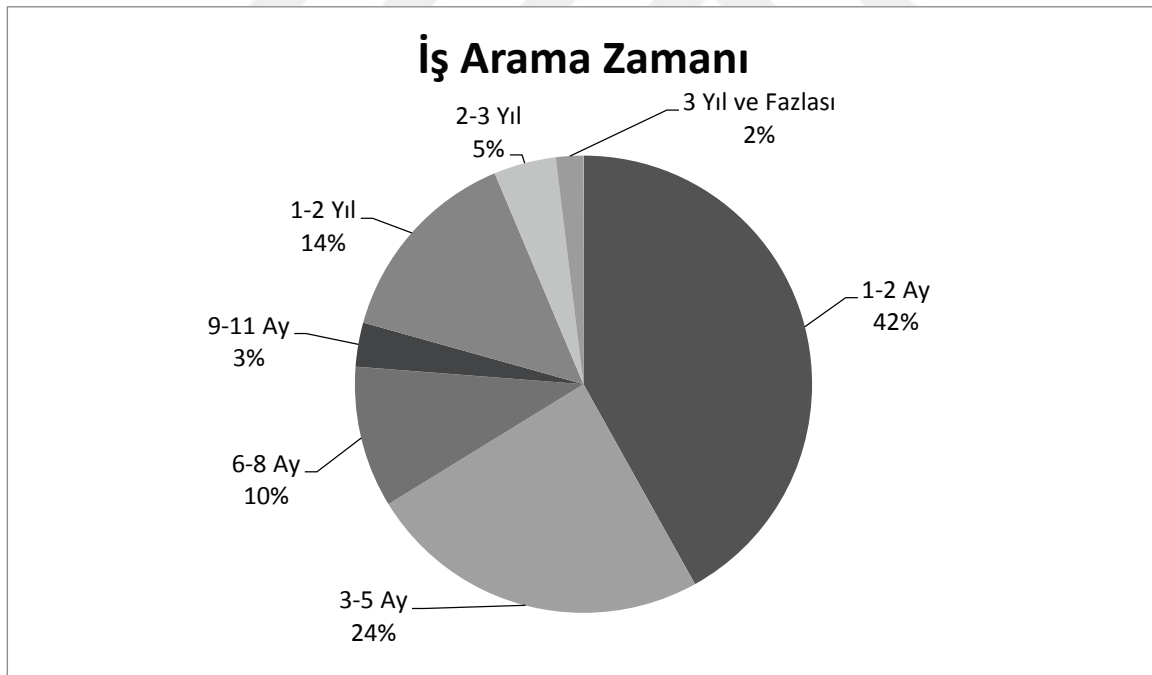
Kadınların iş gücüne katılım oranı 20-24 yaş grubunda tepe noktaya ulaşmaktadır. Erkeklerde ise tepe noktası 25-29 arasında gerçekleşmektedir (İçli 1999: 8). 1988-2014 yılları arasında eğitim kademeleri yükseldikçe, erkeklerin kadınlara göre işgücüne katılım oranı da yükselmektedir. Eğitim düzeyi ile kalifikasyon arasında doğru orantı olduğundan, yükseköğrenim eğitim düzeyine sahip erkek çalışanlar genellikle yönetime daha yakın pozisyonlarda istihdam edilmektedir. Çalışılan pozisyon ne kadar yönetime yakın ise olası bir işten ayrılma durumunda, uygun çalışanın bulunması da o kadar zordur. Bu sebeple erkek çalışanlara oranla daha fazla işe ara verme durumu olan kadın çalışanların, genellikle daha alt kademelerde çalıştırılmaları işverenler tarafından uygun görülmektedir.

2.5.4. İş Arama Zamanı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

Krizler iş arama sürelerini uzatan en önemli etkenlerdir. 2000 yılı için bir yıldan daha fazla süreli iş arayanların sayısı 359 bin seviyelerinde iken, bu sayı 2001 finansal krizinin etkisiyle 960 bin seviyelerine çıkmıştır (Aydemir, 2013: 124).

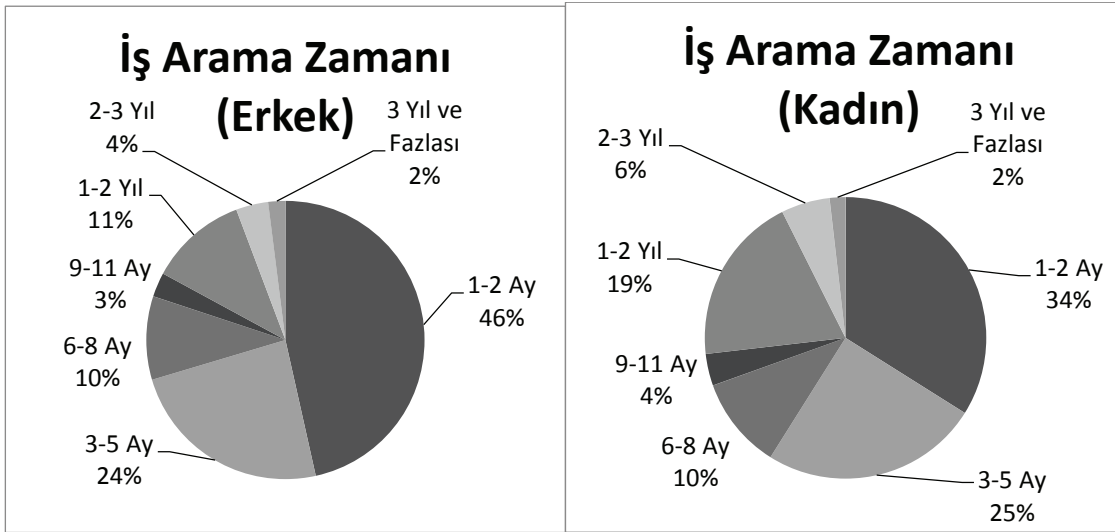
2014 yılı verileri değerlendirildiğinde, işgücü piyasasında kısa süreli işsizliğin yoğun olduğu görülmektedir. İş aramaya başladıktan sonra 1-2 ay içerisinde, iş arayanların en yüksek oranı olan %42'si iş bulurken, iş arayanların yaklaşık %2'lik kısmı ise aramaya başladıktan 3 yılı geçkin zaman sonrasında iş bulmaktadır. Bu oranlar kısmen Türkiye işgücü piyasasında iş değişikliğinin kısa dönemde gerçekleştiğini göstermektedir. İşgücü piyasasında çalışanların yaklaşık %66'lık kısmı ise işsiz kaldıktan sonra 5 ay içerisinde yeni iş buldukları gözlemlenmektedir. Bu durum da Türkiye'de Friksiyonel işsizliğin fazla olduğunu göstermektedir.

Grafik 2.5: Türkiye'de İşgücü Piyasasının İş Arama Zamanı

Kaynak: www.tuik.gov.tr e.t:12.11.2015

Grafik 2.6: Cinsiyetlere Göre İş Arama Süreleri

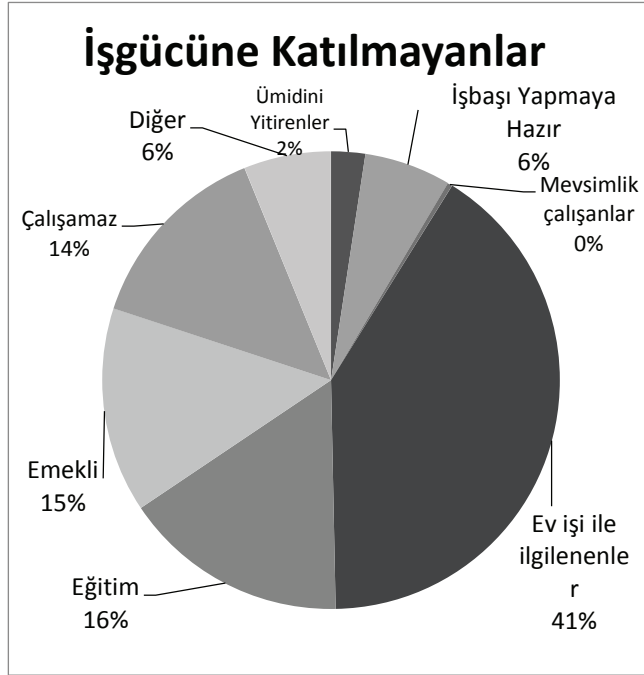
Kaynak: www.tuik.gov.tr e.t:12.11.2015

2014 yılı itibariyle, Türkiye işgücü piyasası işsizlerinin iş arama zamanına bakıldığında, gerek erkek olsun gerekse kadın en yüksek oranlara kısa süreli iş aramalarında karşılaşılmaktadır. Bu oran erkeklerde, kadın çalışanlara kıyasla daha fazladır. Bu oranı erkek ve kadın çalışanların yaklaşık 4'te 1'i ile 3-5 ay arası iş arayanlar takip etmektedir. Her iki cinsiyette de 3 yıldan daha fazla iş arayanlar, toplam iş arayanların %2'sini oluşturmaktadır.

Grafikler incelendiğinde kadınların iş döngüsü erkeklerden daha uzun sürede gerçekleşmektedir. Kadınların iş aramaları, erkeklerden daha uzun sürede neticelenmektedir. Bu durumun sebebi işverenlerin kadın işçilere bakış açısıyla ilgilidir. Ataerkil aile yapısının yaygın olması, kadınların doğum gibi kadımsal özelliklerinin mevcut olması ve kas kuvveti açısından erkeklerden daha güçsüz olması gibi ön yargılar yüzünden, boş pozisyonlara işverenler erkekleri tercih etmektedir. Bu yüzden herhangi bir nedenden dolayı işini kaybeden kadınlar, erkeklerden daha uzun vadede iş bulabilmektedir.

2.5.5. İşgücüne Katılmayanlar Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

Grafik 7: İşgücüne Katılmama Nedenleri

2015 yılı verileri incelendiğinde; nüfusun yaklaşık %35,78'lik kısmı işgücüne dahil olmamaktadır. Bu durumun nedenlerinin gösterildiği yandaki şekle göre; yaklaşık 28 Milyon 176 Bin iş gücüne katılmayan vatandaşların %2'lik kısmı ümidini yitirenleri ve %6'lık diğer kısımları çalışmak için iş arayan ve çalışabilecek durumda olan ancak iş bulamadığı için işgücüne dahil olmayan bireyleri göstermektedir.

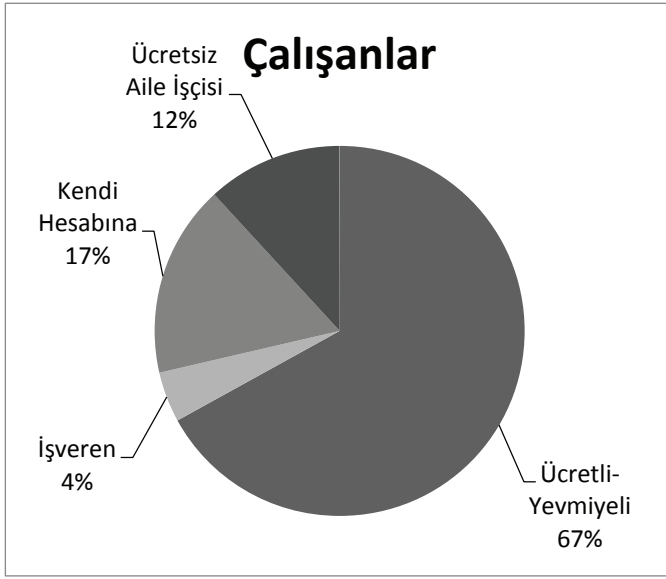
Geriye kalan yaklaşık %91'lik kısım ise çeşitli sebeplerle işgücüne dahil olmamaktadır. Bu sebeplerden işgücü kaybına en fazla neden olanı genellikle bayanlarda görülen çalışmak yerine aile içerisinde ev işleri yapmayı daha doğru bulanların durumudur. Ev işi ile ilgilenen yaklaşık 11.5 milyon birey iş aramamakta ve işgücüne dahil olmamaktadır. Ev işi ile ilgilenenleri eğitim faaliyetleri dolayısıyla işgücüne dahil olamayanlar izlemektedir. Yaklaşık 4.5 milyon birey eğitime devam etmesi dolayısıyla işgücüne dahil olamamaktadır. Bu durum genellikle demografik fırsat penceresi olan ülkelerde karşılaşılan durumdur. Genç bireylerin sayısı ve nüfus içerisindeki yoğunluğu fazla olduğundan eğitim dolayısıyla işgücüne dahil olmamaları da oransal olarak fazla çıkmaktadır. İşgücü dahil olmanın alt sınır yaşı 15 olarak düşünüldüğünde ve Türkiye'de ortalama lisans bitirme yaşının da 21 olduğu göz önüne alındığında, eğitim dolayısıyla işgücüne dahil olmayanların sayısının neden fazla olduğunu anlamak mümkündür. İşgücüne katılımın en az etkilendiği sebep ise mevsimsel sebeplerdir. İşgücüne katılmayanların yaklaşık %0.33'ünü temsil eden 94 bin kişiye karşılık gelen mevsimlik çalışmalar dolayısıyla işgücüne katılmayanlar gelmektedir. Buradan mevsimlik çalışanların sayısının az olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Çünkü mevsimlik çalışanların az bir kısmı çalışma mevsiminin bitmesiyle birlikte işgücünden ayrılırken büyük bir kısmı

çalışma mevsimi bittiğinden buldukları zamana uygun çalışma koşulları olan iş arama faaliyetlerine devam etmektedir.

2.5.6. Çalışanların Niteliği Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

Türkiye işgücü piyasasında çalışanların çoğu başkasının nam ve hesabına belirli bir ücret veya yevmiye ile çalışanlardan oluşmaktadır.

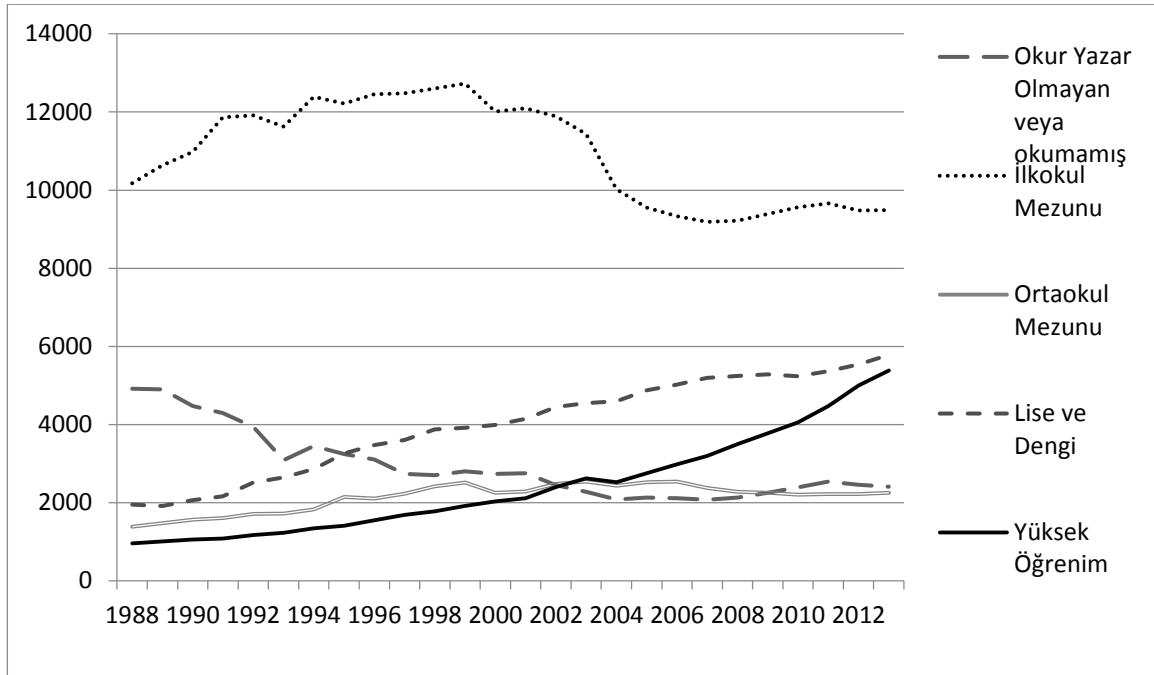
Grafik 8: Çalışanların Ücret Niteliği

2014 yılı çalışanların verileri dikkate alındığında, çalışanların yaklaşık %67'lik kısmı ücretli veya yevmiyeli olarak çalışanlar tarafından oluşturulurken geri kalan 3'te 1'lik kısmı ise büyüklük sırasıyla kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve işverenler olarak sıralanmaktadır. Uygulanan istihdam politikalarının hedefinde ise

toplam çalışanların %5'lik kısmını oluşturan işverenlere yönelik politikalar ağırlık kazanmıştır. İstihdam politikalarında aile işçilerine yönelik herhangi bir strateji bulunmamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve serbest piyasa ekonomileriyle ters ilişki arz eden ücretsiz aile işçilerinin azalması, işgücü piyasasına daha fazla işlerlik kazandırmaktadır. İşverenlerin yeni istihdam alanları oluşturmaları, ücretsiz aile işçiliğini azaltacağından, istihdam politikaları, işverenlere yönelik teşvikleri daha fazla içermektedir.

Grafik 2.9: Çalışanların Eğitim Durumu Niteliği

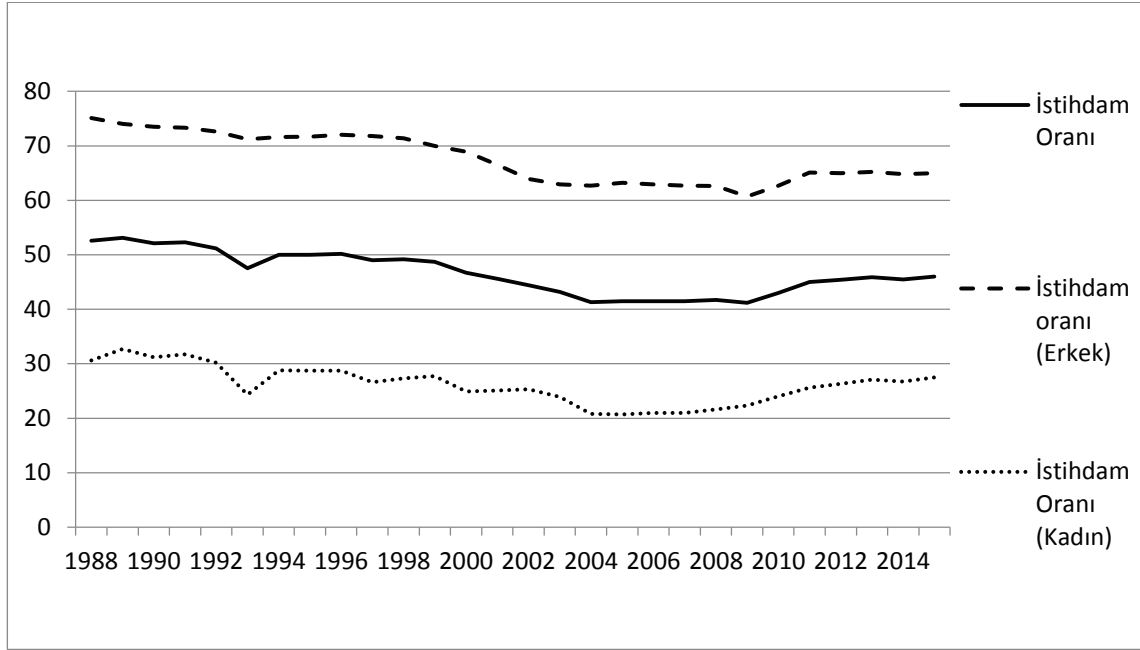
1988-2013 yılları arasında çalışanların eğitim durumları incelendiğinde, grafikte yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla ilkokul mezunu çalışanlar, okuryazar olmayan veya okumamış çalışanlar, lise ve dengi okullardan mezun olan çalışanlar, ortaokul mezunu çalışanlar ve yükseköğretim kurumlarından mezun olan çalışanlar olarak sıralanmaktadır. Grafikte bariz şekilde görülmektedir ki; ilkokul mezunu eğitim düzeyinde olan çalışanlar fazladır. Özellikle 1999 yılında en yüksek noktaya ulaşan ilkokul mezunu çalışanlar, söz konusu yıldan sonra düşme eğilimi içerisine girmiştir. 1988 yılında istihdam içerisinde çalışanların en düşük paya sahip olduğu eğitim kategorisi ise, yükseköğretim mezunu olan çalışanların bulunduğu kategoridir. Zamanla özellikle 1994 yılında yaşanan krizden sonra istihdam edilen yükseköğrenim görmüş çalışanlar artarken, ilkokul mezunu ve altı çalışanların sayısı da azalmaktadır. Özellikle kısa aralıklarla yaşanan ekonomik krizlerin fazla olduğu 1999 yılı sonrasında, lise ve üzeri eğitim gören çalışanların sayısı sürekli artış trendinde iken lise altı eğitim görmüş çalışanlar sürekli azalma trendine girmiştir.

Bu durumun anlamı; krizlerden sonra beşeri sermayeye verilen önemin arttığıdır. Öğrenim durumu ile verimlilik arasındaki doğru orantılı ilişki göz önüne alındığında, işverenlerin, maliyetlerini kısmasının en optimal yolu olan aynı girdi ile daha fazla çıktının sağlanması anlamına da gelebilecek olan öğrenim düzeyi yüksek kalifiye eleman çalıştırma yolunu seçtikleri sonucu çıkmaktadır.

2.5.7. İstihdam Oranı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

İstihdam oranları incelendiğinde, Türkiye'nin istihdam oranı Avrupa Birliği üyesi ülkelerden daha azdır. Gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilen istihdam oranı ve istihdamın cinsiyetlere göre dağılımında Türkiye, 1988-2013 yılları arasında her dönem için istihdamda erkeklerin oranı, kadınların oranından fazladır.

Grafik 2.10: İstihdamın Cinsiyetlere Göre Dağılımı

İstihdam oranı 1988 yılından sonra 2008 krizinin yaşanmasına kadar sürekli düşüş trendi içerisindeyken, 2008 krizi sonrasında her yıl açıklanan istihdam teşvik paketleri sayesinde artış trendini yakalamış, ancak bu artış trendine rağmen 1988-2000 yılları arasındaki oranlara çıkamamıştır. Kriz dönemlerinde erkek ve kadın istihdam oranı aynı yönde etkilense de, düşüş yaşanan yıllarda kadın istihdam oranı, erkek istihdam oranından daha dik düşüşler yaşamıştır.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; iş gücü piyasasında cinsiyet eşitliği bakımından Türkiye dünyanın olumsuz örnek teşkil eden ülkelerinden biridir. 2008 yılında yapılan araştırmaya göre; 130 ülke içinde Türkiye 0.58 puan ile 123. sırada yer almaktadır (Sosyal iş sendikası, 2010:9). Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporuna göre ise; eğitim, ekonomik faaliyetler ve ekonomik güçlenme olmak üzere 3 kritere göre yapılan toplumsal cinsiyet eşitliği endeksine göre; Türkiye 157 ülke arasında 46 puanla 139. sıradadır.

2.5.8. İşsizlik Oranları Bakımından Türkiye İşgücü Piyasası

Türkiye’de işsizliğin ölçülmesinde ve işsizlik oranları ilgili bilgilere ulaşmak amacıyla dört yayın takip edilmektedir (Yüceol 2005:125). Bunlar genel nüfus sayımı sonuçları, Türkiye İstatistik Enstitüsü Hanehalkı İşgücü Anketleri, Türkiye İş Kurumu Yayınları ve Devlet Planlama Teşkilatı yayınlarıdır. Ancak bu yayınlar arasında en çok kullanılan Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yılda iki sefer uyguladığı hanehalkı işgücü anketleridir (Ertek 2011: 319). Bu anket sonuçları, işsizlik oranının değişimi, cinsiyetlere göre dağılımı, bölgelere göre dağılımı gibi konularda bilgi vermektedir.

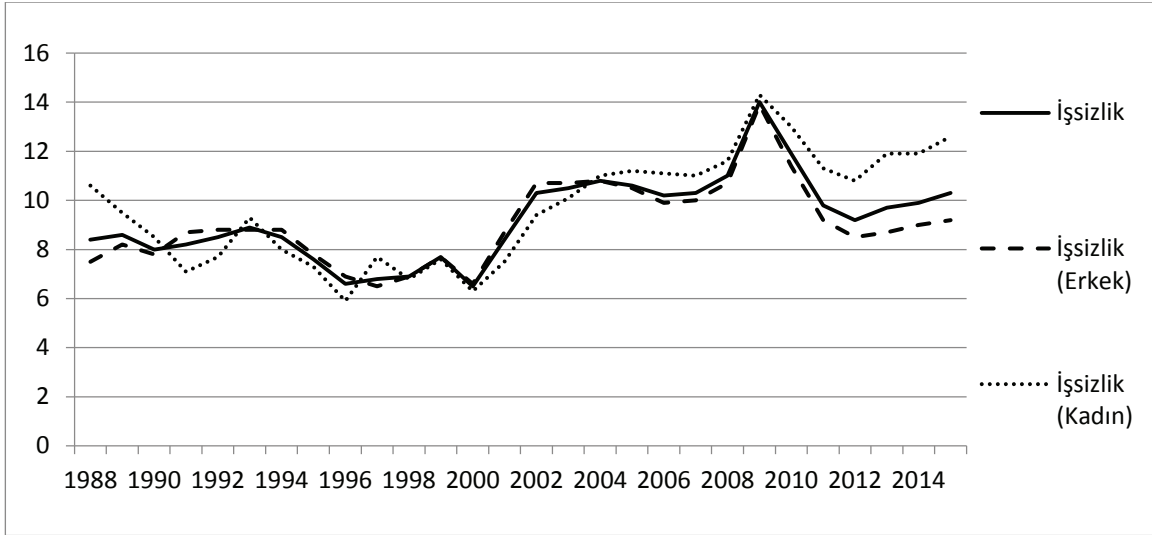
Hanehalkı işgücü anketinin verdiği bilgiler doğrultusunda işsizlik oranlarına bakıldığında, en çok işsizlik olan bölgemiz sırasıyla Marmara Bölgesi, Ege bölgesi, Akdeniz bölgesidir. En düşük işsizlik oranı ise Karadeniz bölgesindedir (Yılmaz 2005: 50). Ancak istihdam olanaklarına bakıldığında da benzer sonuçlar çıkmaktadır. Yani en fazla istihdam olanağının sırasıyla Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde olması, söz konusu bölgelerde iç göç sebebiyle işsizliğin fazla olduğu sonucunun çıkmasına yardımcı olur. Ayrıca hanehalkı anketi işsizliği ölçtüğü için ve işsizlikte makroekonomik değerlendirme ölçütü olduğu için, hanehalkı işgücü anketi sayesinde Türkiye’nin makroekonomisi de değerlendirilebilir.

OECD ülkelerinin makroekonomik performansları değerlendirmek için kendilerinin geliştirdiği “Büyülü Elmas” yaklaşımını kullanmaktadır. Bu yaklaşıma göre ülkelerin makroekonomik performansını 4 kriter belirlemektedir (Güran, Tosun 2004: 60). Bu kriterler büyüme oranı, işsizlik oranı, enflasyon oranı ve cari işlemler açığının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranlanması ile bulunan oranlardır. Makro iktisadi kriterlere bakılarak değerlendirilen ülke ekonomileri, bu dört kriter belirleyici olduğundan, uyguladıkları ekonomi politikalarını da bu kriterlere endeksli olarak uygulamaya koymaktadır. Bazı kriterler arasında değiş-tokuş ilişkisi olduğundan, zamanla makroekonomi politikalarının öncelikleri değişmektedir.

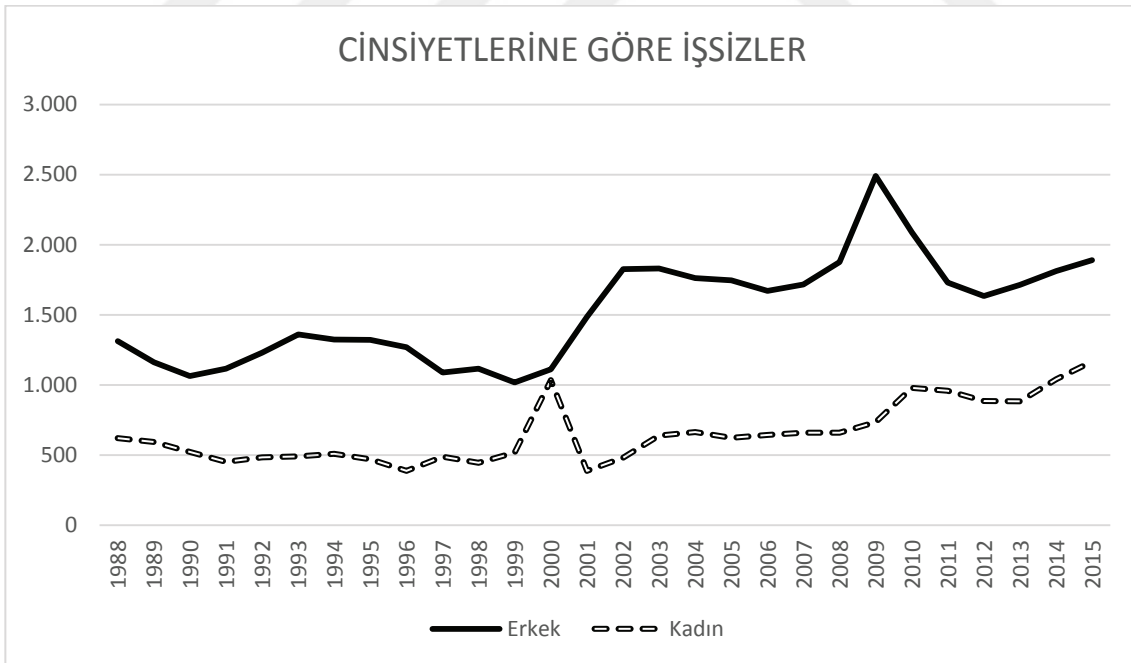
Bu dört kriterden biri olan işsizlik oranları açısından Türkiye işgücü piyasası incelendiğinde, doğal olarak istihdam oranlarındaki duruma zıt oluşumlar gözlemlenmektedir. Son 10 yılda işsizler içerisinde, ekseriyetle kadınların oranları yüksektir. 2004 yılına kadar erkek ve kadın işsizlik oranları dalgalı seyir izleyerek hareket etmekteyken, 2004 yılından sonra her yıl için kadınların işsizlik oranı erkeklerin işsizlik oranından daha yüksektir. 1988-2013 yılları arasında işsizlik oranı, 2000 ve 2001

ekonomik krizlerinden sonra artış trendine girmiş ve 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz ile birlikte rekor kırmıştır. Kadın işsiz sayısı ile kadınların işsizlik oranı birbirinden farklı kavramlar olduğundan, kadınların işsizlik oranları erkeklerden daha fazla olmasına rağmen, erkek işsiz sayısı kadınlardan çok daha fazladır.

Grafik 2.11: Cinsiyetlere Göre İşsizlik Oranları Grafiği

Grafik 2.12: Türkiye İşgücü Piyasasında İşsizlerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

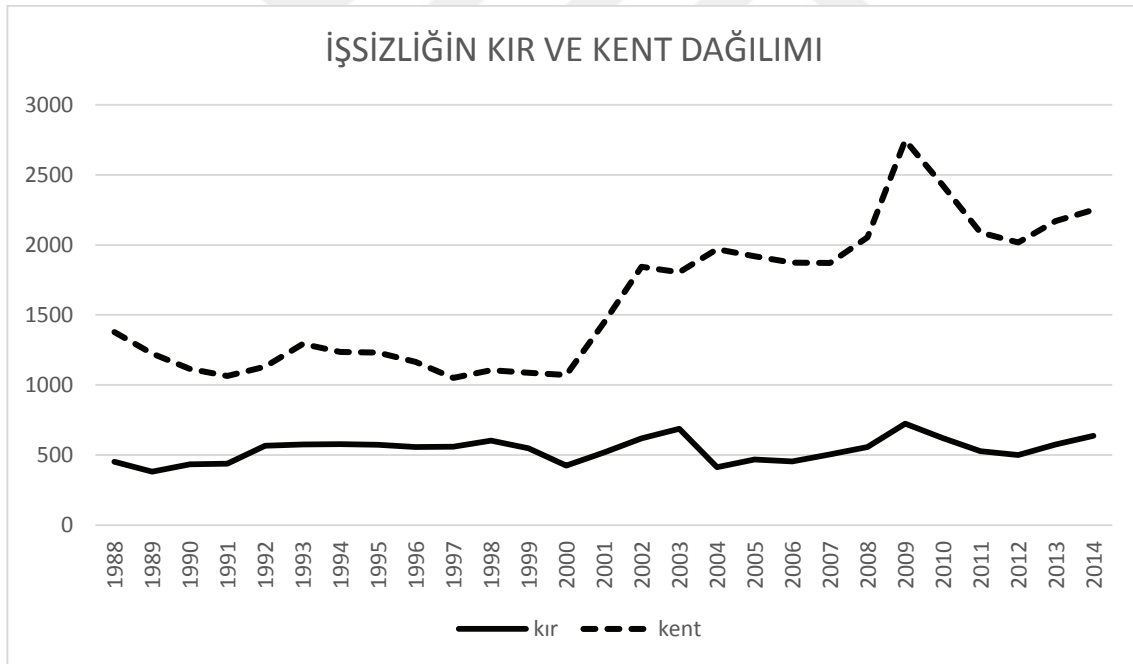
İşsizlerin yıllara göre cinsiyet dağılımına bakıldığında, her yıl için erkek işsiz sayısı, kadın işsiz sayısından fazladır. Ancak bu durumun yaşanmasında kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüklüğü de dikkate alınmalıdır. Dalgalı seyir izleyen işsiz sayılarında 2000’li yılların başında yaşanan krizlerden sonra, erkeklerin işsiz kalması ek

çalışma etkisi sebebiyle kadınların söz konusu piyasaya girmesine neden olmuştur. Bu duruma kriz sonrasında işten çıkarılan kadınların da eklenmesiyle ilk defa erkek ve kadın işsiz sayısı birbirine yaklaşmıştır. İş bulma ümidini kaybeden kadınların iş gücü piyasasından çekilmesinin de etkisiyle kriz sonrasında kadın işsiz sayısında gerileme yaşanmıştır. Ancak erkek işsiz sayısı kriz sonrası artış trendini devam ettirmiş ve 2008 yılında yaşanan krizin ardından hem erkek işsiz sayısı hem de genel işsiz sayısı 2009 yılında rekor düzeye ulaşmıştır. Zamanla azalma trendi yakalayan işsizlik oranları 2014 yılına kadar gerilemiş ancak 2015 yılında %10,3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2.5.9. Kent ve Kır Dağılımı Bakımından Türkiye İşgücü Piyasasının

Türkiye’de işsizliğin bölgesel dağılımı incelendiğinde, her yıl için kentsel işsizlik kırsal işsizlikten fazladır. Bu durumun en bariz sebebi kırsal kesimden, kentsel kesimlere doğru işgücü göçünün önüne geçilememesidir.

Grafik 2.13: İşsizliğin Bölgesel Dağılımı

1988-2013 yılları arasındaki işsizliğin bölgesel dağılımına bakıldığında, her yıl için kentsel bölgelerde işsizlik, kırsal bölgelerden fazla çıkmıştır. Ancak kriz dönemlerine bakıldığında, bölgelerarası işsizlik oranları arasındaki farkın açıldığı görülmektedir. 2000’li yılların başında kısa zaman aralıklarıyla yaşanan krizden ve 2008 yılında yaşanan küresel krizden her iki bölgedeki işsizlik etkilense de, kentsel işsizlik daha fazla etkilenmiştir. Özellikle 2008 yılındaki krizden sonra kentsel işsizlik rekor düzeye

ulaşmıştır. Bu durumun sebebi ise kırsal kesimlerde genellikle tarıma dayalı istihdam olanağının fazla olması ve ekonomik krizlerden en az etkilen sektörlerin başında tarım sektörü gelmesidir. Bu nedenlerle krizlerde işsizlik olarak kırsal işsizlik daha az etkilenmiştir.

Kentsel işsizliğin kırsal işsizlikten daha fazla çıkmasının diğer nedeni ise mevsimsel etkiler, kırsal işsizlikte, kent işsizliğinden daha fazla etkiye sahiptir (Yavuz 2012: 56).

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE İŞSİZLİĞİN BELİRLEYİCİLERİ: ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

İlk bölümde işsizliğin teorik çerçevesinin incelendiği, ikinci bölümde ise Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşüm trendi içerisine girdiği 1980 Kararlarından sonra işsizlikle mücadele politikaları ve işsizliğin gelişiminin incelendiği bu çalışmada, üçüncü bölümde ise makroekonomik değişkenlerin işsizlik oranları ile arasındaki ilişki çeşitli testlerle araştırılmıştır.

3.1. Literatür Taraması

İşsizlik alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, işsizlikle ilgili literatürün ağırlıklı olarak işsizliğin sosyal maliyeti, belirleyicileri ve işsizlik teorisi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Aghion ve Howitt (1992) OECD ülke verilerine yönelik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin saptanması için çalışma yapmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre büyüme düzeyi yüksek olan ülkelerle büyüme düzeyi düşük olan ülkelerin ekonomilerinde düşük işsizlik bulunurken, orta düzeyde büyüme sergileyen ülkelerde düşük işsizlik oranı gözlemlenmiştir.

Bean ve Pissarides (1993)’de yaptıkları çalışmalarında hedef ülke kitlesi olarak OECD ülkelerini seçmiştir. Söz konusu çalışmada, OECD ülkeleri için emek verimliliği artışı ile işsizlik arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Çalışmada ayrıca, işsizlik oranı ve faktör verimliliği arasında da negatif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur.

White ve Smith (1994) çalışmalarında II Dünya Savaşı sonrasında genç işsizliğin durumunu ele almışlardır. Çalışmada savaş sonrası sıçrama yaşayan doğum oranlarının genç nüfusu arttırmasına, genç nüfusun artması da genç işsizliğe sebep olduğuna değinilmiştir. Ayrıca söz konusu dönemde genç nüfusun artmasıyla gençlerin ekonomik avantaj ve fırsatları kaybettiğine de değinilmiştir.

Weyerer ve wiedenmann (1995) yaptıkları çalışmada işsizlik ve cinayet arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmadan çıkan sonuca göre özellikle ve II. Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrası dönemde söz konusu iki değişken arasında güçlü ilişkinin olduğunu saptamışlardır.

Dooley v.d. (1996) yaptıkları çalışmada sağlık ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmada sağlığı kötü olan çalışanların, özellikle de akıl sağlığı bozulan işçilerin, olumsuz durumları işlerinde performans kayıplarına sebep olarak işlerini kaybetmelerine sebep olmaktadır. Çalışmada ayrıca sağlıksız işsizlerin iş bulma potansiyellerinin de düşük olduğuna dikkat çekilmektedir.

Siebert (1997) çalışmasında Avrupa OECD üyesi ülkeleri hedef ülke seçerek yaptığı çalışmada işsizlik oranlarına ve uygulanan politikalara değinmiştir. Söz konusu ülkeler için uzun dönem işsizlik oranı 1970 yılında ortalama %2,6 oranındayken, bu oran 1979 yılında %0,9 seviyesine gerilemiş ancak 1994 yılına kadar %6,6 oranına çıkmıştır. Siebert çalışmasında kalkınmayla birlikte işsizlik oranındaki bu bozulmanın sebeplerini araştırarak politikala önermesinde bulunmaktadır.

Pissarides (1998) çalışmasında işsizlik oranı, istihdam oranı, vergi indirimleri ve ücretleri kullanarak model kurmuştur. Yaptığı analiz sonucunda, ücretler ve işsizlik tazminatı arasındaki oran sabit ise devletin vergi indirimine gitmesi, çoğunlukla ücretleri aşağı yönlü etkilemektedir. Bu sayede işçini reel geliri değişmemekte, yapılan vergi indirimi işverene yaramaktadır.

Cukierman ve Likki (1999) yaptıkları çalışmada, merkez bankalarının bağımsızlaşması ve ücret pazarlığı mekanizmaların merkezileşmesinin işsizlik ve enflasyon üzerine etkilerini araştırmışlardır. Yapılan çalışmada merkez bankalarının bağımsızlıklarının artması ve ücret pazarlığının merkezileşmesinin işsizliği artıran nedenler olduğu sunucuna ulaşılmıştır.

Mortensen ve Pissarides (1999) yaptıkları çalışmada, 1980'li ve 1990'lı yıllarda işsizlik tazminatı ve işçi koruma politikalarının işsizlik üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nden ziyade Avrupa ülkelerinde işçi koruma politikaları ve işsizlik tazminatının hedef ülkelerde işsizlik üzerinde doğrudan etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kokko ve Pulkkien (2000) ilginç bir çalışma yaparak, küçük yaştaki agresifliğin ileriki dönemlerde bireyin işsiz kalmasına etkisini incelemiştir. Yapılan anket araştırmasında ilk okul çağında agresif olan öğrencilerin çoğunluğunun öğrenim hayatı bittikten sonra işsiz kaldığı sonucunu çıkarmışlardır.

Cullen ve Gruber (2000) çalışmalarında işsizlik sigortası ve işgücü arzı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Söz konusu analiz sonucunda işsizlik sigortasının işgücü arzı üzerinde dışlayıcılık etkisinin olduğunu bulmuşlardır.

Turner ve Benavides (2001), Meksika’da enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda Meksika için enflasyon ve işsizlik oranı arasında negatif yönlü ilişki bulmuşlardır.

Uysal ve Erdoğan (2003), 1980-2002 yıllarını kapsayan enflasyon ve işsizlik verilerini kullanarak yaptığı çalışmalarında, 1980-1990 arasında Türkiye için enflasyon ve işsizlik arasında pozitif ilişki tespit ederken, 1990-2002 yılları arasında ise negatif ilişki tespit etmiştir.

İşsizliğin belirleyicileri ile ilgili çalışmalarda; Bilgin (2004), 1980-2004 zaman aralığındaki döviz kuru ve işsizlik verilerini kullanmıştır. Regresyon denklemi kurarak yaptığı uygulamada döviz kuru ve işsizlik oranı arasında yakın ilişki bulmuştur.

Linzert (2005), Euro bölgesi kapsamında yaptığı çalışmada, işsizlik ve ücretler arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Euro bölgesinde işsizlik ve ücretler arasında ters yönlü ilişki bulmuştur.

Yılmaz (2005), 1978-2004 yılları arasındaki GSYİH ile işsizlik oranı verileri kullanılan çalışmada, büyüme oranı ile işsizlik oranı arasındaki nedensellik araştırılmış ve nedenselliğin yönünün sadece işsizlik oranından GSYİH artış oranına, büyüme oranına doğru olduğu bulunmuştur

Korkmaz ve Çoban (2006), 1969-2006 yılları arasındaki asgari ücret ve işsizlik oranı verileri kullanılarak kurulan VAR modeline göre asgari ücretler ve işsizlik oranları arasında Granger nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Furuoka (2007), 1979-2005 yılları arasındaki enflasyon ve işsizlik verilerini kullanarak çalışma yapılmıştır. Malezya için yapılan bu çalışmanın sonucunda ise, enflasyon ve işsizlik arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur.

İşsizliğin sosyal maliyeti konusunda yapılan çalışmalarda; Topbaş (2007), 1975-2005 yılları arasındaki intihar ve işsizlik verilerini kullanarak VAR analizi yardımıyla nedensellik araştırması yapmıştır. Araştırmanın bulgularına göre söz konusu dönemde işsizliğin intihar vakalarının nedeni olduğu yönünde bulguya ulaşmıştır.

Malley ve Molana (2007) yılında G7 ülkelerini baz alarak üretim seviyeleri ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmak için çalışma yapmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda G7 ülkelerinden biri hariç olmak üzere söz konusu değişkenler için pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.

Kitov (2007), ABD ve Japonya'yı baz alarak enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda bulunan bulgulara göre her iki ülkede de enflasyon ve işsizlik arasında negatif yönlü ilişki tespit etmiştir.

Fauqau (2008), 20 OECD ülkesi baz alınmış ve elde edilen büyüme ve işsizlik verileri ile işsizlik ve büyüme oranları arasında asimetrik ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Uysal ve Alptekin (2009), 1980-2007 yılları arasındaki büyüme oranı ve işsizlik oranı verileri kullanılarak analiz yapmıştır. Söz konusu çalışmanın sonucuna göre, büyüme işsizlik oranının Granger nedeni değildir. Nedenselliğin yönü işsizlik oranından büyüme oranına doğrudur.

Göktaş ve İşçi (2010), işsizlik oranları ve 26 bağımsız değişken arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Çoklu regresyon modeli kurularak yapılan çalışmaya göre işsizlik oranları üzerinde en fazla düşürücü etki oluşturan bağımsız değişken Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından uygulanan reeskont faiz oranı olduğu tespit edilmiştir. İşsizlik oranını en fazla artıran değişken ise bir önceki yıla göre değişimin farkı ile hesaplanan ihracat değişim oranı olarak bulunmuştur.

Peker ve Göçer (2010), 2000-2009 yılları arasındaki doğrudan yabancı yatırım ve işsizlik oranları verilerini kullanarak yaptığı çalışmalarında, uzun dönemde söz konusu iki değişken arasında anlamlı herhangi bir ilişki bulamamış ancak kısa dönemde doğrudan yabancı yatırımların işsizlik oranını arttırmasına rağmen iki dönem sonra azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çizel v.d. (2011), işsizliğin sosyal etkilerini cinsiyet boyutuna indirerek araştırmışlardır. Araştırmanın bulguları işsiz kalan erkeklerin, işsiz kalan kadınlara göre işsizlik süresi boyunca daha fazla maddi ve psikolojik sıkıntı çektikleri sonucunu destekler nitelikte çıkmıştır.

Yüceol (2011), işsizlik bölgelerini ele almış ve yüksek işsizlik bölgelerinden düşük işsizlik bölgelerine doğru korelasyon ilişkisi bulmuştur. Ancak 2008 yılında yaşanan krizin etkisiyle değişkenlerdeki sıçramalar sayesinde söz konusu korelasyon

ilişkisi tersine dönerek her işsizlik bölgesinde göç hareketlerinin yavaşladığı sonucuna ulaşmıştır.

Kaya ve Bozkurt (2011), 1993-2009 yılları arasındaki işsizlik, suç oranı ve yeşil kartlı vatandaş sayısı verileri kullanılmış ve aralarındaki ilişki En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre işsizlik ve suç oranı ile yeşil kartlı vatandaşların sayısı arasında pozitif yönlü ve doğrusal ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Karaçor ve Saraç (2012), 1963-2009 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve sınır testi yaklaşımıyla dış ticaret ve sanayi istihdam oranı verileri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Söz konusu değişkenler ile kısa dönemde ilişki bulunamamasına rağmen, uzun dönemde pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.

Sandalcılar ve Yalman tarafından 2012 yılında yayınlanan çalışmada 1980-2010 yılları arasındaki ticari serbestleşme ve işsizlik oranı verileri kullanılmıştır. Nedensellik testi uygulanarak yapılan analiz sonucunda ticari serbestleşmenin işgücü piyasasını negatif yönde etkilediği sonucu bulunarak, işgücü piyasalarından ticari serbestleşmeye doğru nedensellik bulunmuştur.

Chouldhry v.d. (2012), 1980-2005 yılları arasındaki veriler alınmıştır. Yapılan araştırma sonucunda finansal krizlerin işsizlik üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu sonucu bulunmuştur. Ayrıca söz konusu krizlerin genç işsizliği, normal işsizlikten daha fazla etkilediği sonucu da bulunmuştur. Bulunan diğer sonuç ise finansal krizlerin işsizliği beş yıl boyunca etkilediği ve en fazla etkinin ikinci ve üçüncü yıllarda gerçekleştiğidir.

Mian ve Sufi (2012), 2007-2009 yılları arasındaki işsizlik verileri dikkate alınmıştır. ABD için yapılan bu çalışmada 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin 4 milyon iş kaybına yol açtığı sonucu bulunmuştur.

Can (2013), 2008 krizin işsizlik üzerine etkilerini Trakya bölgesi için araştırmıştır. Araştırma sonucunda bulgularda ise 2008 krizinin Trakya'daki işsizlik oranını arttırdığını sonucunu bulmuştur.

Ball v.d. (2013), ABD ve Karayip adalarına yönelik araştırma yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda bulunan sonuç ise kırsal nüfus büyüklüğünün işsizlik oranı üzerinde ciddi etkiye sahip olduğu doğrultusundadır.

Yardımcıoğlu ve Beşer (2013) tarafından 1980-2012 yılları arasındaki petrol fiyatları ve işsizlik oranları verileri arasındaki nedensellik ilişkisi Tado Yamamota nedensellik testi ile

araştırmıştır. Söz konusu değişkenler arasında petrol fiyatlarından işsizlik oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ümit ve Bulut (2013), 2005-2010 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre; TÜFE ve işsizlik oranı arasında cari dönemde ve her gecikme döneminde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Kaynak v.d. 2014 yılında yapılan çalışmada 1988-2013 yılları arasındaki cari açık ve işsizlik oranı verileri kullanılmıştır. Araştırmada bulunan bulgulara göre; 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra yürürlüğe koyulan mali disiplin kararlarına bağlı artan istikrar sebebiyle 2001 krizi öncesi cari açık ve işsizlik arasında mevcut olmayan trade-off yani değiş-tokuş ilişkisi, 2001 krizi sonrası ortaya çıkmıştır.

Çondur ve Bölükbaş (2014), 2000-2010 yılları arasındaki gayri safi yurt içi hasıla, ÜFE ve işsizlik oranı verileri arasındaki ilişki nedensellik testi ile araştırılmıştır. Söz konusu araştırmanın bulgularına göre işsizlikten GSYİH'ya ve ÜFE'den genç işsizliğe doğru nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Karfakis v.d. (2014), Yunanistan için yapılan çalışmada 2000-2012 yılları arasında işsizlik ve büyüme oranları arasındaki ilişki test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Yunanistan için Okun katsayısı 3 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada bulunan diğer sonuç ise ekonomik hareketliliğin arttığı yıllarda işsizliğin büyüme üzerinde daha fazla etkili olduğudur.

Altunöz (2015), 2000-2014 yılları arasındaki büyüme oranı ve işsizlik oranı verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada iki değişkenin de birbirinin nedeni olmadığı sonucu bulunmuştur.

Sarkar ve Deakin (2015), 31 ülke için 1991-2012 yılları arasındaki verilerle yasal düzenlemelerin işsizliğe etkileri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda işçiyi korumaya yönelik çıkan yasaların işsizlik konusunda herhangi bir olumsuz etkisi tespit edilememiştir.

Günaydın ve Çetin (2015), 1988-2013 yılları arasında kişi başına reel gelir, ticari açıklık, enflasyon, doğrudan yabancı sermaye ve işsizlik verileri kullanılarak ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi gibi bazı testler kullanılarak analiz yapılmıştır. Analiz sonucuna göre uzun ve kısa dönemde kişi başına reel gelir, ticari açıklık ve doğrudan yabancı sermayenin genç işsizlik üzerinde negatif ve anlamlı etkiye sahip olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde ayrıca genç işsizlik ve doğrudan yabancı sermaye arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Buna ek olarak kişi başına düşen reel gelir, enflasyon ve ticari açıklıktan genç işsizliğine doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ceritoğlu ve Çevirmez (2016), işsizlik riskinin hanehalkı tüketim harcamalarındaki etkisi araştırılmış ve işsizlik riskinin dayanıklı tüketim malları satın alma kararları üzerinde, kararların ertelenmesi şeklindeki etkisi tespit edilmiştir.

Kantar ve Aktaş (2016), Türkiye için illerin işsizlik oranları harita üzerinden incelenmiş ve komşu illerin işsizlik oranlarının birbirini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de işsizlik üzerine yapılan literatür taramasında son olarak Akay v.d. (2016), 1969-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak, Türkiye’de Okun yasasının geçerliliğini araştırmıştır. Söz konusu araştırma sonucunda ekonominin daraldığı dönemlerde, genişleme yaşanan dönemlere göre daha güçlü ilişkinin olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum, işsizlik ve büyüme arasında asimetrik ilişkinin olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

3.2. Veri ve Model

İşsizlik oranının bağımlı değişken olarak seçildiği ekonometrik analizde, bağımsız değişken olarak sadece makroekonomik değişkenler seçilmiştir. Bu kapsamda ele alındığında, çalışmanın son bölümü, taranan literatürlere göre bu zamana kadar işsizlik ve işsizliğin belirleyicileri üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

İşsizlik oranında meydana gelen değişmelerin ve dalgalanmaların makroekonomik değişkenlerle ilişkilerinin araştırıldığı bu bölümde, TÜİK ve TCMB tarafından yayınlanan verilerden yararlanılarak 2000Q1-2015Q3 arası periyottaki veriler toparlanmıştır. Oluşturulan bu veri seti ile model kurulmuş ve ekonometrik analiz yapılmıştır.

Modele değişkenlerinin modelde gösterimleri tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 3.1: Makroekonomik Değişkenlerin Notasyonları

Değişkenin İsmi	Denklemlerdeki Karşılığı
Faiz Oranı (Interest Rate)	INT
Kredi Hacmi (Credit Volume)	CV
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Gross Domestic Product)	GDP
İthalat (Import)	M
İhracat (Export)	X
Para Arzı (Money Supply)	MS
Döviz Kuru (Reel Exchange Rate)	REX
Enflasyon (Inflation)	INF
İşsizlik (Unemployment)	U

Söz konusu değişkenlere ek olarak Zivot Andrews Birim Kök Testi sonuçları dikkate alınarak değişkenlerde kırılma olan dönemlere 1, olmayan dönemlere 0 verilere Dummy değişken oluşturulmuş ve modele dışsal değişken olarak dahil edilmiştir. Bu değişkenlerin kullanıldığı model ise şu şekildedir.

$$\Delta U = \beta_0 + \beta_1 \ln MS + \beta_2 \ln INT + \beta_3 \ln INF + \beta_4 \ln CV + \beta_5 \ln REX + \beta_6 \ln M + \beta_7 \ln X + \beta_8 \ln GDP + \epsilon_t$$

Bu modele bağlı kalarak seçilen makroekonomik bağımsız değişkenlerin önce durağanlığı analiz edilmiştir. Ardından da sırasıyla eşbütünlüşme, nedensellik, etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizleri yapılmıştır.

3.3. Ekonometrik Yöntem

Ampirik analizin yapıldığı bu bölümde, bağımlı değişken olarak seçilen ve bağımsız değişken olarak modele dahil edilen makroekonomik değişkenler için çeyrek periyotluk veriler dikkate alınarak analiz yapılmıştır. Türkiye işsizliğin belirleyicilerinin için kullanılacak olan verilerin sağlıklı olarak alınması konusundaki hassasiyet nedeni ile, resmi veri düzenleme görevi olan Türkiye İstatistik Kurumu’nun ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın verileri dikkate alındığında, sağlıklı olarak en eski düzenli veriler 2000 yılının ilk çeyreğinden başlamaktadır. Bu sebeple çalışmada 2000 yılının ilk çeyreğinden 2015 yılının son çeyreğine kadar olan veriler kullanılmıştır.

Kullanılan verilerin üçer aylık veriler olması sebebi ile ampirik analize tabi tutulmadan önce bazı durumların göz önüne alınması gerekmektedir. Bu durumlardan ilki mevsimsel etkilerden arındırılması, diğer ise durağanlık durumlarının kontrol edilmesidir.

3.3.1. Mevsimsellikten Arındırma

Seçilen değişkenler özellikle çeyreklik yani üç ayda bir yayın periyodu olan ve aylık, haftalık ve günlük gibi bu periyodun daha kısa süreli olan versiyonları olduğunda, çalışma zamanı ve mevsimsel değişiklikler gibi etkiler dolayısıyla zaman serilerinin gerçek eğilimlerini gözlemlemek zorlaşabilir. Zaman serilerinin gerçek eğilimleri analiz ve öngörülerin sağlıklı yapılması için gerekli olan faktörlerden biridir. Yapılan analizlerin mümkün olan en doğru sonuca ulaşmasını sağlamak için seçilen çeyrek dönemlik verilerin mevsimsel etkilerinden arındırılması gerekmektedir.

Verilerde yılın bazı dönemlerinde periyodik olarak ortaya çıkan artış ve azalışlara mevsimsel etkiler denilmektedir. Verilerdeki mevsimsel etkiler, istatistiksel yöntemler kullanılarak, mevsimsel etkilerden arındırılmış veri seti haline dönüştürülmektedir. Bu amaç için literatürde en fazla kullanılan mevsimsellikten arındırma yöntemleri TRAMO/SEATS ve X-12-ARIMA'dır (Demirhan 2014: 2). Çalışmanın bu bölümünde ise serileri mevsimsellikten arındırmak için X-12-ARIMA yöntemi kullanılmıştır.

X-12-ARIMA metodu 1988 yılında E. Dagum tarafından geliştirilen X-11-ARIMA metodunun geliştirilmiş halidir (Uslu ve Polat 2010: 3120). Çalışmanın bu kısmında EViews 9 programı kullanılarak değişkenler mevsimsellikten arındırılmıştır.

3.3.2. Birim Kök Testleri

Seçilen verilerin, ilgili zaman aralığında sürekli artma ya da sürekli azalma trendi içerisinde olmaması durumuna durağanlık denilmektedir. Zaman serisi kullanılarak yapılan çalışmalarda serilerin durağan olması gerekmektedir. Aksi taktide seriler birim kök içerdiğinden bulunan sonuç ile gerçek sonuç arasında ciddi farklılıklar oluşmaktadır. Bu sebeple geliştirilen çeşitli modeller yardımıyla serilere birim kök sınaması yapılmaktadır.

Zaman serileri kullanılarak yapılacak olan çalışmalar için, eğer bir seride birim kök olduğu tespit edilirse, söz konusu seri birim kökten arındırılmadan regresyon denklemine dahil edilmemelidir. Seçilen serilere birim kök sınaması yapılması için çalışmanın bu bölümünde Augmented Dickey Fuller Testi, Phillips Perron Testi ve Zivot Andrews Testi kullanılmaktadır.

3.3.2.1. Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi

Eğer bir seri zamanla sürekli artarak ya da sürekli azalarak bir değere yaklaşıyorsa bu seride birim kök olduğu, durağan olmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu durumun tespiti için çeşitli birim kök testleri geliştirilmiştir. Literatürde en yaygın kullanılan test ise Genelleştirilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller) testidir.

Bu testin başlangıç noktası Dickey ve Fuller tarafından 1979 yılında geliştirilen Dickey Fuller Birim Kök (AD) testidir. Bu çalışmadan 2 yıl sonra AD testine bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin de eklenmesiyle Augmented Dickey Fuller (ADF) testi geliştirilmiştir. Bu birim kök testi için üç model kurulmuştur (Yıldız ve Karasoy 2014: 8). Bu modellerden ilki 1 numaralı denklem olan katsayı ve trend etkisinin bulunmadığı düzeyi gösterirken, 2 numaralı denklemde sadece sabit katsayının bulunduğu düzeyi ve son olarak 3 numaralı denklemde ise hem sabit katsayının etkisinin hem de trend etkisinin bulunduğu düzeyi göstermektedir.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (3.1)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (3.2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \beta_t \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (3.3)$$

ADF denklemi temel olarak tahmin için En Küçük Kareler (EKK) yöntemini kullanarak δ katsayısının tahmin değeri ve standart hatasının bulunmasını amaçlamaktadır. Bu eşitlikler sonucunda elde edilen t değeri, DF tablo değerleri ile karşılaştırılır. Bu karşılaştırmadaki amaç ise $\delta=0$ hipotezini test etmektir.

$H_0 = \delta = 0$ Seride birim kök vardır, durağan değildir,

$H_1 = \delta < 0$ Seride birim kök yoktur, seri durağandır sonucu çıkarılmaktadır.

3.3.2.2. Phillips Perron (PP) Testi

ADF testi hata terimlerinin bağımsız olduğunu ve sabit varyansa sahip olduğunu temel varsaydığından testin kesin sonucu vermesi için hata terimleri arasında korelasyon ilişkisinin olmadığından ve sabit varyansın kesin olduğundan emin olmak gerekir. Bu sebeple Phillips ve Perron 1988 yılında hata terimindeki korelasyon ve değişken varyanslara duyarlı olan başka bir test yöntemi geliştirmişlerdir.

Phillips – Perron test istatistiği değeri, \hat{S} katsayı tahmini, $t\delta$ δ 'nin t değerini, $se(\hat{S})$ δ nın standart hatasını temsil etmesi koşulu ile 4 numaralı formüldeki gibi hesaplanmaktadır (Çiçek v.d. 2010: 148).

$$T_{\delta} = t\delta \left(\frac{\gamma_0}{\hat{\gamma}_0} \right)^{1/2} - \frac{T(f_0 - \gamma_0) (se(\hat{S}))}{2\sqrt{f_s}} \quad (3.4)$$

Yapılan çalışmalarda PP test değeri ve ADF test değerlerinin birbirinden farklı sonuçları ortaya koyduğu saptanırsa, serilerde yapısal kırılmanın olabileceği ihtimali güçleneceğinden, ek olarak yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testine gerek vardır. Bu sebeple çalışmamızda Zivot ve Andrews tarafından 1992 yılında geliştirilen yapısal kırılmaları da dikkate alan Zivot Andrews Birim Kök Testi de uygulanmıştır.

3.3.2.3. Zivot Andrews (ZA) Testi

Ekonomik kriz gibi değişkenler üzerinde derin etki oluşturan durumlar yaşandığında, değişkenlerin seyirlerinde ani değişiklikler olabilmektedir. Bu ani değişikliklere yapısal kırılma denilmektedir.

Yapısal kırılma olduğu anlaşılan testlerde ilk birim kök testi 1989 yılında Perron tarafından geliştirilmiştir. Perron'un geliştirdiği bu modelde yapısal değişkenler dışsal kabul edilip önceden bilinmesi üzerine kurulmuştur. 1992 yılında ise Zivot ve Andrews tarafından geliştirilen Zivot Andrews birim kök testi (ZA) ise yapısal kırılmaların önceden bilinmediği ya da yapısal kırılmaların dışsal olmadığı birbirinden farklı üç denklem geliştirmiştir (Çiçek v.d. 2010: 148).

$$Y_t = \mu^A + \theta^A DU_t(\lambda) + \beta^A t + \alpha^A y_{t-1} + \sum_{j=1}^k c_j^A \Delta y_{t-j} + e_t \quad (3.5)$$

$$Y_t = \mu^B + \beta^B t + \gamma^B DT_t^*(\lambda) + \alpha^B y_{t-1} + \sum_{j=1}^k c_j^B \Delta y_{t-j} + e_t \quad (3.6)$$

$$Y_t = \mu^C + \theta^C DU_t(\lambda) + \beta^C t + \gamma^C DT_t^*(\lambda) + \alpha^C y_{t-1} + \sum_{j=1}^k c_j^C \Delta y_{t-j} + e_t \quad (3.7)$$

Bu denklemlerden 5 numaralı denklem sabit terimli durum için, 6 numaralı denklem trendli durumlardaki kırılmayı ve son olarak 7 numaralı denklem ise hem sabit terim hem de trend içeren serilerde kırılmayı göstermektedir.

3.3.3. ARDL Sınır Testi ile Eş Bütünleşme Analizi

Eşbütünleşme testleri arasında literatürde en fazla Johansen eşbütünleşme testi kullanılmaktadır. Ancak Johansen eşbütünleşme testinin kullanılması için verilerin aynı

düzeyde durağan olması gerekmektedir. Bu sebeple farklı düzeylerde durağan olan veri setlerinin varlığı durumunda, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını analiz etmek için Peseran ve arkadaşlarının 2001 yılında geliştirdiği ARDL sınır testi kullanılabilir.

Yapılan birim kök testleri neticesinde değişkenlerimizden bazıları düzey değerlerinde bazıları da birinci fark değerlerinde durağan olduklarından dolayı Johansen Eşbütünleşme testi kullanılamamaktadır. Bu sebeple değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin tespiti için ARDL sınır testi kullanılacaktır.

Söz konusu testin bu aşamada kullandığı test denklemi ise şu şekildedir (Gülmez 2015: 146).

$$\Delta Y = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} \Delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_{2i} \Delta X_{t-1} + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

3.3.4. Granger Nedensellik testi

İki değişken arasındaki ilişkinin neden yönünü araştırmak için kullanılan testlere nedensellik testleri denir. Literatürde en fazla kullanılan nedensellik testi ise Granger tarafından 1986 yılında ilk defa oluşturulan Granger nedensellik testidir. 1987 yılında ise Granger, Engle ile birlikte bu testi geliştirerek Engle Granger nedensellik testini oluşturmuştur.

İki değişken arasındaki ilişkinin varlığını bulmak için uygulanan ve bu uygulama sonucunda değişkenler arasındaki ilişkinin nedensel yönünü bulan Granger nedensellik testi gerçekleştirilirken iki denklem kullanılır (Uzunöz ve Akçay 2012: 8).

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (3.9)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \theta_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (3.10)$$

Yukarıdaki denklemlerde α_i , β_i , θ_i , γ_i gecikme katsayılarını vermektedir. Granger nedensellik analizinin denklemi çift taraflı olarak kurulmaktadır. Bu durumun sebebi ise değişkenlerdeki değişimler tek yönlü değil karşılıklı incelenmesidir.

3.3.5. Etki-Tepki Analizi

Etki-tepki analizi, bir değişkende meydana gelen bir birimlik şokun, diğer değişkenler üzerindeki etkisinin süre ve etki değeri olarak araştırılmasında kullanılır. Bu

değerlerin bulunması için ise 11 numaralı denklem kullanılır (Barışık ve Kesikoğlu 2006: 70).

$$X_i = \mu + \sum_{i=0}^{\infty} \Phi_i \epsilon_{t-1} \quad (3.11)$$

3.3.6. Varyans Ayırıştırması

Varyans ayırıştırması analizi ise belirli bir değişkende meydana gelen değişikliklerin ne kadarlık kısmının denkleme konulan diğer bağımsız değişikliklerden kaynaklandığının araştırılması için yapılan testtir.

Ayrıca varyans ayırıştırması yaparak, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkilerinin zamanla ne yönde ve nasıl değiştiği konusunda da fikir sahibi olunur.

3.4. Amprik Bulgular

Makroekonomik değişkenlerin işsizlik oranı üzerindeki belirleyicilik durumlarının çeşitli testlerle incelendiği bu bölümde, işsizlik oranı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı sekiz makroekonomik değişken kullanılmıştır. Değişkenlerin hepsi için üçer aylık veriler kullanıldığından öncelikle X-12-ARIMA yöntemi kullanılarak mevsimsel etkilerden arındırma işlemi yapılmıştır. Elde edilen yeni veri setleri için oransal olmayan yani endeks halinde olan değişkenlerin logaritmaları (log) alınarak oran haline dönüştürülmüştür.

Ayrıca bu değişkenlerin farkı alındığında isminin başına “D” notasyonu getirilmektedir.

Tablo 3.2: Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi Değerleri

Değişken	t İstatistik Değeri Olasılık Değeri	%1 Kritik Değer %5 Kritik Değer %10 Kritik Değer
INT	-4,927542 0,0010	-4,137279 -3,495295 -3,176618
CV	-1,596505 0,7809	-4,144584 -3,498692 -3,178578
DCV	-3,038190 0,1321	-4,144584 -3,498692 -3,178587
DDCV	-5,567832 0,0001	-4,140858 -3,496960 -3,177579
GDP	-2,825190 0,1942	-4,115684 -3,485218 -3,170793
DGDP	-5,934305 0,0000	-4,115684 -3,485218 -3,170793
M	-1,599861 0,7817	-4,115684 -3,485218 -3,170793
DM	-5,616837 0,0001	-4,115684 -3,485218 -3,170793
X	-0,614258 0,9743	-4,124265 -3,489228 -3,173114
DX	-5,026219 0,0007	-4,124265 -3,489228 -3,173114
MS	-1,269525 0,8862	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DMS	-4,220706 0,0075	-4,118444 -3,486509 -3,171541
REX	-1,600081 0,7800	-4,137279 -3,495295 -3,176618
DREX	-8,026420 0,0000	-4,124265 -3,489228 -3,173114
INF	-4,077730 0,0111	-4,115684 -3,485218 -3,170793
U	-3,840769 0,0044	-3,550396 -2,913549 -2,594521

ADF ve PP birim kök testi analizi sonuçları yorumlanırken; t istatistik değerleri ile mutlak değer içine alınmış %1, %5, ve %10 kritik değerleri karşılaştırılır.

Karşılaştırma sonucunda t istatistik değeri $<$ % kritik değer sonucunun bulunması, o %'de değer kadar güven aralığında serinin durağan olduğunu gösterir. t istatistik $>$ % kritik değer sonucunun bulunmasında ise söz konusu %'de değer kadar güven aralığında serinin durağan olmadığı yani birim kök içerdiği sonucu çıkar.

Ayrıca birim kök testlerinin genelinde t istatistik değeri ve kritik değer karşılaştırılmadan kısa yoldan olasılık değerlerine bakarak da anlaşılmaktadır. Olasılık değeri 0,05 değerinden büyük ise serinin %5 güven aralığında birim kök içerdiği ve durağan olmadığı sonucu çıkmaktadır. Olasılık değeri (p değeri) 0,05 değerinden küçük ise de değişkenin %5 güven aralığında durağan olduğu ve birim kök içermediği sonucu çıkmaktadır.

ADF birim kök testi sonuçları incelendiğinde, faiz oranları, enflasyon ve işsizlik oranları düzey değerlerinde t istatistik değeri $<$ % kritik değer sonucu çıktığından durağandır. Dolayısıyla ADF testine göre söz konusu üç değişken farkı alınmadan denkleme tabi tutulabilir. Ayrıca olasılık değerlerine bakıldığında ise bu değişkenlerin düzey olasılık değerlerinin %0,05'ten küçük olduğu görülmektedir.

GSYH, ihracat, ithalat, para arzı ve reel kur ise farkı alınmadan olasılık değerleri 0,05'ten büyük çıkmakta ve birim kök içerdiği görülmektedir. Serilerin birinci farkları alındığında ise olasılık değerleri 0,05 değerinde küçük çıkmakta ve birim kökten arındırılmaktadır.

Son olarak da kredi hacmi değişkenine bakıldığında birinci farkında dahi birim kök içerdiği görülmekte olup, birim kökten ancak ikinci farkı alındıktan sonra arındırılmaktadır.

Değişkenler Phillips Perron birim kök testine tabi tutulduğunda ise tablo 8'deki t istatistik, olasılık ve kritik değerleri bulunmaktadır.

Tablo 3.3: Phillips Perron Birim Kök Testi Değerleri

Değişken	t İstatistik Değeri (Olasılık Değeri)	(%1 Kritik Değer) (%5 Kritik Değer) (%10 Kritik Değer)
INT	-2,210462 0,4754	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DINT	-5,143273 0,0004	-4,115684 -3,485218 -3,170793
CV	-1,636366 0,7670	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DCV	-4,733551 0,0016	-4,115684 -3,485218 -3,170793
GDP	-2,326789 0,4135	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DGDP	-5,952439 0,0000	-4,115684 -3,485218 -3,170793
M	-0,841567 0,9557	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DM	-5,643606 0,0001	-4,115684 -3,485218 -3,170793
X	-0,638369 0,9730	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DX	-7,457578 0,0000	-4,115684 -3,485218 -3,170793
MS	-1,286204 0,8822	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DMS	-7,322282 0,0000	-4,115684 -3,485218 -3,170793
REX	-1,972903 0,6043	-4,113017 -3,483970 -3,170071
DREX	-7,451203 0,0000	-4,115684 -3,485218 -3,170793
INF	-4,680685 0,0003	-4,113017 -3,483970 -3,170071
U	-2,386220 0,1497	-3,540198 -2,909206 -2,592215
DU	-5,523531 0,0000	-3,542097 -2,2910019 -2,592645

Bulunan değerlerden hareketle; sadece enflasyon değişkeninin düzey değerlerinde birim kök içermediği görülmektedir. Faiz oranı, kredi hacmi, gayrisafi yurt içi hasıla, ithalat, ihracat, para arzı, reel döviz kuru ve işsizlik oranları ise birinci farklarında olasılık değerleri 0,05 değerinden küçük çıkmaktadır. Yani enflasyon haricindeki bütün değişkenler birinci farklarında birim kökten arındırılmaktadır.

Sonuç olarak, ADF testinde faiz oranı, enflasyon ve işsizlik değişkenleri düzey değerlerinde, gayrisafi yurt içi hasıla, ithalat, ihracat, para arzı ve döviz kuru değişkenleri birinci farklarında, kredi hacmi değişkeni ise ikinci farkında durağan hale gelmekteyken; PP testinde, enflasyon düzey değerlerinde, diğer değişkenler ise birinci farkta durağan hale gelmektedir. İki birim kök testi arasındaki bu farklılık değişkenlerin yapısal kırılma barındırdığı ihtimalini güçlendirdiği için, yapısal kırılmaları dikkate alan Zivot Andrews birim kök testinin yapılması gerekliliğini doğurmuştur. Serilere ZA birim kök testi yapılarak, söz konusu testin sonuçları dikkate alınacaktır.

ZA birim kök testi yapıldığında bulunan değerler;

Tablo 3.4: Zivot Andrews Birim Kök Testi Değerleri

Değişken	t İstatistik Değeri (Olasılık Değeri)	(%1 Kritik Değer) (%5 Kritik Değer) (%10 Kritik Değer)
INT	-5,632729 0,006281	-4,80 -4,42 -4,11
CV	-4,581733 0,020853	-5,57 -5,08 -4,82
GDP	-3,869828 0,086351	-4,80 -4,42 -4,11
DGDP	-3,509619 0,000894	-5,34 -4,93 -4,58
M	-4,477172 0,013687	-4,80 -4,42 -4,11
X	-3,198879 0,019148	-4,80 -4,42 -4,11
MS	-3,514439 0,000216	-4,80 -4,42 -4,11
REX	-4,391178 0,076992	-4,80 -4,42 -4,11
DREX	-3,935287 0,003266	-5,34 -4,93 -4,58
INF	-4,228962 0,004204	-5,34 -4,93 -4,58
U	-4,732488 0,009094	-5,34 -4,93 -4,58

ZA birim kök testi sonucunda bulunan değerlere bakıldığında, faiz oranı, kredi hacmi, ithalat, ihracat, para arzı, enflasyon ve işsizlik değişkenleri farkları alınmaksızın olasılık değerleri 0,05 değerinden küçük hesaplanmakta ancak, reel kur ve gayri safi yurtiçi hasıla değişkenleri ise ancak birinci derece farklı alındıktan sonra olasılık değerleri 0,05 değerinin altına inmektedir. Bu sebeple reel kur ve gayri safi yurtiçi hasıla değişkenlerinin birinci derece farkları alınarak ekonometrik analize dahil edilmiştir.

Bazı değişkenlerin birinci derece farkları alındıktan sonra verilerde olası muhtemel veri kayıpları sahte regresyonların oluşmasını sağlayabilir. Bu sebeple uzun

dönemde veri kaybının olup olmadığı konusunda değişkenlere eşbütünleşme analizi yapılması gerekmektedir.

Seçilen makroekonomik bağımsız değişkenler aynı dereceden durağan olmadıklarından, değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin varlığını araştırmak için ARDL sınır testi yapılmıştır. ARDL sınır testinde çeşitli güven aralıkları için başlangıç ve bitiş değerleri bulunmaktadır. Test sonucunda bulunan f istatistik değeri eğer bu sınırların altında kalıyorsa H_0 hipotezi kabul edilir ve değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı sonucu çıkar, eğer bu sınırların üstünde kalıyorsa H_0 hipotezi reddedilir ve değişkenler arasında eş bütünleşik ilişkinin olduğu sonucu çıkar.

Test sonucuna göre;

Tablo 3.5: ARDL Sınır Testi Aralıkları

Güven aralığı	Başlangıç değeri	Bitiş değeri
%10	1,95	3,06
%5	2,22	3,39
%2,5	2,48	3,7
%1	2,79	4,1

ARDL sınır testi kapsamında bulunan f istatistiği değeri 4,793452 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda incelendiğinde değişkenler arasında %1 güven aralığında bile eş bütünleşme ilişkisi vardır. Ancak çalışma genellikle %5 güven aralığı kapsamında araştırma yapıldığı için, f istatistik değeri %5 güven aralığı üst sınırı olan 3,39'dan büyük olduğu için değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Değişkenler birim kökten arındırılıp durağan hale getirildikten sonra, VAR modelinde uygun gecikme uzunluğunun bulunması ile ekonometrik analiz devam etmektedir. VAR modelinde değişkenlerin sıralanması da önem arz etmektedir. Bu sebeple, iktisadi teoriye dayalı olarak değişkenler para arzı, faiz, enflasyon, kredi hacmi, reel kur, ithalat, ihracat, gayrisafi yurtiçi hasıla ve işsizlik olarak sıralanmıştır.

Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine bakılarak maksimum gecikme uzunluğu, söz konusu bilgi kriterlerin en küçük değeri aldığı 5. gecikme olarak belirlenmiştir. Kurulan denkleme maksimum gecikme değeri 5 olarak girildiğinde; LR Test İstatistiği, Son Öngörü Hatası, Akaike Bilgi Kriteri, Schwarz Bilgi Kriteri ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri aşağıdaki değerleri ve en küçük değerleri ise yıldız notasyonunu almıştır.

Tablo 3.6: Uygun Gecikme Uzunluğu

Gecikme Uzunluğu	Logl	LR Test İstatistiği	Son Öngörü Hatası	Akaike Bilgi Kriteri	Schwarz Bilgi Kriteri	Hannan Quinn Bilgi Kriteri
0	115,6096		1,92e-13	-3,740688	-3,418101	-3,615320
1	721,2916	998,8440	2,01e-21	-22,15058	-18,92471	-20,89690
2	827,7490	141,9432	1,01e-21	-23,04383	-16,91467	-20,66183
3	950,1046	124,5022	4,29e-22	-24,49490	-15,46246	-20,98459
4	1130,120	126,3265	5,44e-23	-27,96912	-16,03340	-23,33049
5	1553,410	163,3753*	9,53e-27*	-39,97931*	-25,14031*	-34,21237*

LR Test İstatistiği, Son Öngörü Hatası, Akaike Bilgi Kriteri, Schwarz Bilgi Kriteri ve Hannan-Quinn Bilgi Kriteri değerleri göstermektedir ki; en uygun gecikme uzunluğu 5 olarak belirlenmelidir.

Bu şartlar altında, yatay ekseninde bağımsız değişken olmak üzere, Granger Nedensellik testi sonuçlarının olasılık değerleri ve olasılık değerlerinin altında parantez içerisinde gösterilen ki-kare değerleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.7: İşsizliğe Neden Olan Değişkenler

	MS	INT	INF	CV	REX	M	X	GDP
U	0,1209 (8,71629)	0,0583 (10,6699)	0,0398 (11,6597)	0,0014 (19,6699)	0,1142 (8,8747)	0,0008 (21,1131)	0,0002 (23,8105)	0,3614 (5,4687)

Yukarıdaki tabloda kredi hacmi, ithalat, ihracat, enflasyon oranı ve ihmal edilebilir bir farkla faiz oranı işsizliğin nedeni olarak görülmektedir.

Yatay ekseninde bağımlı değişken olmak üzere, Granger Nedensellik testi sonuçlarının olasılık değerleri ve olasılık değerlerinin altında parantez içerisinde gösterilen ki-kare değerleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.8: İşsizliğin Neden Olduğu Değişkenler

	MS	INT	INF	CV	REX	M	X	GDP
U	0,3270 (5,7920)	0,0001 (25,3774)	0,0301 (12,3644)	0,3154 (5,9064)	0,2989 (6,0762)	0,1084 (9,0167)	0,3093 (5,9682)	0,0122 (14,6063)

Bu tabloda ise nedenselliğin yönü işsizlikten bağımsız değişkene doğru olan bağımsız değişkenler, enflasyon oranı, faiz oranı ve gayrisafı yurtiçi hasıladır. Çift yönlü nedensellikler ise enflasyon ve faiz oranlarıyla işsizlik arasında tespit edilmiştir. Bu bilgileri kısaca toparlayıp, şekilsel olarak tabloda gösterildiğinde ise işsizlik ve diğer makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönleri şu şekildedir.

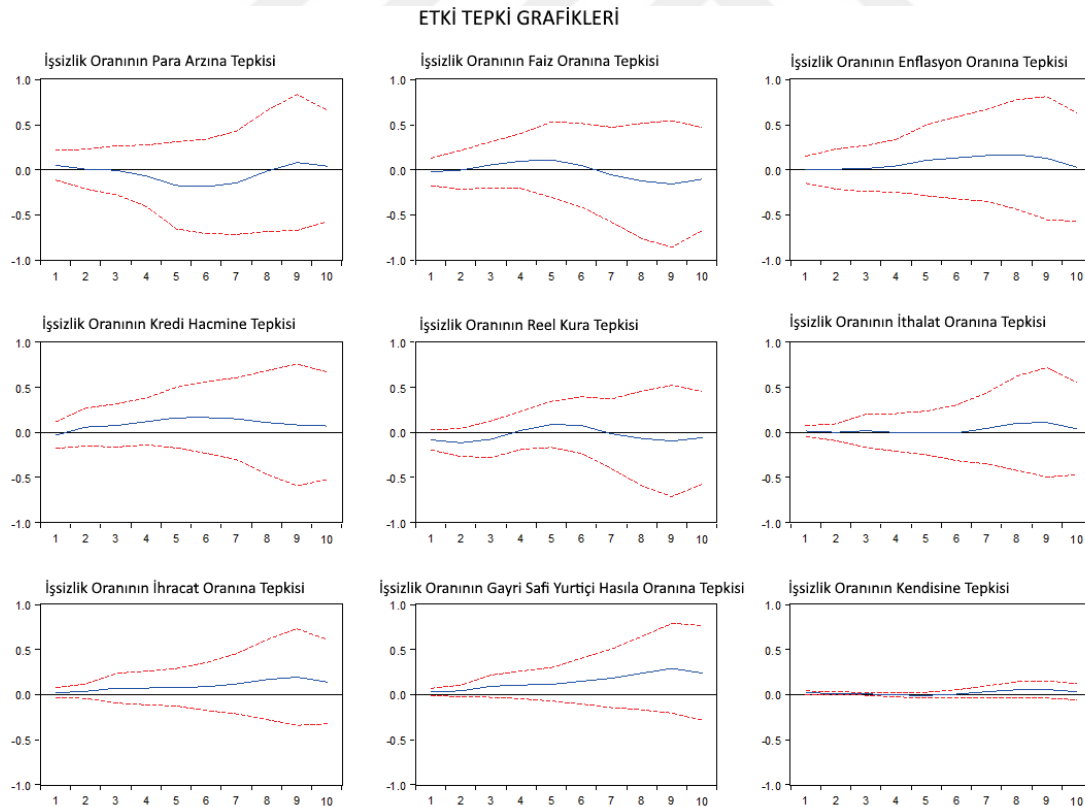
Tablo 3.9: İşsizlik ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Nedensellik Yönleri

Bağımsız Değişkenler	Nedenselliğin Yönü	Bağımlı Değişken
MS	→	U
INT	←→	U
INF	←→	U
CV	→	U
REX	→	U
M	→	U
X	→	U
GDP	←	U

Bulunan bu sonuçların Türkiye ekonomisi için yorumlanması ve politika önermeleri çalışmanın son bölümü olan sonuç ve değerlendirme kısmında yorumlanmıştır.

Bağımsız değişkenlerde meydana gelen bir birimlik şok karşısında işsizliğin vereceği tepki, etki-tepki analizi sonrasında belirlenmektedir. Bu analizden elde edilen sonuçların grafiğe dökülmüş hali aşağıdaki gibidir.

Grafik 3.1: Etki-Tepki Analizi Grafikleri

Etki-tepki analizine bakılırken dikkat edilmesi gereken, tepki çizgisinin altında ve üstünde bulunan güven sınırlarının 0 çizgisini kesip kesmemesidir. Alt veya üst güven sınırları “0” çizgisini kestiği andan sonra bağımsız değişkenin verdiği tepki yorum

dışında kalmaktadır. Yukarıda ise güven sınırlarının “0” çizgisini sadece işsizliğin kendisine verdiği tepkide kestiği gözlemlenmektedir. Ayrıca yapılan analizin sağlıklı olması için ise güven çizgilerinin birinin pozitif alanda birinin de negatif alanda olması beklenmektedir.

İşsizlik oranının para arzı, enflasyon, faiz oranı, kredi hacmi, reel döviz kuru, ithalat, ihracat, gayri safi yurtiçi hasıla ve kendisinde meydana gelen bir birimlik şok karşısında verdiği tepkiler sırasıyla şu şekildedir.

İşsizlik oranının para arzında meydana gelen bir birimlik şok karşısında beş dönem boyunca artarak negatif yönde etkilendiği görülmekte ancak ilk iki dönemde azalarak da olsa tepki pozitif alanda gerçekleşmektedir. Beşinci dönemde sekizinci döneme kadar bu etki olumsuz olmakla birlikte azalarak devam etmektedir. Sekizinci dönemden sonraki dönemlerde pozitif tepki görülmektedir.

Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik şok karşısında işsizlik oranı on dönem boyunca pozitif yönde tepki vermektedir. Bu tepki sekizinci döneme kadar artan seyir izlerken, sekizinci dönemden sonra onuncu döneme kadar azalarak pozitif yönlü tepkisini sürdürmektedir. Onuncu dönemde ise tepki sıfır noktasına yaklaşmaktadır.

Faiz oranlarında meydana gelen bir birimlik şok karşısında işsizlik oranının verdiği tepki dalgalı seyir izlemektedir. İşsizlik oranı altıncı dönemin sonuna kadar olumlu tepki verirken, yedinci dönemden onuncu döneme kadar olumsuz tepki vermektedir. Faiz oranındaki bir birimlik şoka maksimum pozitif tepki ise dördüncü dönemde verilmektedir.

Kredi hacmindeki bir birimlik şok karşısında işsizlik oranı ilk dönemde negatif başlayan ancak ikinci döneme geldiğinde pozitif alana çıkan tepki göstermektedir. İkinci dönemden sonra işsizlik oranının verdiği tepki onuncu döneme kadar hep pozitif olmaktadır. İşsizlik oranının kredi hacmine verdiği en pozitif tepkisi ise beşinci dönemde gözlemlenmektedir.

Döviz kurunda meydana gelen bir birimlik şok karşısında işsizlik oranının verdiği tepki bağımsız değişkenler arasındaki en istikrarsız tepkidir. Birinci dönemde artan negatif tepki, yerini ikinci dönemde azalan negatif tepkiye bırakmaktadır. İkinci dönemden dördüncü döneme kadar olan zaman zarfında tepki negatif olup azalmakta ve dördüncü dönem sonunda pozitif alana çıkmaktadır. Beşinci ve altıncı dönemde pozitif olan tepki, yedinci dönem ile birlikte negatif tepki halini almaktadır.

İşsizlik oranının bağımsız değişkenler arasındaki en düşük tepkisi ithalatta meydana gelen bir birimlik şoka karşı gerçekleşmektedir. İşsizlik oranının ithalatta meydana gelen bir birimlik şoka verdiği tepki negatif alanda konumlanmamaktadır. Ancak ilk iki dönemde pozitif alan da olsa da verdiği tepki sıfır çizgisine çok yakındır. İşsizlik oranının ithalattaki bir birimlik şoka karşı verdiği tepki yedinci dönemden sonra artmaya başlamakta ve bu gidişat dokuzuncu döneme kadar devam etmektedir. Dokuzuncu dönemden sonra ise verilen tepki azalmaya başlamaktadır.

İhracat ve GSYH değişkenlerinde meydana gelen bir birimlik şok karşısında her dönem için işsizlik pozitif tepki verse de GSYH grafiğinin alt güven aralığını gösteren çizgi, sıfır noktasını kestiği için yorum yapılamamaktadır.

İhracatın işsizlik oranına verdiği tepki ise her dönem için pozitif alanda tepki gösterdiği görülmekte ve bu etki sürekli artmaktadır.

İşsizlik oranının kendisinde meydana gelen bir birimlik şok karşısında verdiği tepki ise alt güven sınırı “0” eksenini kesmesiyle yorumlama anlamsız olacağından yorumlanmamıştır.

İşsizlik oranında meydana gelen değişikliklerin ne kadarlık kısmının ve hangi bağımsız değişkenden kaynaklandığı kısmının analizinde kullanılan yöntem olan varyans ayrıştırma yöntemine göre ise;

Tablo 3.10: Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Dönem	S. Hata	MS	INT	INF	CV	REX	M	X	GDP	U
1	0.047613	18.44975	4.179156	0.000608	8.031469	56.34829	1.233942	2.781446	6.420812	2.554524
2	0.077234	7.396432	1.685636	0.086237	12.89234	63.15277	0.505393	5.343436	7.443545	1.494212
3	0.094706	4.042109	5.932740	0.302140	15.64305	44.14332	0.634523	10.63891	17.76050	0.902713
4	0.103163	6.612447	12.00777	1.850037	21.82905	25.53744	0.368614	10.78876	20.47489	0.530998
5	0.106113	17.49401	11.77886	6.093850	23.15517	16.29298	0.221467	8.459961	16.20032	0.303378
6	0.108321	21.85829	8.343754	9.147921	22.99427	12.31759	0.166614	7.833109	17.13240	0.206044
7	0.117174	20.64939	6.789745	12.30183	21.69609	9.078293	0.497653	8.875426	19.74611	0.365463
8	0.124864	15.36239	7.607900	13.77005	17.96203	7.533740	1.989251	11.10208	23.95401	0.718556
9	0.132109	12.35458	8.818794	12.36325	14.32432	6.849736	2.957641	12.96257	28.45864	0.910479
10	0.138581	11.15504	9.018899	11.05577	13.25230	6.512905	2.787520	13.70414	31.59705	0.916377
11	0.143276	10.64451	8.637124	11.42399	13.27454	6.235644	3.390892	13.30075	32.21604	0.876520
12	0.147685	10.27339	9.506408	11.49240	13.27574	5.919671	5.853379	12.59166	30.11086	0.976495

Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre; işsizliğin büyük kısmı reel döviz kuru tarafından açıklanmaktadır. İlk dönem için yaklaşık %56,3 oranda açıklayıcılığı bulunan reel döviz kuru, ikinci dönem bu oranı %63,15 oranına kadar çıkarıp, işsizliği açıklama

konusunda rekor kırarak ilerleyen dönemlerde azalış trendine girerek on ikinci dönemin sonunda açıklayıcılığı %5 oranına kadar gerilemektedir.

Para arzı ise reel kurdan sonra ilk dönem için en fazla açıklayıcılığa sahip olan ikinci değişkendir. Birinci dönemde %18,49 olan açıklayıcılığı, maksimum seviyeye altıncı dönemde %21,85 ile çıkmaktadır. Bu orandan sonra sürekli düşüş trendine girerek, onikinci dönemin sonunda %10,27 oranına gerilemektedir.

İlk dönem için açıklayıcılık gücü en fazla olan üçüncü değişken ise kredi hacmidir. Bu değişkenin de açıklayıcılık gücü altıncı dönemin sonunda %22,99 oranına kadar çıkıp, ardından onikinci dönemin sonunda %13,27 olarak gerçekleşmektedir.

GSYH büyümesinin işsizlik oranındaki değişimleri açıklaması ilk dönem için %6,42 ile başlayarak, söz konusu açıklama gücü zamanla artarak onbirinci dönemin sonunda %32,21 ile rekor düzeye çıkmaktadır.

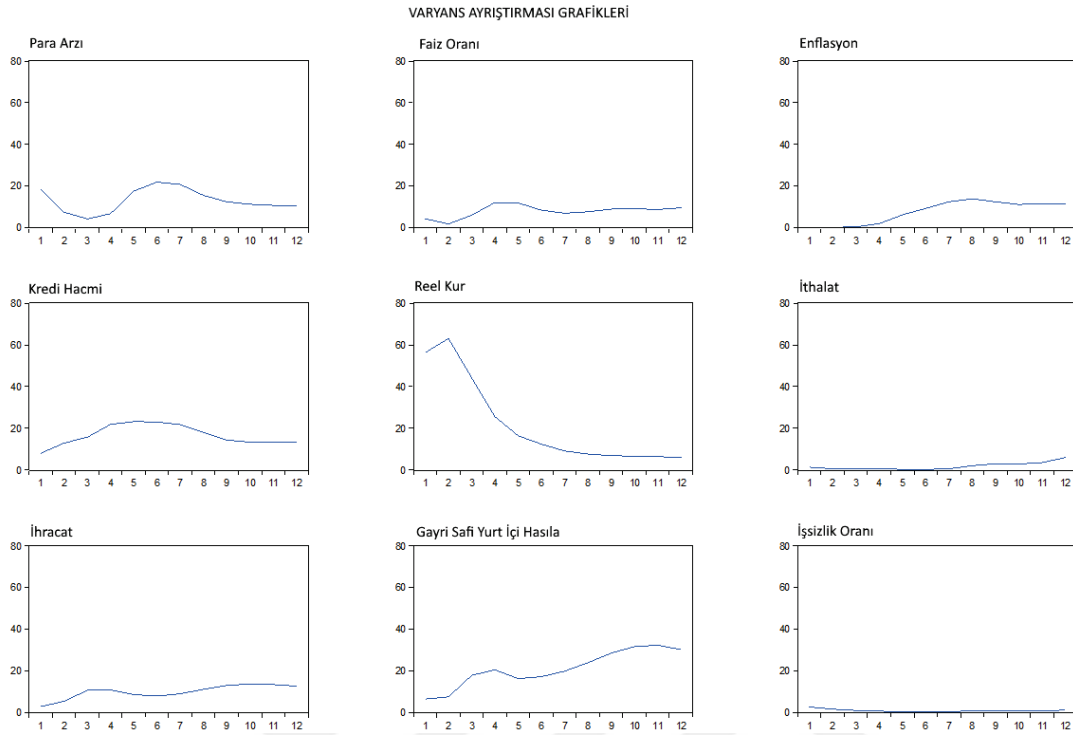
Faiz oranının işsizlik oranındaki değişimleri açıklama gücüne bakıldığında il dönem için %4,17 ile başlayan oran, dördüncü dönemin sonunda %12 ile en yüksek seviyesine ulaşarak, azalış trendine girmektedir.

İşsizlik oranındaki değişikliklerin kendisinden kaynaklanma durumu ise her dönem için düşük oranlarda seyretmektedir. İlk dönem %2,55 oranında başlayıp ikinci dönemde %1,49 oranına düştükten sonraki her dönem için kendisinde meydana gelen değişikliklerin %1'inden az oranı kendisinden kaynaklanmaktadır.

İşsizlik oranında meydana gelen değişiklikleri açıklama gücü olarak ihracata bakıldığında, ilk dönemde %2,78 ile başlayan oran artarak onuncu demende %13,70 oranına kadar çıkmaktadır. ithalatta ise düşük başlayan açıklama gücü ilerleyen dönemlerde dalgalanma yaşasa da dikkate değer bir artış sergilememektedir.

Son olarak işsizlik oranındaki değişikliğin ne kadarlık kısmının enflasyon oranından kaynaklandığını gösteren sütuna bakıldığında ilk dönem için neredeyse hiçbir açıklama gücünün olmadığı görülmekte ancak, sekizinci döneme kadar açıklama gücü sürekli yükselmekte ve %13,77 oranına çıkarak azalış trendine girmektedir.

Bu rakamların daha rahat görülmesi için grafiğe uyarlanmış hali aşağıdaki gibidir.

Grafik 3.2: Varyans Ayrıştırması Grafikleri

Bu grafiklerden hareketle reel döviz kuru ikinci dönemden sonra azalış trendine girmektedirken, enflasyon oranı, faiz oranı, kredi hacmi ve ithalat değişkenlerinin işsizlik oranında meydana gelen değişiklikleri açıklama gücü zamanla artmaktadır. İhracat, GSYH büyümesi ve para arzı değişkenlerinin açıklama gücü ise zamanla dalgalanmaktadır. Son olarak kredi hacminin işsizlik oranındaki değişimi açıklama gücünün zamana bağlı değişimine bakıldığında beşinci dönemin sonuna kadar artmakta ardından azalmaktadır.

Bulunan bu sonuçların Türkiye ekonomisi için yorumlanması ve politika önermeleri çalışmanın son bölümü olan sonuç ve değerlendirme kısmında yorumlanmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

1980 yılında küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte üretim faktörlerinin hareketliliği artmıştır. Üretim faktörlerinin başlıcalarından olan emek faktörünün de mobilitesinin artmasıyla işsizlik daha dinamik sürece girmiştir. Bu sebeple işsizliğin tanımlarında değişen şartlara uygun değişiklikler yaşanmış ve yeni işsizlik tanımları türetilmiştir.

İşsizlik teorisini doğrudan etkileyen bu durumla birlikte çeşitli mikro ve makroekonomik değişkenlerle işsizlik oranı arasında yeni ilişkiler kurulmuş ve literatür zenginleştirilmiştir. Enflasyon ve işsizlik oranı arasındaki ilişkiye dayalı olan Phillips Eğrisi iktisat ekolleri tarafından kendi görüşleri doğrultusunda yeniden yorumlanarak farklılaştırılmıştır. Aynı şekilde işsizlik ve büyüme arasındaki ilişkiye dayalı olan Okun Kanunu da ülkelere ve ülke gruplarına göre tekrardan analiz edilmiş ve farklı Okun Katsayıları bulunmuştur. İşsizliğin toplum üzerindeki ekonomik etkilerinin yanında sosyal etkilerinin de araştırılmaya başlanmasıyla birlikte işsizliğin alanı genişlemiş ve yaklaşımlar çeşitlenmiştir.

Uluslararası ekonomik ve sosyal kuruluşların sayısının ve etkinliğinin artmasıyla birlikte, işsizliğin sosyal ve ekonomik etkileri dolayısıyla, işsizlik konusundaki hassasiyetler de artmıştır. Ülkeler ve topluluklar bazında yapılan analizler yerini çözüm önermelerine ve destek paketlerine bırakmıştır. Emek faktörünün artan mobilitesi, işsizliği ülkelerarası ithal edilebilir konuma getirmiştir. Dolayısıyla kriz yaşayan ülkelere krizin diğer ülkelere yayılmadan kontrol altına alınabilmesi için ve kriz sebebiyle emeğin yer değiştirmesinin önüne geçmek için uluslararası kurum ve kuruluşlarca destek paketleri ve kredilerinin verilmesi yaygınlaşmıştır.

Özellikle ekonomik krizlerin sıklaştığı ve kırılganlıkların arttığı dünya ekonomisinde kriz kaynaklı işsizliğe farklı çözüm önerileri ve politikalar geliştirilmiştir. Türkiye’de 1980 yılında alınan ekonomik dönüşüm kararları gereğince ithal ikameci sanayileşme politikaları terk edilmiş ve ihracata yönelik sanayileşme politikaları benimsenmiştir. Ekonomideki bu köklü değişim ihracat ve döviz kurunun da etkisiyle ekonomiyi daha kırılgan ve dış şoklara açık hale getirmiştir.

Krizlerin gerçekleştiği yıllarda ve takip eden yıllarda işsizlik oranlarında artışlar yaşanmasıyla birlikte, işsizlik oranı kriz sonrası alınan istikrar tedbirlerinin de doğrudan ya da dolaylı olarak hedeflerine girmiştir. Ayrıca 1963 yılında ilk kez uygulamaya geçirilen ve günümüzde de devam eden beşer yıllık kalkınma planları kapsamında işsizliğe yaklaşımlar değişmiştir. Krizlerin olduğu yıllarda dolaylı yollardan, diğer yıllarda ise genellikle doğrudan işsizlik oranının azaltılması konusunda çözüm önerileri getirilmiştir. Özellikle Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında işsizlik faktörü nicel değil nitel iyileşme konusunda ele alınmıştır.

Yapısal dönüşümler ile AB'ye üyelik arzusunun benzer dönemlerde gündeme gelmesi belirlenen işsizlik politikalarını AB politikaları ile uyumlu olmaya zorlamıştır. Bu kapsamda bazı gelişmeler kaydedilmiş ve İŞKUR kurulmuştur. İşsizlikle mücadele konusunda AB politikaları ile uyumlu bir şekilde işsizliği azaltma politikalarının geliştirilmesi konusunda İŞKUR görevlendirilmiştir.

Özellikle 2000 ve 2001 yıllarında üç ay arayla yaşanan krizler neticesinde işsizlik oranı 2000 yılında %6,5 olarak gerçekleşirken 2002 yılında %10,3 seviyesine çıkması Türkiye için makroekonomik performans kriterleri arasında işsizlik oranını farklı yere taşımıştır. Yukarıdaki bilgilerin ayrıntılı olarak araştırıldığı bu çalışmanın ilk iki bölümünden sonra, son bölümünde 2000 yılından sonra işsizlik oranını etkileyen makroekonomik büyüklükler araştırılmıştır.

Özellikle 2008 yılında ABD merkezli başlayan ve kısa zamanda dünya ekonomisini etkileyen Mortgage Krizi sonrasında işsizlik oranlarının dünya genelinde kontrolden çıkması Türkiye'yi de etkilemiş ve işsizlik oranı %14 seviyesinin üzerine çıkarak rekor kırmıştır. Bu gelişmeden sonra İŞKUR tarafından uygulanan aktif istihdam politikalarına ek olarak sıklıkla mevcut iktidar tarafından işsizlik oranını azaltmayı temel alan paketler açıklanmıştır. İŞKUR politikaları ve istikrar paketlerinin etkisiyle işsizlik oranı iki yıl içinde tekrar iki haneli seviyelerden tek haneli seviyelere gerilemiştir.

İlk bölümde işsizliğe teorik olarak yaklaşıldığı, ikinci bölümde ise işsizliğe uluslararası boyut da katarak 1980 sonrası Türkiye ekonomisindeki seyrinin ayrıntılarıyla analiz edildiği çalışmanın son bölümünde ekonometrik analizler yapılmıştır.

İşsizlik oranları ile seçilen temel makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin bütün yönleriyle analiz edilmesi için toplamda on değişkene yedi farklı test uygulanmıştır. Çalışmanın analiz bölümü kapsam ve genişlik bakımından, taranan literatür ve araştırılan kaynaklar arasında en geniş çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

İşsizlik oranlarında bu değişkenliğin nedenlerinin araştırılması çeşitli ekonometrik analizler yapılmıştır. Bu sebeple makroekonomik değişkenler seçilmiş ve işsizlik ile aralarındaki ilişkiler yorumlanmıştır.

Bağımsız değişkenlere ilk olarak durağanlık analizi yapılmıştır. Seçilen makroekonomik değişkenlerin hepsi aynı düzeyde durağan olmadığından, durağan olmayan değişkenlerin birinci derece farkları alınıp durağan hale getirildiği için veriler orijinal halinden farklı bir yapıya bürünmesi sebebiyle sahte regresyonların çıkma

ihtimaline karşı birim kök testleri uygulanmıştır. Bulunan değerler bağımsız değişkenlerin bazılarının düzey değerde birim kök içerdiğini göstermiştir. Bu sebeple söz konusu değişkenlerin farkı alınmış ve birim kökten arındırılmıştır.

Değişkenlerin uzun dönemde birbiriyle olan ilişkilerinin araştırılması için ise eşbütünleşme testi yapılmıştır. Ancak genellikle literatürde kullanılan Johansen eşbütünleşme testi verilerin aynı düzeyde olmamasından dolayı kullanılamamış ve farklı düzeylerde durağan olan veriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini saptamaya olanak tanıyan ARDL sınır testi kullanılmıştır. Söz konusu test sonucunda değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi çıktığından yapılacak olan testlerin anlamlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Eşbütünleşme testinden sonra ilk yapılan test işsizliğe neden olan ve işsizliğin neden olduğu değişkenleri tespit etmek için Granger nedensellik testidir. Bu test sonucuna göre enflasyon, faiz oranı, kredi hacmi, ithalat ve ihracat işsizliğin Granger nedeni olan makroekonomik değişkenlerdir.

Dünya genelinde işsizlik oranları makroekonomik performans kriterlerinin başlıcalarındandır. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri ülke dışı faktörlere karşı fazla kırılgan yapısı olduğundan, işsizlikten ziyade faiz oranı, enflasyon ve döviz kuru gibi değişkenlere yönelik ekonomi politikası uygulamaktadır. Nitekim bu durumun Türkiye için en bariz örneği 1990'lı yılların sonunda ve 2000 yılında yaşanan krizlerden sonra alınan kararlarda gözlemlenebilir.

1999 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra Enflasyonu Düşürme Programı uygulamaya koyulmuş ve enflasyonla mücadele edilecek ve faiz oranlarını istenilen seviyelerde tutacak politikalar üretilmiştir. Planlama yapılırken işsizlikle mücadele öncelikli amaçlar arasında sayılmamış ve geri planda bırakılmıştır. Ekonometrik analiz bölümünde yapılan Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre, 2000 yılından sonra enflasyon oranı, faiz oranı ve faiz oranına kısmen bağlı olan kredi hacmi, dış ticareti oluşturan ithalat ve ihracat değişkenlerinin, işsizliğin nedeni olan makroekonomik değişkenlerden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Granger nedensellik analizi sonucunda bulunan diğer bir sonuç ise GSYH büyümesi, işsizlik oranının Granger nedeni değildir. Bu durum da göstermektedir ki Türkiye'de analiz yapılan dönem olan 2000Q1-2015Q3 dönemi arasında istihdam oluşturmeyen büyüme durumu yaşanmaktadır.

2000 yılının Kasım ayında yaşanan ekonomik krizden üç ay sonra alınan ekonomik tedbirlere ve uygulanan politikalara rağmen, Şubat 2001’de yeni bir ekonomik krizin yaşanmasıyla kısmi ekonomi politikası değişikliğine gidilmiştir. Bu kapsamda sabit döviz kuru uygulaması terk edilmiş ve dalgalı döviz kuruna geçilerek dış ticaret daha serbest yapıya büründürülmüştür. Uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında bütçe disiplinine, enflasyon ve faiz oranıyla döviz kuruna yönelik politikalar uygulanmıştır. Dolayısıyla analiz sonucunda işsizliğin nedeni olarak bulunan makroekonomik değişkenlere yönelik uygulanan politikalar işsizlik oranlarının düşmesini sağlamıştır.

2008 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra ise uygulanan politikalarda geçmişten farklı olarak para politikası ağırlıklı ekonomik faaliyetlerin ağırlığı azaltılmıştır. Para politikasının yerine maliye politikasına ağırlık verilmiş ve kısa aralıklarla çıkarılan teşvik paketleri, yatırım harcamaları ve sosyal transfer harcamalarıyla doğrudan işsizlik oranına müdahale edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca 2000 yılının başından 2015 yılının ikinci çeyreğine kadar geçen süreçte işsizliğin neden olduğu makroekonomik değişkenler de bulunmuştur. Enflasyon, faiz oranı ve gayri safi yurtiçi hasıla değişkenleri işsizliğin neden olduğu değişkenlerdir. Dolayısıyla alınan önlemler ve uygulanan politikalar işsizliğe yönelik olması durumunda dolaylı olarak enflasyon, faiz oranı ve büyüme üzerinde de etkili olabilecektir.

Nedensellik analizinden sonra uygulanan diğer analiz etki-tepki analizidir. Bu analiz sonucunda işsizlik oranı para arzındaki bir birimlik şok karşısında iki yıl boyunca negatif etkilenmektedir. Enflasyon ve kredi hacmindeki bir birimlik şok karşısında ise işsizlik oranı iki yılı aşkın zaman pozitif etkilenmiştir. Ayrıca ihracat ve büyüme oranlarındaki bir birimlik şok karşısında işsizliğin her zaman pozitif yönde etkilendiği belirlenmiştir. İşsizlik oranının en hassas olduğu, değişkenler ise döviz kuru ve faiz oranı olmuştur. Söz konusu değişkenlerdeki bir birimlik şok karşısında işsizlik oranının tepkisi dalgalı seyir izlemektedir.

Etki-tepki analizinden sonra yapılan varyans ayrıştırması testinde ise işsizlik oranındaki değişimleri en fazla reel döviz kuru açıklamaktadır. Döviz kuru değişkenini ise kredi hacmi, büyüme oranı ve ihracat oranları izlemektedir. İşsizlik oranındaki değişikliği diğer makroekonomik değişkenlerin açıklayıcılık düzeylerinin zamana bağlı değişimi incelendiğinde, ilk dönemlerde döviz kurunun yüksek açıklayıcılık gücü

zamanla sürekli azalış trendi içerisine girmiştir. Bu azalış trendi değişkenler arasında sadece reel döviz kurunda görülmektedir. Özellikle ihracat, enflasyon ve büyüme oranları işsizlik oranındaki değişikliği dönemlere göre artan trendde açıklamaktadır. Para arzı, kredi hacmi ve ithalat değişkenleri ise işsizlik oranındaki değişiklikleri zamana bağlı olarak dalgalı seyir izleyerek açıklamaktadır.

Varyans ayrıştırması analizine göre ilk dönemlerde işsizlik oranı üzerinde en fazla etki gücüne döviz kuru ve para arzı makroekonomik değişkenler sahiptir. Söz konusu iki değişken de para politikası alanına giren değişkenlerdir. Dolayısıyla işsizlik oranına doğrudan müdahale edilmek ve kısa vadede sonuç alınmak istendiği durumlarda, Türkiye için, para politikası araçları kullanılmalıdır.

Sonuç olarak dünya genelinde ülkelerin ekonomik performansını değerlendirme konusundaki makroekonomik kriterlerin başlıcalarından olan işsizlik oranını kontrol altına almak için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Uygulanan bu politikaların sadece işsizliğe yönelik olmasından ziyade, işsizlik üzerinde etkili olan diğer makroekonomik değişkenler üzerinde de etkili olması, işsizliği azaltma konusunda daha kesin ve kalıcı sonuçların alınmasını da beraberinde getirecektir. Bu sebeple doğru ve zamanında uygulanan politikalar ile işsizlik oranı arzulanan seviyede tutulabilecektir.

Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere, özellikle 2008 yılından sonra işsizlikle mücadele kapsamında para politikasından çok, maliye politikası araçları ile piyasaya müdahalede bulunulmuştur. Ancak çalışma sonuçları göstermektedir ki para politikası işsizlikle mücadelede daha etkilidir. 2008 krizi sonrasında uygulanan politikalar tamamen terkedilmeden, 1990'lı yılların sonlarında, 2000'li yılların başlarında uygulanan para politikaları gibi politikalarla desteklenirse işsizlik oranları daha kısa zamanda ve daha etkili arzulanan seviyelere çekilebilir.

KAYNAKÇA

- Abel Adndrev, Bernankeben, Croushore Dean. *Macroeconomics*, Boston: Pearsonpress, 2008.
- Acar Fatih, “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)”, *Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, 2013, S:15-32.
- Acar Ozan, Çağlar Esen, Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Politika Notu*, 2012, S:1-11.
- Aghion Phillippe, Howitt Peter, “A Model Of Growth Throught Creative Destruction”, *Econometrica*, S:60, 1992, S:323-351
- Ağazade Seymur, “Türkiye'de İşsizlik ve İşgücüne Katılım İlişkinin Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Koentegrasyon Yöntemleri Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:9, Sayı:3, 2014, S:145-162.
- Akay Hülya, Aklan Nejla, Çınar Mehmet, “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İşsizlik”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C:14, S:1, 2016, S:209-226.
- Akçacı Taner, Özçalıcı Mehmet, “İşsizliğin Aile Harcamalarına Olan Etkisinin Algısal Analizi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 16, Sayı:2, 2010, S:161-172.
- Akkaya Yüksel, Gürbüz Rana, “Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine”, *Türkiye Ekonomi Kurumu*, Sayı:79, 2012, S:161-172.
- Altan Zühtü, Kağnıcıoğlu Deniz, Şişman Yener, Sungur Zerrin, “İşçi Profil Araştırması: Eskişehir Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir, 2005.
- Altınok Metin, “Yeni Liberal İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kriz”, *Praksis*, Sayı:5, 2002, S:77-130.
- Altinkemer Melike, Para İkamesi, “Hiper Enflasyon ve İstikrar Programları”, *TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9629*, 1996
- Altunöz Utku, “Reel Büyüme ve İşsizlik Bağlamında Türkiye İçin Okun Yasası Analizi”, *Kamu İş Dergisi* C:14, 2015, S:29-44.

- Anderson, Palle; Hainaut, Philippe. "Foreing Direct Investment And Employment In The Industrial Countries", *Bis Working Paper: 61*, 1998
- Ataman Ceylan Berrin, Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası, *Siyasal Kitabevi*, Ankara, 2010
- Apaydın Serhat, Açıklıkın Süleyman, "Türkiye'de 1980 Dönüşümü Sonrası İstikrarsız Büyümenin Ekonomi Politikası", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:43, 2015, S:200-210.
- Arıcan Erişah, "Türkiye'de Çıpa Uygulamaları ve Sonuçları: 1990-2004 Dönemi", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:20, Sayı:1, 2005, S:49-76.
- Aslan Onur Ender, "Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm", *Amme İdare Dergisi*, 2010, S:103-123.
- Aslıhan Atabek Demirhan, "Dış Ticaret İstatistiklerinde Mevsimsel Anomaliler", *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ekonomi Notları*, Sayı:7, 2014, S:1-12.
- Aydemir Cahit, "Türkiye'de İşgücü Yapısı, İşsizlik ve Kırsal Alan", *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1, 2013, S:115-138.
- Aydın Noyan. "İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:32, 2012, S:119-134.
- Ay Ahmet, Türkiye Ekonomisi Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Çizgi Kitabevi*, Konya, 2007
- Ay Sema. "Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:2, 2012, S:321-341.
- Backhaus Jürgen, The Elgar Companion To Law And Economics, Second Edition, Edwar Elgar Publishin, England, 2005.
- Bahar Ozan, Bingöl Fehime Korkmaz, "Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasasına Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:2, 2010, S:43-61.
- Ball Laurence, Nicolas De Rous, Marc Hoffetter. Unemployment İn Latin America And The Caribbean, *Open Econ Rev*, 2013

- Barışık Salih, Çevik İsmail, Çevik Kırıcı Nüket, “Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Oluşturmayan Büyüme: Markow – Switching Yaklaşımı”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 159 Temmuz- Aralık, 2010, S:88-102.
- Barışık Salih, Kesikoğlu Fatih, “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 Var, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2006, C:6. S:4.
- Bayraktutan Yusuf, Özkaya Hilmi, “IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya’da Ekonomik Performans Sonuçları”, *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:3, 2002, S:1-18.
- Bean Charles, Pissarides Chris, “Unemployment, Consumption And Growth”, *European Economic Review*, S:37, 1993, S:837-854
- Bilgin Mehmet, “Döviz Kuru İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, S:8, S:80-94.
- Biçerli Kemal, Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Biçerli Mustafa Kemal, İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.
- Biçerli Kemal, Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul, Eylül 2007.
- Bilgin Mehmet Hüseyin, “Döviz Kuru İşsizlik İlişkisi; Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:8, 2004, S:80-94.
- Boyer George, An Economic History Of The English Poor Law, 1750-1850, Cambridge University Press, 1990.
- Bowles Samuel, Microeconomics Behavior İnstitutions And Evolution, New Jersey, Princeton University Press, 2004.
- Bozdağlıoğlu Uyar Yasemin, “Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Programları”, *Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:20, 2008, S:45-65.
- Büyükakın Tahir, “Yeni Keynesyen İktisat Mı? Yeni Neo Klasik Sentez Mi?”, *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:13, 2007, S:22-36.
- Can Yeşim, “Trakya Bölgesinin İşgücü Piyasası Analizi”, *Electronic Journal Of Vocationes*, 2013, S:200-209.

- Cengiz Sibel, Şahin Afşin, “Refah Kaybı Çerçevesinde İşsizlik”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:3 No:1, 2011, S:135-144.
- Ceritoğlu Evren, Çevirmez Ece. “İşsizlik Riskinin ve Seçilen Finansal Değişkenlerin Hanehalkı Tüketim ve Tasarruf Kararları Üzerindeki Etkileri”, *TCMB Ekonomi Notları*, 2016, S:1-15.
- Choudhry, Misbah. Enrica Marelli, Marcello Signorelli, “Youth Unemployment Rate And Impact Of Financial Crises”, *International Journal Of Manpower*, Vol. 33, 2012, S:76-97.
- Cleaver Tony. *The Basic Economics*, Newyork: *Routledge Press*, 2004
- Cukierman Alex, Lippi Francesco, “Central Bank Independence, Centralization Of Wage Bargaining, İnflation And Unemployment:: Theory And Some Evidence”, *European Economic Review* S:43, 1999, S:1395–1434.
- Cullen Julie, Gruber Jonathan, “Does Unemployment Insurance Crowd Out Spousal Labor Supply?”, *Journal Of Labor Economics*, S:18, 2000, S:546-572.
- Çabuk Adem, Özkan Gökhan, “Küresel Finans Krizinin Türkiye Reel Sektörüne Etkileri: Bursa Örneği”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, 2010, S:1-23.
- Çetinkaya Emel, “Genç İşsizliğin Teorik Açıklamaları”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt:58, 2010, S:45-57.
- Çiçek Halit, Gözegir Süleyman, Çevik Emre, “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* C:11, S:1, 2010, S:141-155.
- Çizel Bato, Güzeller Oktay, Mütevellioğlu Nergis, “İşsizliğin Psikolojik Sonuçları: Antalya Örneği”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2011, S:26-41
- Çondur Funda, Bölükbaş Mehmet, “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Amme İdaresi Dergisi*, C:47, 2014, S:77-93.
- Demirgil Hakan, “Okun Yasasının Türkiye İçin Geçerliliğine Dair Ampirik Bir Çalışma”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C:2, 2010, S:139-151.

- Demircan Siverekli Esra, Ener Meliha, “IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:1 Sayı:2, 2004, S:83-102.
- Demirci Rasih, Ekonominin Temelleri, *Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları*, 1996
- Demirci Rasih, Arıkan Rauf, Erdoğan Burhan. Genel Ekonomi Makro-Mikro, 3. Baskı *Ankara: Gazi Kitabevi*, 2001.
- Demir Osman, “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Artış Sebepleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, 2001, S:11-30.
- Dickey David, Fuller Wayne “Distribution Of The Estimation For Autoregressive Time Series With A Unit Root”, *Journal Of The American Statistical Association*, 1979
- Dişbudak Cem, Akgün Gonca, “Bulgaristan Göçmenlerinin İşgücü Piyasasına Uyum Biçimlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt:9 Sayı:35, 2011, S:48-70.
- Dinan Desmond, Avrupa Birliği Ansiklopedisi, *Kitap Yayınevi*, 2. Cilt 2005.
- Dooley David, Fielding Jonathan, Levi Lennart, “Health And Unemployment”, *Annual Review Of Public Health*, S:17, 1996, S:449-465
- Duffy John, Economics, New York, *Wiley Press*, 1993.
- Dursun Salih, Aytaç Serpil, “Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı”, *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:28, Sayı:1, 2009, S:71-84.
- Dutta Subhendu, “Introductory Economics Micro And Macro”, *New Age International Limited Publisher*, New Delhi, 2006
- Duyar İzzet, Özener Barış, Çocuk İşçiler Çarpık Helişen Bedenler, *Ütopya Yayınevi*, Ankara, 2003
- Ener Meliha Arıca Feyza, “Unemployment Hysteresis İn Turkey And 15 Eu Countries: A Panel Approach” *RJEBİ*, Vol:1, 2011, S:65-71.
- Ener Meliha, Balan Feyza, Kurt Ünzile, “The Emprical Analaysis Of The Sectoral Employment And Economic Growth İn High Incomeoecd Countries”, *International J. Eco, Res*, 2015, S:75-86.

- Ener Meliha, Demircan Esra, “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışında Kamu Hizmetlerinin Dönüşümü: Sağlık Hizmetinde Piyasa Mekanizmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt:13 Sayı:1, 2008, S:57-82.
- Ener Meliha, Ahmedov Orhan, “Türkiye- Azerbaycan Petrol- Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi”, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, 2008.
- Ener Meliha, Yelkikalan Nazan, “Gelişmekte Olan Ülkelerin Sağlık Sistemlerinin Yeniden Yapılanması Ve Finansmanı: Türkiye Deneyimi”, *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:6, 2003, S:99-113.
- Engle Robert, Granger Clive, “Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation And Testing”, *Journal Of Econometrica*, 1987, S:251-276.
- Eren Aslan, Türkiye Ekonomisi, *Ekin Yayınevi*, 2. Baskı, Bursa, 2008
- Eren Ahmet, “Sir William Petty Merkantilist Bir Düşünür Mü?”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:22 Sayı:79, 2011, S:45-70.
- Ertek Tümay, Temel Ekonomi, İstanbul, *Beta Yayınevi*, 2011.
- Esen Oğuz, Hiper Enflasyon Korkusu ve İstikrar Programları, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:4 Sayı:8, 1993, S:19-33.
- Eser Yılmaz Burçin, Terzi Hakan, Türkiye'de İşsizlik Sonucu ve Avrupa İstihdam Stratejisi, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:30, 2008, S:229-250
- Fouquau, Julien. “Threshold Effects İn Okun’s Law: A Panel Data Analysis”, *Economic Bulletin*, Vol:5 2008
- Furuoka, Fumitaka. “Does The Phillips Curve Really Exist? New Empirical Evidence From Malaysia”, *Economic Bulletin*, 2007
- Germir Nur, Türkiye’de İstihdam Politikalarının Etkinliği, *Adalet Yayınevi*, Ankara, 2012
- Ghose Ajit, Majit Nooman, Ernst Christoph, “Küresel İstihdam Sorunu”, *Elif Yayınevi*, Ankara, 2010
- Görücü İbrahim, Aybuyık Nihat, Koç Muzaffer, “Türkiye'de İşsizlik Sigortası Uygulaması ve Sonuçları (2000-2010)”, *E Journal Of New World Sciences Academy* Vol:7, No:2, 2012, S:127-160.

- Göker Zeliha, Dane Kutlu, “Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post Keynesyen Çözüm Önerileri”, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi* Sayı:26, 2013, S:120-144.
- Göktaş Atilla, İşçi Öznur. “Türkiye’de İşsizlik Oranının Temel Bileşenli Regresyon Analizi İle Belirlenmesi”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S2010, S:279-294.
- Güloğlu Bülent, İspir Serdar, “Doğal İşsizlik Oranı Mı? İşsizlik Histerisi Mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi* Cilt: 11 Sayı: 2, 2011, S:205-215.
- Gülmez Ahmet, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme Dış Finansman Kaynakları Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:11, 2015, S:139-152.
- Günaydın Davuthan, Çetin Murat, “Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:22, 2015, S:17-34.
- Güney Alptekin, İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri, *Kamu İş Dergisi*, Cilt:10, Sayı:4, 2009, S:135-159.
- Güney Alptekin. Türkiye’de Geliştirilmiş İşsizlik Oranları, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:1, 2010, S:239-252.
- Güran Cahit, Tosun Umar, “Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Performansı: 1951-2003 Dönemi İçin Parametrik Olmayan Bir Ölçüm”, *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2004, Sayı:60, S:89-115.
- Gürsel Seyfettin, Ulusoy Veysel, “Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik”, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 1999
- Hartog Joop, Brink Henriette. “Human Capital Teory And Evidence”, *New York: Cambridge Universitypress*, 2007
- Hoag Arleen. Hoag John. “Introductory Economics”, 4th Edition, *Danvers: World Scientific Publishing*, 2006
- İçli Tülin, “İşgücü Yetiştirme Kurslarının Kadın İstihdamına Katkısı”, *T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları*, 1999

- İşler Ruhan, Şentürk Canan, “Feminist İktisat Perspektifinden Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü”, *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 2016, S:760-773.
- Just Ricahard, Darrelhueth Andrews Schmitz, “The Welfare Economics Of Public Policy”, *Adward Elgars Pres*, Cheltenham, England, 2004
- Kanık Birol, Sunel Enes, Taşkın Temel, “Beveridge Eğrisi ve Eşleşme Fonksiyonu: Türkiye Örneği”, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ekonomi Notları*, Sayı:24, 2012
- Kantar Yeliz, Aktaş Semra, “Spatial Correlation Analysis Of Unemployment Rates In Turkey”, *Journal Of Eastern Europe Research İn Business And Economics*, 2016, S:1-9.
- Karabıyık İlyas, Uçar Metin, “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2010, S37-58.
- Karabıyık İlyas, Avantaj ve Dezavantajlarıyla Genç İşsizliğin Değerlendirilmesi, *EÜHFD*, Cilt:13, Sayı:3-4, 2009, S293-320.
- Karabulut Alparıslan, “Türkiye’deki İşsizliğı Önlemede Aktif İstihdam Programlarının Rolü ve Etkinliğı”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi*, 2007
- Karaçor Zeynep, Alptekin Volkan, “1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006, S:307-342.
- Karaçor Zeynep, Atabey Ayşegül, “Türkiye Ekonomisinde Uygulanan İstikrar Programlarının Tarihsel Süreç İçerisinde Analizi ve Bu Süreç İçerisinde Karar Birimlerinin Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulu Dergisi*, 2001, S:117-148.
- Karaçor Zeynep, Saraç Taha Bahadır. “Dış Ticaret İle Sanayi Sektörü İstihdam Oranı Arasındaki Kısa ve Uzun Dönem İlişkisi: Türkiye Örneğı (1963-2009)”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2011, S: 181-194.

- Karagöz Kadir, Ergün Suzan, “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Nedenleri: Ekonometrik Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, 2010, S:169-185.
- Karfakis Costas, Consyantinos Katrakilidis, Eftychia Tsanama, “Does Predict Unemployment? A Look At Okun’s Law In Greece”, *International Labour Review*, Vol:153, 2014, S:421-433.
- Karluk Rıdvan, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, *Beta Yayınevi*, İstanbul, 1999.
- Karluk Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, 7. Baskı, *Beta Yayınevi*, İstanbul, 2002.
- Karluk Rıdvan, Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, *Beta Yayınevi*, İstanbul, 2009.
- Kaya Ayşe, Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 292, İstanbul, 2013.
- Kaya Veysel, Bozkurt İbrahim, “İşsizlik, Kişi Başına Milli Gelir (Yoksulluk), Suç Oranı ve Yeşil Kart, 1993-2009 Türkiye Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:30, 2011, S:133-140.
- Kaynak Pınar, Yücel Eray, Sayan Serdar, “Türkiye’de Cari İşlemler Açığı ve İşsizlik Arasında Bir Ödünleşme Var mı?”, *TOBB ETÜ Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 2014
- Keskin Abdullah. “Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Turizm Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, C:30, S:1, 2016, S:143-154
- Kılıç Cüneyt, Savrul Kılınc Burcu, Bayar Yılmaz, “Türkiye Ekonomisinde 2000 Yılı ve Sonrasında Yaşanan Finansal Krizlerin Evlenme-Boşanma ve İntihar Üzerine Etkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:46, S:131-146, 2014
- Kılıç Cüneyt, Bayar Yılmaz, Özcan Burcu, Petrol Fiyatlarının Bursa İstanbul Sanayi Fiyat Endeksi Üzerine Etkisi, *Kamu İş Dergisi*, Cilt:13, Sayı:3, 2014, S:125-141.
- Kılıç Cüneyt, Savrul Kılınc Burcu, Topkaya Özgür, Özekicioğlu Halil,” Küresel Finansal Krizin Türkiye İnşaat Sektörü Üzerine Etkileri”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, 2013, S:95-104.

- Kılıç Cüneyt, “Tüketici Kredileri ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:29, Sayı:2, 2015, S:407-420.
- Kitov Ivan, Inflation, “Unemployment, Labor Force Change In European Countries”, *MPRA Paper No: 14557*, 2009.
- Kokko Katja, Pulkkien Lea, “Aggression In Childhood And Long-Term Unemployment In Adulthood: A Cycle Of Maladaptation And Some Protective Factors”, *Developmental Psychology*, S:36, 2000, S:463-472.
- Kol Emine Nida, Karaçor Zeynep, “2001 GEGP ve İstihdam Üzerine Etkileri”, *Maliye Dergisi*, Sayı:162, 2012, S:379-395.
- Korkmaz Adem, Çoban Orhan. “Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969-2006)”, *Maliye Dergisi*, S:151, 2006, S:16-22.
- Kökocak Abdulkadir, “Mikro Bölge Kalkınma Stratejisi: Güneydoğu Çalışması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt:20, Sayı:1*, 2015, S:1-21.
- Kökocak Kadir, “Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Geleceği”, 2. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, 2010.
- Köse Salih, “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”, *Planlama Dergisi Özel Sayı*, 2003, S:119-128.
- Kurdaş Kemal, Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü, *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları*, Ankara, 2003.
- Lipsey Richard, Steinerpeter, Purvisdouglas. İktisat, *İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi* 1984
- Linzert, Tabias. “The Unemployment Inflation Trade-Off In The Euro Area”, *Discussion Paper No 1699*, 2005.
- Malley Jim, Molana Hassan, “The Relationship Between Output And Unemployment With Efficiency Wages”, *German Economic Review*, S:8, 2007, S:561-577
- Mıan Atif, Sufi Amir, “What Explains High Unemployment? The Aggregate Demand Channel”, *NBER Working Paper No: 17830*, 2012.

- Miles David, Scott Andrew, *Macroeconomics Understanding Wealth Of Nations*, New York, Wiley Press, 2005.
- Mortensen Dale, Pissarides Christopher, “Unemployment Responses To ‘Skill-Biased’ Technology Shocks: The Role Of Labour Market Policy”, *The Economic Journal*, S:10, 1999, S:242-265.
- Murat Sedat, Şahin Levent, *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Genç İşsizliği*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2011-35, İstanbul, 2011.
- Mütevellioglu Nergis, Zambak Mehmet, Mert Mehmet, “İşsizlik, Üniversiteli Gençlik ve Gelecek: Bir Olan Araştırmanın Bulguları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:11 Sayı:1, 2010, S:207-229.
- Nafziger Wayne, *Economic Development*, New York, *Cambridge University Press*, 2006.
- Onaran Özlem, “İşsizlik ve Alternatif Politikalar”, *Türkiye’de İşsizliğin Çözüm Yolları ve Sendikalar Çalıştayı*, Disk, 2007.
- Onur Sera, “İşsizlik Histerisi Üzerine: Türkiye Deneyimi (1992-2009)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:30, Mayıs-Haziran 2012, S:1-17.
- Öz Sumru,” Nobel Ekonomi Ödülü: Arama ve Eşleştirme Modelleri”, *Ekonomik Araştırma Formu, Politika Notu*, 2010.
- Özer Mustafa, Biçerli Kemal, “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, S:55-86.
- Öztürk Şinasi, Nas Fethi, İçöz Ergün, 24 Ocak Kararları, Neo Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı, Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi, 2008, S:15-32.
- Özyiğit Dilek, “Uluslararası Para Fonu”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:11, 2007, S:48-59.
- Parasız İlker, *İktisadın Abc’si*, *Ezgi Kitabevi* Bursa 1996.
- Parasız İlker, *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, *Ezgi Kitabevi*, Bursa, 1998.
- Parasız İlker, *Türkiye Ekonomisi 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Programları*, *Ezgi Kitabevi*, Bursa, 1998.

- Pattanaik Prasanta, Tadenuma Koichi, Xu Yongsheng, Yoshihara Naoki. “Rational Choice And Social Welfare Theory And Application”, Berlin, *Springer Press*, 2008.
- Pazarlıoğlu Vedat, Turgutlu Timur,” Gelir İşsizlik ve Suç: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt:44 Sayı:513, 2007, S:63-70.
- Peker Osman, İsmet Göçer. “Yabancı Doğrudan Yatırımların Türkiye’deki İşsizliğe Etkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C:10, 2010, S:1187-1194.
- Phillips Peter, Perron Pierre, “Testing For Unit Roots In Time Series Regression,” *Journal Of Biometrika*, 1988.
- Pissarides Christopher, “The Impact Of Employment Tax Cuts On Unemployment And Wages; The Role Of Unemployment Benefits And Tax Structure”, *European Economic Review*, 1998, S:155-183
- Salvatore Dominic, Diulio Eugene. Principles Of Economics, New York, *Mcgraw-Hill Press*, 2003.
- Sandalcılar, Ali Rıza; İlkay Noyan Yalman, “Türkiye’de Dış Ticaretteki Serbestleşmenin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, S:49-65.
- Sapancalı Faruk, Türkiye’de İşgücü Piyasası: Sorunlar ve Politikalar, *TUHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt: 21, Sayı:2-3, 2007, S:8-30.
- Sarkar Prabirjit, Simon Deakin, “Does Labour Law Increase Youth And Total Unemployment? Analysis Of A New Dataset For 31 Countries”, *Society For The Advancement Socio-Economics*, 2015, S1-25.
- Savaş Vural, İktisat Tarihi, *Avcıol Basım Yayın*, İstanbul, 1998.
- Sayın Ferhan, “Türkiye’de 1988-2010 Döneminde Eğitim ve Büyümenin Genç İşsizliğine Etkisinin Analizi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt:13, Sayı:4, 2011, S:33-53.
- Selamoğlu Ahmet, Kurdoğlu Kuvvet, “Katılım Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye’de İşgücü ve İstihdamın Görünümü”, *Belediye-İş Yayınları*, Ankara, 2006.

- Selamoğlu Ahmet, “Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışları ve Etkileri”, *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi* Sayı:4, 2002, S:33-63.
- Seyfettinoğlu Ümit, Mert Mehmet, Duman Damla, “Türkiye'de Grevler ve İşsizlik”, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, Antalya, 2009.
- Seyidoğlu Halil, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, 16. Baskı, *Güzem Can Yayınları*, İstanbul, 2007.
- Siebert Horst, “Labor Market Rigidities: At The Root Of Unemployment In Europe”, *The Journal Of Economic Perspectives*, S:11, 1997, S:37-54
- Smith Adam, “An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nation”, *The Electric Book Company*, London, 1998.
- Snowdon Brain, Vane Howard, Modern Macro Economics, *Edward Elgar Publishing*, England, 2005.
- Snowdon Brain, Vane Howard, Modern Makro Ekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü, *Elif Yayınevi*, Ankara, 2012.
- Sofracı Erdem, “İşsizlik Sigortasının Sosyal ve Ekonomik Etkileri”, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı:3, 2007, S:165-184.
- Sosyal İş Sendikası, “8 Martın 100. Yıl Dönümünde Türkiye'de ve Dünya'da Kadın Emeği ve İstihdamı Raporu”, Sosyal İş Sendikası, 2010.
- Stiglitz Joseph, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Plan B Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Stiglitz Joseph, “Samuelson And The Factor Bias Of Technological Change: Toward A Unified Theory Of Growth And Unemployment”, www.columbia.edu, 2005.
- Szenberg Michael, Ramrattanrall Gottesmanaron, Samuelsonian Economics And Thetwenty-Fisrt Century, *Oxford Universitypress*, New York, 2006.
- Şahin Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, *Ezgi Kitabevi*, Bursa, 1998.
- Şahin Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, *Ezgi Kitabevi*, Bursa, 2002.
- Taş Seyhan, Bozkaya Gülferah, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Uygulanan İstihdam Politikaları”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2013, S:151-176.

- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994*, Yayın No: 2174, Ankara, 1989.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989*, Yayın No: 1974, Ankara, 1984.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007-2013*, Ankara, 2006.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983*, Yayın No: 1664, Ankara, 1979.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005*, Ankara, 2000.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000*, Ankara, 1995.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 1, Yayın No: 3095, *Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası*, Ankara, 2007.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi, 2014.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, *2014-2018 Onuncu Kalkınma Planı İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2014.
- T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Araştırma Raporu, Türkiye'de İşgücü Piyasası Sorunları Çözüm Önerileri, Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi, 2011.
- T.C. Merkez Bankası, Finansal İstikrar "*Türkiye'de Finansal İstikrar Gelişmeleri Raporu*, TCMB Yayınları, Ankara, 2015.
- Timurlenk Sinan, Başer Selim, "Türkiye İçin Enflasyonu Hızlandırmayan İşsizlik Oranı (NAIRU) Tahmini", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1, 2012, S:71-83.
- Topallı Nurgün, "Kriz Sonrası Uygulanan IMF Tipi İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Güneydoğu Asya ve Türkiye Örnekleri", *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Sayı:11, 2006 S:143-156.

- Topbaş Ferhat, “İşsizlik ve İntihar İlişkisi: 1975-2005 Var Analizi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007, S:161-172.
- Toprak Metin, Demir Osman, “Türk Bankacılık Sektörü Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 2001, S:1-26.
- Torun Mustafa, Arıca Feyza, “2008 Global Ekonomik Krizin Genç İşsizlik Açısından Değerlendirilmesi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, 2011, S:163-177.
- Turan Zübeyir, “Dünya’da ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri”, *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 2011, S:56-80.
- Turan Zübeyir, “Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000- Şubat 2001 Krizleri”, *TUHİS*, 2005, S:1-18.
- Turner Paul, Benavides Guillermo. “The Demand For Money And Inflation On Mexico 1980-1999: Implications For Stability And Real Seigniorage Revenues”, *Applied Economic Letters*, 2001.
- TÜSİAD, “Türkiye’de İşsizlik: Yapısal ve Yapısal Olmayan Özellikleri”, Yayın No:10-218, İstanbul, 1997.
- TÜSİAD, “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik”, *Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği Yayınları*, Ankara, 2002.
- Törüner Mete, Lordoğlu Kuvvet, Çalışma Ekonomisi, *Beta Yayınevi*, İstanbul, 1991.
- Uğur Suat, “Türkiye’de İşsizlik Sigortasının Gelişimi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:9, 2011, S:95-114.
- Uludağ İlhan, Arıcan Erişah, “Türkiye Ekonomisi Teori Politika Uygulama”, *Der Yayınları*, İstanbul, 2003.
- Uslu Enes, Polat Özgür, Türkiye’nin Dış Ticaretinde Mevsimsel Düzeltme, *Journal Of Yaşar University*, 2010, S:3117-3130.
- Uysal Doğan, Alptekin Volkan, “Türkiye Ekonomisinde Büyüme İşsizlik İlişkisinin Var Modeli Yardımıyla Sınanması (1980-2007)”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:25, 2009, S:69-78.

- Ümit Öznur, Bulut Elif, “Türkiye’de İşsizliği Etkileyen Faktörlerin Kısmi En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi İle Analizi: 2005-2010 Dönemi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37, 2013, S:131-142.
- Ünsal Erdal, Makro İktisat, *İmaj Yayınevi*, Ankara, 2011.
- Vanderberg Paul. Impact Of Labor Market Institutions On Unemployment; Results From A Global Panel, Asya Development Bank Economics, *Working Paper Series*, 2010.
- Viren Matti. The Okun Curve Is Non-Linear, *Economic Letters*, Cilt:70, 2001.
- Yardımcıoğlu Fatih, Beşel Furkan, “İşsizlik Petrol Fiyatları İlişkisi Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye Örneği (1980-2012)” *Turkish Studies* Vol:8/8, Ankara, 2013, S:2197-2211.
- Yavuz Arif, İşgücü İstihdam ve Kriz Olgusu, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, İstanbul, 2012.
- Yazıcı Erdinç, Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi, *Aktif Yayınları*, Ankara, 1996.
- Yılmaz Ali, “Türkiye’de İşsiz Nüfus”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, 2005, S:43-56.
- Yılmaz Özlem, “Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı: 2, 2005, S:11-29.
- Yüceol Mualla Hüseyin, “Türkiye’de İller Arası İşsizlik Oranı Farklılıkları: Göç ve Ekonomik Kalkınma”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 2011, S:29-54.
- Yüceol Hüseyin Mualla, “Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:12, 2005, S:118-133.
- Weyerer Siegfried, Wiedmann Andreas, “Economic Factors And The Rates Of Suicide In Germany Between 1881 And 1989”, *Psychological Reports* S:76, 1995, S:1331-1341
- Weaver Frederick, Economic Literacy Basic Economics With An Attitude, Maryland, *Rowman Littlefield Publisher Press*, 2007.
- White Michael, Smith David, “The Causes Of Persistently High Unemployment, Youth Unemployment And Society”, *Cambridge University Press*, 1994, S:95-144